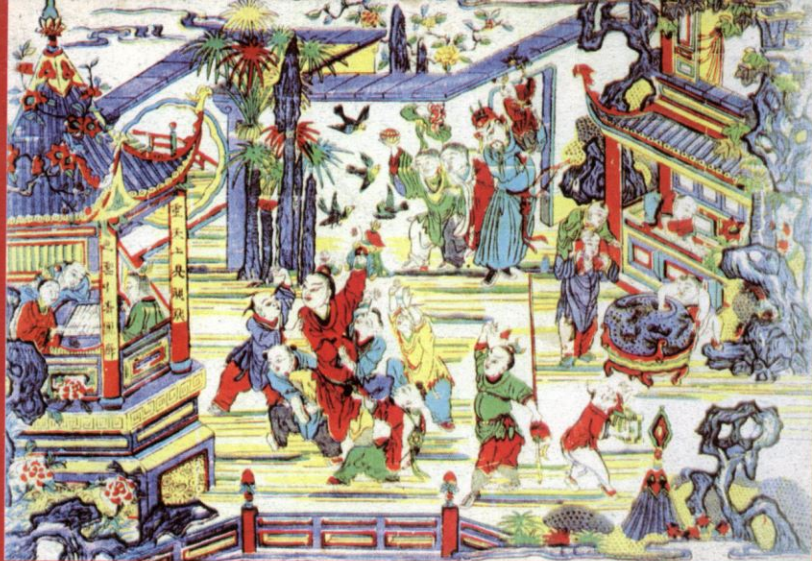




magazin istoric

APARE DIN APRILIE 1967

AUGUST 1998





Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Secretari generali de redacție:
Ioana Ursu, Dorin Matei

Redactori:
Florentina Dolghin,
Ioan Lăcustă,
Doina Pascu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție:
Theodor Lianos

Macheta artistică:
arh. Marian Oproiu

Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne,
Tudora Petre

Consilier onorific:
Radu Ion Popescu

Editor: Fundația Culturală
Magazin Istoric

**București, Piața Valter Mărci-
neanu, nr. 1-3, sau prin Intrarea**
Victor Eftimiu, nr. 2 (fostă
Dr. Marcovici), etaj III, camerele
281, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon: 315.09.91

Tipografia R.A.I. – „CORESI” –
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare

1-4 Copilăria – pentru unii, o insulă a fericirii de care se îndepărtează cu timpul, pentru alții, o stare de spirit de care nu vor să se despartă – devine tot mai mult câmp de investigații pentru istorici.

De-a lungul secolelor, copilăria a constituit temă de inspirație pentru mulți artiști. Am ales pentru copertele noastre două creații provenite din lumi atât de diferite – Europa Occidentală și China – dar pe care le unește același sentiment al bucuriei jocului de copii.

100 de fii! este intitulată imaginea-urare (coperta 1 – sus), ce reprezintă curtea unei familii în care copiii se joacă fericiti. O gravură tradițională chineză, de la sfârșitul sec. XIX stil Taohuawu, din orașul Suzhou, destinată decorațiilor interioare, cu ocazia Anului Nou, după calendarul lunar.

Jocurile de copii (coperta 1 – jos) este titlul tabloului pictorului flamand Peter Brueghel cel Bătrân (?-1569), din care prezentăm detalii și pe coperta 4. Brueghel, asemenea italienilor din quattrocento, nu se rezumă la a-i prezenta pe copii doar ca adulți mai mici – potrivit convenției existente –, ci caută, cu precizia unui psiholog, să redea bogăția stărilor sufletești pe care le încearcă ceata de gălăgioși ce umplu suprafața pânzei. În același timp, tabloul lui Brueghel și gravura chinezească sunt excelente documente pentru istoric și etnolog

2 Cula de la Măldărești construită în secolele XVII-XVIII (sus), și biserica mănăstirii Hurezu, vestita ctitorie brâncovenească, două monumente de arhitectură veche românească din județul Vâlcea înscrise în **itinerarul de vacanță** al lui Iancu Cerkez din 1887

3 Tablouri votive din biserica mare a **Mănăstirii dintr-un Lemn:** Ștefan Cantacuzino și Doamna Păuna (sus), Matei Basarab și Doamna Elina

UN GÂND PE LUNĂ

„Noțiunea de totalitarism, indiferent dacă se referă la comunismul stalinist sau la nazismul hitlerist, este singura aptă să ne dea cheia acestui secol străbătut de fier și de sânge”.

Jacques Julliard – eseist francez



**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**



SUMAR

august

1998

4 Europa morgana
C. RĂDULESCU-
MOTRU

5 Noi, cei uitați
Românii din diasporă
V. HOSSU-LONGIN



7 Sfânta Alianță comunistă răpune „Primăvara de la Praga“

D. MATEI

OBSESIA TRECUTULUI APROPIAT

14 Sănătescu îl ajută pe Maniu să coboare mai repede

Bombardamentul german din 24 august 1944

I. MOCSONY
STÂRCEA

20 Un militar printre politicieni: Gheorghe Mihail

AL. DUȚU, F. DOBRE,
M. ȘTEFAN



25 Castelul Peleş – închis pentru inventar

Secretarul general al Comisiei instituite de comuniști în 1948 își amintește...

R. BOGDAN

29 Securiști cu frica lui Dumnezeu

De ce nu au fost desființate mănăstirile în anii '50

C. AIOANEI,
C. TRONCOTĂ



88 În București, acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

35 Generalul Socec cu epoletii smulși

P. OTU, M. ȘTEFAN



40 Veterani de la început de secol

Din războiul balcanic și de la Mărășești

43 Luptători de taină
Partizanii din Curbura Carpaților

C. I. STAN



45 Aviatori la ancoră: aerostierii

C. IORDACHE

DICTIONAR



49 Republicile franceze

F. HERA



54 Și de la Bizanț ne
tragem

O. TAFRALI

58 Mănăstirea Dintr-un
Lemn

I. LĂCUSTĂ



61 Fiecare generație cu
concediile ei

*La mănăstirile din Vâlcea,
în 1887*

I. CERKEZ



69 Zola acuză

C. ANTIP

73 Redactând în nu-
mele popoarelor

*Creionul lui Stalin pe Pac-
tul sovieto-german din 1939*

F. DOLGHIN

**TĂRÂMUL
MINUNAT AL
COPILĂRIEI**



77 Jocuri, jucării

*Europa Occidentală,
secolele XVII-XVIII*



80 Dondănit de
ideograme

În China dintotdeauna

A. E. BUDURA

82 Consiliul A.T.A.

Bruxelles, 3-6 iunie 1998

C. POPIȘTEANU



83 Iubiri celebre

*Giuseppina și Giuseppe
Verdi*

F. DOLGHIN

93 Sighet 1998

D. BĂLAN

RUBRICI



33 NATO – scurtă
istorie

E. PREDA

66 Petrolul românesc –
incursiune în timp

I. LĂCUSTĂ

68 Fundațiile Interna-
ționale Constantin Brân-
cuși

44, 65 Clio

60, 94; 92; 95

Cărți sosite; Rebus;
Dialog

C. RĂDULESCU-MOTRU

Ideea europeană

Poporul român s-a întâlnit cu ființa Europei la toate răspântiile vieții sale istorice. În toate momentele hotărâtoare, „Europa” era adusă în conștiința noastră publică. Și era natural să fie așa. Un popor nu poate trăi fără o politică externă. În special poporul român nu poate trăi decât în atârnare de ființa Europei.

Dar cum s-a înțeles la noi această Europă?

La 1848, oamenii politici – și după ei toți ceilalți români – o considerau ca pe o guvernantă, preocupată în primul rând să găsească un așternut pentru popoarele tinere.

Eram în prima epocă a politicii noastre sentimentale. Creșteam în respectul „de ce va zice Europa”!

Apoi, în timpul regelui Carol I, Europa lua înfățișarea unui cămătar, care stă, aici, cu mâna strânsă la cererile de împrumut ale celor noi veniți la viața de stat.

Eram în starea sufletească a moștenitorilor veseli. Împrumutam, împrumutam și iar împrumutam...

În sfârșit, Europa de astăzi este pe cale să-și compună o figură nouă. După cum reprezentanții noștri la Conferința de la Versailles vor fi mulțumiți sau nu cu rezultatele obținute, Europa va avea figura divinei „Dreptăți”, a zeiței cu fața senină, sau pe aceea a sarbedei „Ipocrizii”.

Și atunci vom fi pe la sfârșitul politicii noastre sentimentale, fără să fi trecut însă în perioada politicii bazate pe realități.

Pentru a ajunge la aceasta din urmă, ne trebuie o sfortare. Trebuie să ne obișnuim cu gândul că Europa este o realitate independentă de sentimentele noastre – prima realitate de la baza politicii noastre; și că mijlocul pentru înțelegerea acestei Europe este numai unul: judecata obiectivă a minții noastre...



Europa a trecut printr-un mare război și este gata să intre într-o perioadă de mari transformări politice. Dar nici războiul, care este aproape de sfârșit, nici transformările care se pregătesc să vină nu sunt opera oamenilor izolați și vremelnici. Numele oamenilor sunt etichetele rezumative ale puterilor sociale care stau la baza organizației popoarelor. Cine vrea să cunoască și să prevadă mersul istoric al acestor popoare nu trebuie să-și piardă vremea învinuind pe unii și lăudând pe alții...

Simțul realității modernează înclinările pripite în alegerea prietenilor și a vrămașilor. Sunt popoare cu o

ideologie politică puțin simpatcă și care totuși sunt de preferat ca prietenie din cauza bunei lor organizări economice; și sunt, în schimb, popoare cu o ideologie politică extrem de simpatcă, dar care, prin structura lor economică retrogradă, sunt o povară pe spatele prietenilor...

Respirăm aerul întregii Europe. Pământul pe care stăm cu picioarele îl rodesc picăturile de ploaie venite din toate colțurile Europei. De ce plămânii care ne roșesc sângele și pământul care ne nutrește să se bucure de mai multă libertate de cum s-ar bucura mintea care ne conduce?

De ce noi, românii, să ieșim din marele război înjosiți la rangul de colonie culturală a unui popor, fie cât de puternic și de glorios acel popor?

Am luat parte la un mare război, în care ni se spune că am servit cu folos cauza Europei; atunci să ni se lase cel puțin dreptul să deschidem culturii noastre o îndrumare liberă în orizontul cel larg al *Idëii europene*.

(*Ideea europeană*, articol program, în *Ideea europeană*, an I, nr. 1, 25 iunie 1919; fragmente)

Românii din afara țării

A DOUA ROMÂNIE

Când am citit, în 1995, cartea publicistului timișorean Cristea Sandu-Timoc *Mărturii de la românii uitați* (9-13 milioane), nu mi-a venit să cred că „lumea românească” este atât de mare; celor mai mult de 22 de milioane de locuitori ai României de azi li se adaugă aproximativ o jumătate din populația țării. După un an, avea să apară volumul *Tragedia românilor de peste hotare* (9-13 milioane), al aceluiași autor, care spune că l-a scris spre a fi „de folos în primul rând politicienilor noștri, mai ales parlamentarilor, dar și marelui public”, deoarece despre acești români „se știe prea puțin sau aproape nimic”!

O anume statistică

Nu cred că aceste cărți au ajuns sub ochii mai-marilor zilei. Dovezi că nu, sunt destule! Și asta în situația când țările civilizate, chiar de la începutul acestui secol, au creat, menținut și dezvoltat organisme speciale – până la nivel de ministere! – pentru apărarea intereselor și drepturilor celor din diaspora,

În imagine: biserica ortodoxă română în stil maramureșean din Caracas, Venezuela.



VALENTIN HOSSU-LONGIN

adică... împrăștiată. În România există câteva asociații nonguvernamentale (ex. „Pro Basarabia și Bucovina”, „Astra Română pentru Banat-Portile de Fier și românii de pretutindeni”, „Fundatia Română de Ajutor Umanitar Mihai Viteazul” ș.a.), precum și organisme parlamentare, ministeriale, guvernamentale-prezidențiale și ale unor partide; toate acestea însă acționează fiecare pe cont propriu, neexistând o strategie comună de conjurare a eforturilor pentru a se „aduna apele” într-o acțiune benefică atât pentru țară cât și pentru fiii săi. Încă nu s-a întreprins nimic serios pentru „constituirea Departamentului Românilor de Dincolo de Graniță, însărcinat cu sprijinirea activităților menite să contribuie la păstrarea, cultivarea și dezvoltarea identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a românilor care trăiesc în

valentia a mai mult de jumătate din populația României! Pe românii „de dincolo” îi putem împărți în două mari grupe: cei din imediata apropiere a actualelor granițe (cu două subdiviziuni distincte – din fostele teritorii ale României Mari și frații noștri din spațiile etnoistorice sud-dunărene) și românii... de peste mări și țări. Cifrele vehiculate au o anumită doză de aproximație, datorită faptului că timp de o jumătate de secol nu a existat dorința de a afla câți români sunt în lume, chiar dacă ei se numesc, acolo unde trăiesc, vlahi, aromâni, megleno-români, țintari, cuțovlahi etc...

Iată-i pe cei din primul eșalon: Republica Moldova – 3 500 000, Transnistria – 250 000-300 000, Ucraina – peste 500 000, ex U.R.S.S. (Siberia și Caucaz) – aproximativ 600 000 (mulți asimilați), Serbia – aproape 1 200 000, Bulgaria – cifre

afara țării”, precum se specifica în *Programul de guvernare 1997-2000* (decembrie 1996).

Coroborând mai multe surse documentare, inclusiv „Memorandumul” Direcției Relații cu Românii din Afara Granițelor, din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, am ajuns la concluzia că în lume trăiesc peste 12 milioane de români, adică echi-

între 250 000 și 700 000, *Albania* – 300 000-500 000, *Grecia* și *Macedonia* – aproape 1 300 000 (cei din regiunea Pind sunt socotiți greci latinizați), *Ungaria* – 30 000-50 000 (în perioada ceașistă, mulți români din țara vecină s-au declarat maghiari!), *Slovacia* – 10 000-15 000, *exIugoslavia* – 75 000-100 000.

A doua grupă (categorie) o formează diaspora propriu-zisă, numită și emigrație sau exil, constituită din mai multe „valuri”, începând de la sfârșitul secolului trecut și terminând cu „transfugii” din lagărul comunist („vânzători de țară” care n-au mâncat salamul ceașist). Ei sunt... împrăștiați în *S.U.A.* și *Canada* – 1 100 000, *Germania* și *Austria* – 1 000 000 (din care o jumătate o formează sașii și șvabii originari din România, având organizații proprii), *Franța* – 60 000-100 000, *Spania* și *Portugalia* – 3 000-5 000, *Olanda*, *Belgia* și *Luxemburg* – 5 000-6 000, *Marea Britanie* și *Țările Scandinave* – 15 000-25 000, *Australia* și *Noua Zeelandă* – 45 000-80 000, *America Latină* – 50 000-100 000, *Africa* – 30 000, *Italia* – 25 000, *Turcia* – 30 000, *alte zone* – aproape 500 000, *Israel* – 400 000-450 000 (evrei originari din România, plus aproape 100 000 de români care muncesc în această țară).

De reținut că în timpul prigoanei staliniste din fosta Uniune Sovietică (după 1945), sute de mii de români din Basarabia și Bucovina de Nord, precum și numeroși prizonieri de război români, sași și șvabi (circa 150 000) au fost duși în Extremul Orient, dincolo de Cercul Polar, în republicile Asiei Centrale și Caucaziene. Dintre cei care nu au decedat în Gulag, foarte puțini s-au întors la vetrele lor, cei mai mulți fiind asimilați sau aproape asimilați. Cine știe care-i soarta lor?

Ce facem pentru „mărginași”?

În faimosul lor internaționalism, comuniștii români au uitat(!) sau chiar au negat existența acestei

populații – de mărimea unei țări mijlocii. Doar studenții de la facultățile de istorie și filologie mai învățau câte ceva despre frații noștri din sudul Dunării, când era vorba de formarea limbii și a poporului român, pomenindu-se de dialectele vorbite în acel spațiu.

Anul trecut a apărut lucrarea cercetătoare *Adina Berciu-Drăghescu* intitulată semnificativ *Românii din Balcani*. Iată două considerații ale autoarei: „Românii sudici, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, încep o acțiune de trezire a conștiinței naționale, sub influența propriilor căutări, proces ce va continua în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cu înființarea de școli în limba română”. Interesul cel mai mare pentru acești etnici s-a manifestat în perioada interbelică, Regatul României construind și subvenționând zeci de școli, licee, biserici și chiar un institut de învățământ superior (la Sofia). „După anul 1945, această parte a Europei intrând în perioada comunistă, peste soarta comunităților românești din Peninsula Balcanică s-au aternut tăcerea și un dezinteres total”. Românii „mărginași” au fost uitați...

Așa se explică faptul că procesul de deznaționalizare a românilor din imediata apropiere a actualelor granițe este în plină desfășurare. Excepție face Republica Moldova unde, chiar dacă „moldovenii” nu prea au voie să-și spună „români”, s-a trecut la alfabetul latin și a fost... legalizat Eminescu... Românii din Valea Timocului – bulgăresc și sârbesc – nici nu sunt recunoscuți ca minoritate, precum și cei din Grecia. În nordul Serbiei, în regiunea panică Voievodina, există o puternică comunitate de români, încă din anul 1918, când a luat naștere Regatul sârbilor, croaților și slovenilor, prin împărțirea Banatului, cel sârbesc având „capitala” la Novi Sad. Aici românii au școli, biserici, ziare, emisiuni de radio și televiziune (anumite ore) și legături foarte puternice, în special cu județele Timiș și Caraș Severin. Poate de aceea scriitorul Slavco Almăjan și-a încheiat volumul de eseuri *Metagalaxia minoritară* (Editura

Libertatea, Novi Sad, 1996) cu această frază: „Întrucât s-a arătat că minoritarul român și-a găsit un echilibru individual și specific în lumea diversității, nu-mi rămâne decât să înțeleg că existența sa a devenit mai suportabilă”.

Dar nu peste tot și cu toți se întâmplă așa. Chiar dacă sunt recunoscuți ca minoritari și au la dispoziție legi și tratate (vezi Ucraina, Ungaria, Bulgaria), românii își păstrează cu greu etnia, limba, religia și obiceiurile tradiționale. „Literale” legislative fie sunt ignorate, fie că le anulează anumite acțiuni total antiromânești, precum închiderea unor școli, arderea tricolorului, devastarea sediilor organizațiilor și publicațiilor românești, profanarea cimitirelor etc. Un singur exemplu: prin intermediul Consiliului pentru Problemele Românilor de Pretutindeni, se trimit în Bucovina de Nord – Ținutul Herței câteva sute de reviste literare și de cultură generală, unor asociații, societăți, școli și publicații românești. Cu câva timp în urmă, la vama Vadul Siret, partea ucraineană a reținut revista *Magazin istoric*, pentru a-i verifica „conținutul ideologic”(1) S-a întocmit un *akt* pe care-l reproducem în traducerea scriitorului Simion Gociu, vicepreședinte al Asociației științifico-pedagogice „Aron Pumnul”:

„Noi, subsemnații, am alcătuit acest proces verbal cu privire la faptul că s-au reținut 120 reviste *Magazin istoric* [în limba română], aflate în două colete care au sosit din România pe adresa Asociației «Aron Pumnul» (oraș Cernăuți), pentru efectuarea unei verificări vizavi de conținutul ideologic. Pentru confirmare semnăm, Inspector șef al Vămii Vadu Siret – *Glineț M.I.*, inspector al Vămii Siret – *Kalen V.E.* și președintele Asociației «Aron Pumnul» – *Constantinovic A.V.*”

Parcă am fi în anii de tristă amintire. Faptul acesta contravine flagrant spiritului în care este conceput Tratatul de prietenie și colaborare între România și Ucraina, ca și al Legii cu privire la minoritățile naționale din Ucraina (1992).

(Continuare în p. 24)

„PRIMĂVARA DE LA PRAGA” ȘI DIPLOMAȚIA ROMÂNĂ

DORIN MATEI

„În cursul nopții de 20-21 august am aflat, cu profundă surprindere și îngrijorare, din știrile agențiilor de presă internaționale, inclusiv ale Agenției Tass, că forțele armate ale unor țări socialiste au pătruns pe teritoriul Republicii Socialiste Cehoslovace și au ocupat militar această țară.

În cursul aceleiași nopți, la orele 3 dimineața, un funcționar al Ambasadei Uniunii Sovietice la București s-a prezentat la sediul Comitetului Central al Partidului Comunist Român, predând ofițerului de serviciu de la Cancelaria Comitetului Central o notă nesemnată, prin care se aducea la cunoștință hotărârea partidelor comuniste din U.R.S.S., R.P. Bulgară, R.D. Germană, R.P. Polonă și R.P. Ungară de a interveni militar în Republica Socialistă Cehoslovacă”.

Astfel au fost informate oficial autoritățile române despre invazia în Cehoslovacia a celor cinci state socialiste, membre ale Tratatului de la Varșovia. Am desprins pasajul dintr-o Circulară expediată de la București, la 21 august 1968, către misiunile diplomatice din 25 de capitale din Europa, Asia și cele două Americi.

Documentul respectiv și toate celelalte pe care le vom cita în continuare fac parte din volumul anunțat deja în numărul trecut al revistei, alcătuit la Ministerul Afacerilor Externe de NICOLAE DINU, DUMITRU PREDĂ și GHEORGHE TEODOR și care urmează să vadă lumina tiparului la Editura S.C. EMPRO S.A. din Focșani, sub titlul „Primăvara de la Praga” în documente diplomatice românești.

Evident, cu totul altfel procedaseră sovieticii la Washington, Londra și Paris. De la Washington, ambasadorul de atunci, Corneliu

Bogdan, informa, chiar în seara zilei de 21 august, ora 19.00: „Ambasadorul Cehoslovaciei mi-a spus la 21 august următoarele: în noaptea de miercuri, 20, spre joi,

Trupe ale Tratatului de la Varșovia în Piața Venceslas (imagine apărută pe coperta revistei Time din 30 august 1968); micuțul din stânga a fost fotografiat la mormântul unui copil de 14 ani, omorât în ziua de 21 august 1968





După bucuria „primăverii”...

21 august, a fost invitat la asistentul secretarului de stat Leddy, care i-a adus mai întâi la cunoștință comunicarea (memorandumul) pe care ambasadorul Dobrînin a făcut-o președintelui Johnson în ziua invadării Cehoslovaciei de trupele sovietice... Ambasadorul cehoslovac a primit spre lectură textul documentului sovietic, dar a fost rugat să nu își ia note¹.

diplomați și juriști s-au mai desprins următoarele observații preliminare. Ocuparea militară a Cehoslovaciei a constituit o lovitură și o surpriză pentru cercurile oficiale, diplomatice și pentru opinia publică americană... Deși guvernul S.U.A. ar fi înclinat, cel puțin în parte, să recunoască că sfera de influență a U.R.S.S. include și Cehoslovacia și să evite o agravare a raporturilor și con-

Primele informații de la Washington și Londra: surpriză pentru neavizați, îngrijorare, în particular, a cercurilor oficiale

Ambasadorul cehoslovac a fost informat că după întrevederea cu președintele american, Dobrînin a fost invitat la secretarul de stat Dean Rusk. Acesta i-a prezentat obiecțiile guvernului american. Corneliu Bogdan mai informa: „Rusk a spus lui Dobrînin că guvernul american nu va lua, deocamdată, o altă poziție publică, în afară de anunțarea convocării Consiliului Securității Naționale, dar în particular ține să exprime guvernului sovietic profunda sa îngrijorare în legătură cu consecințele acțiunii sovietice... În cursul dimineții de 21 august nu am putut contacta oficialități americane, dar din conversații cu

tactelor cu U.R.S.S., acest lucru devine imposibil, având în vedere evoluția brutală a evenimentelor”.

Alte detalii aflăm din Nota privind întâlnirea dintre George Macovescu, prim-adjunct al ministrului afacerilor externe, și R.H. Davis, ambasadorul S.U.A. la București. La începutul întrevederii – care a durat 15 minute – ambasadorul a oferit copii ale mesajului înmănat de Anatoli Dobrînin președintelui Johnson „în primele ore ale serii zilei de 20 august a.c. (ora Washingtonului). După ședința Consiliului Național al Securității, președintele Johnson a dat instrucțiuni lui Dean Rusk de a-l chema pe ambasadorul

Dobrînin și a-i expune poziția Statelor Unite (la 20 august, orele 11.30, ora Washingtonului).“ La sfârșitul întrevederii, R.H. Davis „s-a interesat dacă informarea făcută conducerii române de către Ambasada sovietică la București este similară cu cea făcută lui Johnson. George Macovescu a răspuns că textul informării făcută nouă este mai lung, dar în el nu se face referire la cererea guvernului Cehoslovaciei”.

În aceeași zi, George Macovescu îl primea pe Sir John Edward Chadwick, ambasadorul Marii Britanii. Într-o întrevedere care a durat 45 minute. Acesta l-a



...a urmat focul confruntării...

informat pe prim-adjunctul ministrului român de Externe că „la Londra, primele știri au fost cunoscute la ora 01.30 noaptea (ora Londrei), când ambasadorul U.R.S.S. a anunțat că are de transmis un mesaj important pentru primul ministru”. Harold Wilson nu era disponibil; mesajul a fost primit de subsecretarul de stat, Lordul Chalfont. Dimineața, primul ministru britanic s-a reîntors la Londra. După discuții cu unii membri ai Cabinetului, s-a dat o

¹ Peste ani, premierul laburist avea să fie acuzat de colaborare cu serviciile secrete sovietice.

declarație oficială. În dimineața zilei de 22 august, ministrul de Externe britanic l-a convocat pe ambasadorul sovietic la Londra și i-a transmis un protest energetic.

Informații despre cum au decurs lucrurile la Paris au sosit... de la Moscova, la 22 august. Într-o convorbire cu un diplomat român consilierul Ambasadei franceze din capitala U.R.S.S., Philippe Legrain, a povestit că ambasadorul sovietic la Paris, V. Zorin, a informat guvernul francez despre acțiunea celor cinci împotriva Cehoslovaciei la câteva ore după trecerea graniței R.S. Cehoslovace de către trupele sovietice. Zorin a

informări despre evoluția situației. În prima telegramă – semnată de ambasadorul J. Obradovici – se arăta: „începând de la orele zero, încontinuu deasupra Pragăi circulă avioane. În fața Ambasadei au fost postați doi milițieni. În oraș este în aparență liniște”. Într-o altă informare se arăta: „Radioul legal cehoslovac a transmis la ora 05.30 următoarele:

Cehi și slovaci!

Transmitem pe lungimea de undă de 190 metri, singura care ne-a mai rămas. Vă comunicăm că pe lungimea de undă de 210 metri transmite o stație ilegală a armatelor de ocupație. Chemăm la

Radiodifuziunii – una dintre ultimele ocupate, după lupte de stradă – „au fost arborate, în aplauzele cetățenilor, drapelul românesc”, alături de cele cehoslovace. Blindate și tancuri sovietice goneau pe străzile orașului; trupe de parașutiști începuseră blocarea podurilor peste Vltava. Conducerea de partid și de stat cehoslovacă fusese izolată. Doar despre Cisar, secretar al comitetului central, se știa sigur că fusese ridicat de acasă.

Pentru cel ce recitește astăzi telegramele expediate atunci de la Praga, este surprinzătoare următoarea informație. „Tramvaiele

Tancurile sovietice blochează podurile peste Vltava, în vreme ce populația se îndreaptă, pe jos, către serviciu

liniște în această clipă tristă, când Cehoslovacia a fost ocupată de unități ale Tratatului de la Varșovia. Nu provocați, iar în întâlnirile cu militarii de ocupație explicați-le că, până la sosirea lor, în țara noastră a fost liniște. Radioul legal cehoslovac roagă să fie căutat pe toate undele, neștiind pe care va mai avea posibilitatea să transmită”.

Erau relatate și alte momente dramatice. Astfel, pe clădirea

circulă numai pe anumite trasee, care mai sunt accesibile. Populația se îndreaptă spre serviciu, în mare parte pe jos... Populația din Praga, respectând apelurile radioului, continuă să își păstreze calmul. La magazinele care se deschid la ora șase dimineața, vânzătorii se află deja înăuntru, iar populația așteaptă răbdătoare să-și facă cumpărături”. Este adevărat, apăruseră și primele grupuri de demonstrații. Aveau să se ridice și

...și „iarna” ocupației

cerut audiență la președintele de Gaulle, dar a fost primit de un consilier al acestuia. Demersul ambasadorului sovietic a fost caracterizat ca „un amestec inadmisibil în treburile interne ale unei țări suverane, care vine în contradicție cu normele de drept internațional”.

Și în continuare, la Ministerul Afacerilor Externe român s-a manifestat o preocupare permanentă pentru a cunoaște poziția celor trei mari puteri. Dar asupra acestui aspect vom reveni.

Începând cu ora 03.30 a zilei de 21 august, Ambasada română din Praga a început să transmită în flux





baricade. Dar, așa cum remarca și premierul chinez într-o convorbire cu ambasadorul român la Beijing, poporul cehoslovac nu a opus o rezistență hotărâtă. Toate apelurile lansate de autorități au cerut acest lucru.

Pe lângă informațiile sosite de la Praga, erau strânse orice alte informații, care să permită Bucureștiului să elaboreze o politică adecvată.

Astfel, de la Moscova seseau date oferite de diplomați chinezi.

Primele reacții diplomatice românești s-au produs chiar în ziua de 21 august. Șefilor misiunilor diplomatice din Beijing, Ulan Bator, Phenian, Hanoi, Havana, Tirana și Belgrad li s-au trimis instrucțiuni să ceară audiență la miniștrii Afacerilor Externe din țările respective, pe care să îi informeze că „guvernul român își exprimă surprinderea și îngrijorarea față de acest act (al invadării Cehoslovaciei)... Acest act constituie un amestec în

Protestăm, dar nu ne referim la „ultimele evenimente în legătură cu Cehoslovacia”

Potrivit secretarului II, Cijan Da-Ke, „duminică, 18 august 1968, la Casa recepțiilor de pe colinele Lenin a existat o mare mișcare de mașini guvernamentale, care în partea a doua a zilei s-au îndreptat spre aeroportul Vnukovo. Diplomații chinezi bănuiesc că a avut loc o nouă întâlnire a conducătorilor celor cinci țări socialiste, care a aprobat planul intervenției, deși sunt unele zvonuri că o asemenea întâlnire ar fi avut loc la Soci”.

Din surse franceze și chineze, în acea zi și în zilele următoare au continuat să circule păreri despre secesiunea produsă în cadrul conducerii sovietice. S-ar fi format o aripă moderată – Kosighin, căruia i s-au alăturat Voronov și Suslov – și o aripă dură – Șelepin și militarii.

treburile interne ale Cehoslovaciei și va aduce grave daune socialismului, influenței sale în lume și cauzei păcii”.

Șefii misiunilor diplomatice ale României de la Moscova, Praga, Budapesta, Berlin, Sofia, Belgrad, Varșovia, Havana, Hanoi, Beijing, Phenian, Ulan Bator și Tirana primeau instrucțiuni ca, în cazul în care erau invitați să ia cuvântul la adunările festive consacrate zilei de 23 august, să nu facă vreo referire la „ultimele evenimente în legătură cu Cehoslovacia”.

În sfârșit, în ziua de 21 august, la ora 23.15, T. Marinescu, ambasadorul român la Moscova, era primit de L. Ilcioc, adjunct al ministrului Afacerilor Externe al U.R.S.S. Acesta îi replica trimisului român: „Resping cu hotărâre chiar și terminologia folosită,

ca de exemplu ocuparea R.S. Cehoslovace. Trebuie să vă atrag atenția că în comunicatul TASS este vorba de o cerere a unui grup de activiști de partid și de stat din Cehoslovacia. Declarația pe care ați citit-o, în care se arată că delegația română nu a observat forțe antisocialiste în Cehoslovacia constituie numai un mod de a aprecia situația. Resping comunicarea dumneavoastră pentru că nu redă realitatea obiectivă din Cehoslovacia și nu este în conformitate cu situația adevărată din această țară”.

În paralel, se puneau problema poziției pe care să o adopte România în cadrul Organizației Națiunilor Unite. Încă din ziua de 21 august, S.U.A., Anglia, Canada, Franța, Danemarca și Para-



guay au cerut convocarea Consiliului de Securitate. Reprezentantul României, Gh. Diaconescu, fusese contactat și întrebat dacă avea să facă vreo declarație. I se spusese că „o intervenție a României ar avea un suport moral deosebit pentru Cehoslovacia”. Și cerea, de urgență, instrucțiuni. Avea să o facă din nou, la 23 august, în urma ședinței Consiliului de Securitate din seara de 22 august, prelungită până la ora 04.00 din ziua următoare. Înainte de începerea ședinței, J. Muzik [reprezentantul Cehoslovaciei] ne-a solicitat să intervenim în dezbaterile Consiliului pentru a acorda și în acest fel sprijinul moral cauzei dreptei a R.S. Cehoslovace. Față de cererile repetate ale reprezentantului ceh, precum și ale S.U.A., Angliei,

Canadei de a interveni în cursul dezbaterilor Consiliului de Securitate, rugăm să ne dați instrucțiunile dv. Părerea noastră este să cerem participarea la aceste dezbateri. Menționăm că în ultimul moment misiunea iugoslavă a primit dispoziții, să ia cuvântul în Consiliul de Securitate“.

Asemenea instrucțiuni nu au mai fost trimise.

Între timp, la București se conturaseră mai clar limitele în cadrul cărora putea evolua România. Un rol au jucat, desigur, întrevederile lui George Macovescu cu ambasadorii Marii Britanii și Statelor

noaste cum își propune să acționeze guvernul britanic“. Replica ambasadorului britanic a fost: „În ceea ce privește capacitatea Angliei, ca una dintre cele cinci mari

cuția cu ambasadorul ceh vor oferi detalii suplimentare“. Și a adăugat că „el nu este în măsură să informeze despre acțiunile concrete ale guvernului său“.

Referindu-se la lalta, generalul de Gaulle irită Washingtonul

puteri, într-o acțiune singulară, ea nu este mai mare decât cea a României“.

Ambasadorul S.U.A. a fost mult mai rezervat. „Pentru moment, a relatat Davis, S.U.A. nu va

Corneliu Bogdan relatează din Washington despre întrevederea pe care a avut-o cu Charles Bohlen, adjunctul subsecretarului de stat pentru afaceri politice. Acesta i-a spus că a produs iritare la Washington referirea din discursul generalului de Gaulle la Conferința de la Ialta și la sferile de influență, concept pe care Statele Unite îl resping. „Bohlen s-a ferit să spună care este exact punctul de vedere al guvernului american față de posibilitatea unei sesiuni extraordinare a Adunării Generale O.N.U. Adjunctul asistentului secretarului de stat, Toon, a fost mai explicit față de însărcinatul cu afaceri iugoslav declarând că S.U.A. sprijină ideea unei sesiuni extraordinare; dar nu ar dori să apară ca inițiatorii ei principali. Menționează că nici ambasadorul francez nu a primit indicații cu privire la poziția Franței față de o eventuală sesiune extraordinară“.

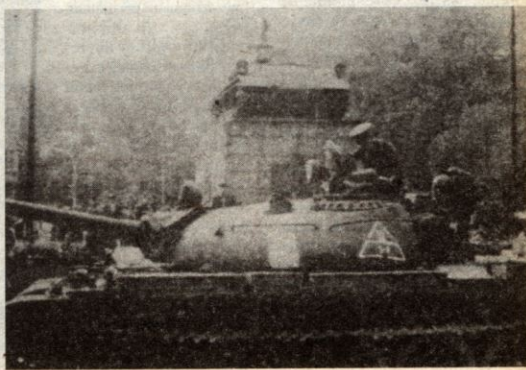
La întrevederea pe care a avut-o cu directorul ministerial Hans Ruete, din Ministerul de Externe

Prezența masivă a populației Capitalei la mitingul organizat la 21 august (mijloc) și crearea gărzilor patriotice (stânga) au dat imaginea unei Românie hotărâte să reziste. În dreapta: imaginea monumentului din Piața tanchiștilor sovietici; pe soclu fusese așezat cel dintâi tanc eliberator, care pătrunsesse în Praga în 1945



Unite. Prim-adjunctul ministrului de Externe român a insistat să afle cât de mult se vor angaja cele două puteri. Iată ce îi spunea el lui Sir Chadwick: „Anglia este una dintre cele cinci mari puteri ale lumii, care a dorit întotdeauna să joace un rol de bază în problemele securității europene. Acum, când securitatea Europei este amenințată de evenimentele grave care sunt în curs în Cehoslovacia, Anglia este chemată să arate dacă este în măsură să joace un asemenea rol. Desigur, este prematur să se ceară o relatare exhaustivă a măsurilor pe care le va întreprinde în viitor Marea Britanie. Dar România, ca una dintre primele țări care au adoptat o atitudine publică, deschisă și categorică în legătură cu evenimentele din Cehoslovacia este natural interesată în a cu-

face declarații publice și va aștepta pentru a vedea dacă ședința Consiliului de Securitate și dis-





Cu lacrimi în ochi, prezentatorii televiziunii cehoslovace anunță ocuparea țării...

vest-german, C. Oancea, ambasadorul român la Bonn, l-a întrebat cum apreciază poziția S.U.A. față de Cehoslovacia. Și Ruete a vorbit

ca România să sufere o agresiune similară din partea U.R.S.S., cât și sprijinul pe care ar fi putut conta. Un prim semnal a sosit chiar la 22

Germania întreabă: România ar considera oportun și util un demers al NATO?

despre sferele de influență politică „în linii mari respectată de cele două puteri, inclusiv în cazul intervenției din Cehoslovacia... Ruete apreciază că S.U.A. au condamnat formal, în termeni relativ fermi, intervenția sovietică și au cerut retragerea trupelor din Cehoslovacia, fără a se arăta dispuse pentru un ajutor militar”.

Erau strânse și trimise la București și reacții de la alte nivele. Astfel, corespondentul ziarului *Le Monde* la Varșovia, Bernard Marguerite, îi spunea secretarului I al ambasadei noastre că „printre unii diplomați occidentali din Varșovia circulă părerea că invazia trupelor sovietice în Cehoslovacia nu s-ar fi făcut fără știrea administrației S.U.A. Numai astfel se poate explica, spune B. Marguerite, de ce guvernul american nu a reacționat imediat la o situație atât de gravă, în timp ce în alte împrejurări, neînsemnate, guvernul american reacționa imediat”. Aceeași părere era împărtășită și de atașatul militar italian din capitala polonă.

O atenție deosebită s-a acordat în acele zile și eventualului pericol

august de la Moscova, în urma convorbirii cu Cijan Da-Ke, secretarul II al Ambasadei chineze. El își exprimase îngrijorarea pentru „modul în care va evolua poziția sovietică față de România... Chiar dacă nu sunt semne că sovieticii ar întreprinde măsuri față de România, «tăcerea la ei înseamnă întotdeauna un permanent pericol»”. Și ambasadorul britanic se interesase de o asemenea eventualitate, subliniind faptul că România luase deja măsuri de apărare. De asemenea, într-o conferință de presă ministrul de Externe britanic fusese întrebat dacă România putea avea aceeași soartă ca și Cehoslovacia. Ministrul de Externe a răspuns că „după ceea ce s-a întâmplat în Cehoslovacia, nici o țară nu se mai poate simți în siguranță”.

La 22 august, ambasadorul român Gh. Pele se întâlnea pe aeroportul din Viena cu ministrul austriac de Externe, Kurt Waldheim, de la care afla: „noi avem informații care nu sunt încă confirmate că în Ungaria și în U.R.S.S., tot pe motiv de aplicații, se fac concentrări de trupe la frontiera dv. Personal trebuie să vă spun că nu împărtășesc temerile celor care afirmă că România va fi invadată. Dv. aveți totuși o situație deosebită de cea a Cehoslovaciei. Întregul popor este unit în jurul guvernului”.

Același optimism era manifestat și la Paris. Șeful Serviciului Europa de Est din Direcția politică a Ministerului de Externe francez, consilierul P. Beauchataud, îl informa pe secretarul II al Ambasadei române că „U.R.S.S. a concentrat o serie de unități de tancuri și de blindate pe fluviul Nistru și nu în imediata apropiere a frontierelor R.S. România... aceste concentrări de forțe militare s-au făcut de U.R.S.S. nu cu scopul de a invada teritoriul Român-

...în vreme ce trupele Tratatului de la Varșovia blochează podurile peste Vltava



niei, ci pentru a exercita presiuni asupra guvernului român".

În sfârșit, directorul ministerial Ruete comunica și el că din informațiile „care stau la dispoziție la această oră, provenite din sursele aliaților, nu rezultă că ar exista un pericol iminent de invazie. Se verifică numai concentrări de trupe, dar nici un indiciu în sensul unei deplasări spre frontierele române". Atitudinea de prietenie a Germaniei Federale este demonstrată și de următoarea relatare a ambasadorului român. „Ruete mi-a cerut părerea dacă România ar considera oportun și util un demers al NATO, ca organizație, sau al țărilor vestice în mod individual pe lângă guvernul sovietic, avertizându-l față de o eventuală intervenție în România. Demersul ar urma să se facă sub forma unei intervenții pe lângă guvernul sovietic și nu sub forma unei declarații publice, cu zgomot... Ruete a spus că R.F. a Germaniei se află în contact permanent cu aliații săi – Anglia, Franța și S.U.A. –, examinează în comun situația și se gândește la măsurile posibile în eventualitatea unei invazii în România... Ruete consideră că poziția S.U.A. ar fi alta, întrucât situația este cu totul diferită, inclusiv privită și prin perspectiva extinderii pericolului și asupra Iugoslaviei”.

Revista *Magazin istoric* a publicat pasajul din memoriile fostului ambasador sovietic la Washington, Anatoli Dobrinin, în care acesta descria momentul audienței la secretarul de stat american, Dean Rusk, și avertismentul S.U.A. față de o eventuală acțiune sovietică contra României.

În același număr (2/1998) se publica și stenograma întâlnirii de la Virșet, când Nicolae Ceaușescu și I. Broz Tito căzuseră de acord asupra unor măsuri comune în cazul invadării României. Alăturăm la toate acestea încă un document. Este vorba despre o informare extrem de importantă trimisă de la Beijing, de către ambasadorul român, privind întrevăderea avută cu premierul chinez Ciu En Lai înaintea cocteilului

CIONDĂNELI LA MOSCOVA

În telegramele trimise de ambasadorii români la București, apare, de mai multe ori, ideea unor dispute ivite în cadrul conducerii sovietice față de soluția care trebuia adoptată în problema cehoslovacă. Iată că recent ziarul *Le Monde* a publicat o prezentare a colocviului ținut la Paris pe tema „Primăverii de la Praga”. Una dintre cele mai interesante comunicări prezentate a fost cea a rusului Rudolf Pihoi (Magazin istoric, nr. 5/1997). Acesta a arătat că Brejnev – aflat doar de patru ani la conducere – nu dispunea de suficientă forță pentru a decide singur. Mai mult, un cuvânt greu aveau de spus persoane care nu făceau încă parte din Biroul politic, precum șeful KGB, Iuri Andropov, sau ministrul de Interne, Andrei Gromiko.

Discuțiile nu se purtau atât asupra fondului problemei – toată lumea era de acord că Cehoslovacia trebuia readusă în lagărul socialist – cât asupra metodelor de folosit. Andropov – care avea experiența revoluției de la Budapesta – susținea, de la început, intervenția în forță. Ceilalți conducători sovietici se împărțeau în două categorii. Optimiștii sperau într-o reeditare a loviturii din 1948, cu sprijinul forțelor locale. Pesimiștii, în frunte cu Kosighin, constatau inexistența unui „nucleu sănătos” în conducerea partidului cehoslovac.

O altă remarcă făcută de Pihoi după examinarea proceselor-verbale ale dezbaterilor Biroului politic se referă la rolul special jucat de Kadar (Magazin istoric, nr. 7/1998). Liderul ungar a reușit să păstreze – spre deosebire de omologii săi german, Ulbricht și polon, Gomulka – imaginea unui comunist moderat, angajat, împotriva voinței lui, într-o operațiune îndoielnică. O falsă imagine, spune Pihoi. Kadar a fost un provocator, cel care a insistat pentru măsuri de forță. El a fost principalul „consilier” al Moscovei, unde s-a și aflat în zilele premergătoare invaziei. Îi era teamă să apară cumva din arhivele de la Praga documente jenante pentru atitudinea lui în timpul contrarevoluției din 1956? Dorea să elimine un potențial concurent – Dubcek – la rolul de lider comunist reformist, pe care îl vroia în exclusivitate pentru el? Sau era manipulat de Andropov, cel care îl instalase în 1956? Poate câte un pic din toate, spune Pihoi.

Și poziția lui Gromiko este interesantă. Pesimist prin temperament, el vorbea, încă din 6 mai 1968, de o contrarevoluție la Praga. Se temea de apariția „unei a doua României”, care ar fi amenințat soarta Tratatului de la Varșovia. În același timp, știa că în cazul unei intervenții militare, criza provocată pe plan internațional ar fi fost de scurtă durată. A și declarat-o în Biroul politic, la 19 iulie. Cu o zi înainte, în *New York Times* apăruese un comentariu potrivit căruia Dean Rusk, secretarul de stat american, considera că o intervenție militară sovietică în Cehoslovacia „ar dauna relațiilor dintre Statele Unite și U.R.S.S.”. Afirmatia a fost dezmințită imediat de la Departamentul de Stat. Potrivit arhivelor sovietice, Dean Rusk i-a declarat lui Gromiko, peste patru zile, că Washingtonul „nu vrea deloc să fie implicat în aceste evenimente”. Ceea ce se întâmplă la Praga este problema cehilor, dar și „a celorlalte țări din Tratatul de la Varșovia”.

D.M.

oferit în cinstea zilei de 23 august. Atunci, acesta a declarat: „Noi vă sprijinim în lupta pentru apărarea independenței și suveranității. Rezistați, dacă aveți nevoie, vă dăm și tunuri!”

Iată deci, în esență, semnalele care au fost trimise pe canale diplomatice la și de la București, în acele zile de mare încordare. Documentele pot fi regăsite în

extenso în lucrarea a cărei avanpremieră o anunțăm, pregătită pentru tipar de domniile Nicolae Dinu, Tudor Gheorghe și Dumitru Preda, din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe. Ele au permis nuanțarea poziției României, în funcție de evoluția pieselor grele care se mișcau pe tabla de șah a lumii. ■

(Va urma)

24 AUGUST
1944



- Primul mini-
stru doarme cu
vata în urechi
- Mitraliere gre-
le pe acoperiș
- Numai miniștrii
se evacuează cu
avionul
- Ușa
care sună
- Alpi-
nism în aparta-
mente
- „Musai
s-o pătim așa“
- Ostașul fără un
picior
- Câteva
clipe de liniște

SUB BOMBE LA PALATUL REGAL

În nr. 11/1997 al revistei noastre, am publicat fragmente din însemnările, inedite în ansamblul lor, până acum, ale lui Ionel Mocsony Stârcea, care, între 1942 și 1944, a fost mareșal al Palatului.

Cum precizăm în introducerea acelor pagini, se știe că I. Mocsony Stârcea și-a redactat aceste însemnări în vremea detenției sale (fusesse arestat la 6 septembrie 1947), la cererea lui Gh. Gheorghiu-Dej, beneficiind de un regim special. La lectura lor – sunt cinci volume de peste 3 000 de pagini și un al șaselea rezumându-le pe celelalte – se recunoaște că sunt scrise sub presiunea momentului și a tensiunii regimului de închisoare. Tonul lor, adeseori, lasă să se înțeleagă că este astfel ales încât să placă celor ce-i comandaseră scrierea.

Dincolo însă de circumstanțe, însemnările sale au o însemnată valoare documentară, ele datorându-se unui personaj aflat în cele mai înalte cercuri ale vieții politice din anii '40, în imediata apropiere a familiei regale.

Am selectat acum alte fragmente din însemnările lui I. Mocsony Stârcea. Ele surprind câteva dramatice ore de la Palatul Regal din București din dimineața zilei de 24 august 1944, când au început bombardamentele germane asupra Capitalei.

I. MOCSONY STÂRCEA

În după-amiaza zilei precedente, fuseseră arestați mareșalul Ion Antonescu și colaboratorii săi, se formase

un guvern prezidat de generalul C. Sănătescu și, la orele 22.30, se difuzase proclamația către țară a regelui Mihai I prin care se anunța ieșirea României din războiul alături de Germania și alăturarea ei aliaților din coaliția antihitleristă. În dimineața zilei de 24 august (la orele 03.30) regele, împreună cu câțiva apropiați, părăsește Bucureștii, îndreptându-se spre Târgu Jiu (Dobrița).

În zorii zilei, la Palatul Regal se mai aflau încă o parte dintre membrii guvernului care, după o noapte agitată, se retrăseseră să se odihnească.

Călcându-și promisiunea dată noului guvern român de a nu ataca Bucureștii generalul A. Gerstenberg, șeful Misiunii germane a aerului din România, ordonă bombardarea orașului la primele ore ale zilei de 24 august.

Să-l urmărim deci pe memorialist relatând aceste dramatice momente așa cum le-a trăit la Palatul Regal. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat întreruperile de text. Intervențiile în paranteze drepte ne aparțin. Unele prescurtări din text, nume sau diminutive de persoane, le-am explicat în Glosarul din p. 15.

În imagine: Palatul Regal din București după bombardamentul german din 24 august 1944.

Vin... germanii

La ora 8 și 10, cu-n vacarm infernal, trecuseră peste Palat, la o înălțime de nici trei sute de metri, escadrilă după escadrilă, avioane ce nu le puteam zări de la fereastra mea deschisă mare spre C.N. dar după sunet nu mi se păreau a fi bombardiere americane, cum sperasem la primul val de zgomot, dar nici Messerschmitturi ale căror sunete subțiri și șuierate le cunoșteam bine toți bucureștenii ce locuiserăm sau ne plimbaserăm deseori în cartierele lacurilor, așa că mă-mbrăcai mai rapid și-mi strânsei de această dată toate lucrurile, presimțind că nu era de-a bine, ci probabil o recunoaștere demonstrativă, pentru a-i mai și băga pe bucureșteni în sperieți, a obiectivelor ce Gerstenberg va fi ordonat între timp prin postul Ilse Zwei [Ilse doi], ce se găsea camuflat la ora aceea într-o poiană marginală a pădurii de la Gherghița, a fi bombardate în stilul Varșovia, Rotterdam și Belgrad.

Nici nu isprăvisem cu ream-balarea valizei mele pentru toate, când Buzel, trezit de vacarmul infernal al ultimului val de avioane care trecuse la și mai mică înălțime peste acoperișul Palatului, mă cheamă la telefon ca să-mi spună că se informase la M.St.M. despre semnificația acestui survol spre a afla că erau avioane germane de bombardament în picaj și reperaseră obiectivele și reacțiunea anti-aeriennei noastre, desigur în vederea bombardamentului Capitalei, așa că era consult să ne pregătim instalația în adăpostul antiaerian.

Mă urcai la Sănătescu, care mai dormea cu ușa încuiată, geamurile închise, perdelele trase și niște blocuri de vată ceruite speciale antisunet în urechi și l-am informat despre cele comunicate de M.St.M., invitându-l a-și ambala toate lucrurile și a le trimite la subsol. Dar, cică spre a-mi dovedi că noi

Glosar

- B.N.R.* – Banca Națională a României
Breakfast – Mic dejun
Buzel – Gh. Niculescu Buzești, ministrul Afacerilor Străine în guvernul format la 23 august 1944
Camil – Camil Demetrescu, diplomat în Ministerul Afacerilor Străine
C.M. – Casa Militară a regelui
C.N. – Aripa (Casa) Nouă a Palatului
Chast – Gardyne Alfred de Chastelaine, fost rezident al Serviciului Special englez în România. În decembrie 1943 a fost parașutat în România împreună cu Ivor Porter și căpitanul Mețianu pentru a lua legătura cu opoziția democratică (*Magazin istoric*, nr. 8/1992)
D.C. – Domeniile Coroanei: A.D.C. Administrația D.C.
Di. preșident – Iuliu Maniu (în text și Juarez, Juanito)
MMLL – Majestatea Lor
M.A. – Mareșalul Antonescu
M.St.M. – Marele Stat Major
P.M. – Primul ministru
Pichi – C.I.C. Brătianu
R. – Regele Mihai I
R.M. – Regina mamă Elena
S.R. – Automobil al Palatului
Scorzeny – Comandantul grupului de SS-iști care la 12 septembrie 1943 l-au răpit pe Mussolini de la Gran Sasso, unde se afla arestat după căderea sa de la putere
Titel – C. Titel Petrescu, ministru secretar de stat în guvernul de la 23 august 1944 (împreună cu I. Maniu, C.I.C. Brătianu, L. Pătrășcanu)

civilii ne alarmam totdeauna „la prima bășină” și că d-lui nu credea că Luftwaffe dispunea acum în România de avioane suficiente de care se putea lipsi pe front pentru a face mare brânză la București, a refuzat să-și facă de pe acum toate bagajele, căci nici n-avea decât o singură valiză și-și adusese treptat toată garderoba elegantă la Palat, tocmai fiindcă nu-l socotise expus raidurilor anglo-americane și avusese nevoie de ea la Curte și nu acasă, așa că nu putea s-o reevacueze acum.

Maiorul Dumitrescu [ajutorul de comandant al Batalionului de gardă regală] plecase și el cu R. la Dobrița, astfel încât apărarea Palatului ajunsese pe mâna unui căpitan, iar aceea a aripei istorice sub comanda tânărului și simpaticului locotenent Mihail, fiul generalului [Gheorghe

Mihail – vezi articolul din acest număr], care ceruse să stea în Capitală din cauza părinților care erau amândoi la București. Cum Sănătescu urma să rămână la Palat ca și Buzel până la clarificarea situației Capitalei, generalului îi incumba sarcina comenzii supreme a apărării acestuia în caz de atac asupra lui și imposibilitatea guvernului de a mai părăsi Capitala, astfel încât eu nu m-am apucat să iau contactul separat cu căpitanul în chestiune, al cărui nume nu mi-l mai pot aminti, dar i-am sesizat pe Sănătescu și pe tânărul Mihail de problema apărării antiaeriene, sugerând montarea a zece mitraliere grele în locul celor patru mici pe acoperișul Palatului, plasate la cele opt colțuri și două la centru, din moment ce nu posedam nici un tun anti-aerian, iar două pe acoperișul tot

plat al C.N., socotind că pentru Stukasuri ar fi un antidot potrivit, dar Sănătescu nu a fost de acord pe motivul că nu se puteau camufla pe acoperiș și ar fi lichidate ușor de bombardiere înainte de asaltul avioanelor de picaj.

Atunci am pus problema retragerii la adăpostul militar, al Batalionului, a posturilor exterioare absolut inutil expuse bombardamentului aerian atâta timp cât nemții n-ar reuși să pătrundă până-n Piața Palatului, când eventual nici nu s-ar mai pune problema, în lipsa guvernului, a apărării clădirilor Palatului iar efectivele disponibile ale Batalionului Regal ar lupta potrivit planului general al bătăliei pentru păstrarea Bucureștilor, dar nici această sugestie n-a fost socotită valabilă pe argumentul că degarnisirea clădirii de posturile aparente ar constitui o primă la agresiunea nemților asupra centrului Capitalei. Rezultatul va fi însă pierderea cu totul gratuită a câțiva ostași morți sau foarte grav răniți.

Mașina sau viața

Discuția a fost curmată de două incidente amuzante înainte de sosirea d-lor Maniu și Brătianu. Dat fiind că Leucția nu ne putea garanta că Hudiță va

fi în măsură să preia în curând Ministerul Agriculturii și Domeniilor, deoarece nu se afla în București, ci pe Valea Prahovei, fugit de bombardament și fiind un „prudent și trei sferturi“, era susceptibil că nici nu încerca a veni în Capitală până la clarificarea situației, eu îl propuseam pe [D.D.] Negel care trebuia să se întoarcă în cursul serii de 23 de la Segarcea și ar veni sigur la Palat chiar nechemat special când ar afla prin comunicat că a fost numit ministru. [D.D. Negel] sosi acum îmbujorat, emoționat și mai ales îngrijorat a ști dacă mai era sau ba la Palat într-un post la care ținea enorm fiindcă era permanent și deci mai sigur decât unul ministerial trecător și totodată periculos, dar fiind că comporta și răspunderea politică.

L-am liniștit pe loc cu privire la această temere dar nu l-am putut calma relativ la durerea sa mare de a trebui să stea cu guvernul în Bucureștii asediați, în loc s-o poată șterge acolo unde se aflau MMLL, căci primul lucru ce a vrut să-l știe a fost unde se aflau acestea. I-am spus unde și cum plecaseră acolo, ca mare secret ce nu aveau voie să-l știe nici măcar toți membrii guvernului spre a se evita vre-o indiscreție ce ar putea da naștere

la încercări teutonice de a-l răpi la la Skorzeny pe R. și primul guvern regal constituțional român, fiindcă se temea de situația militară proastă a Capitalei și apoi de greutățile la acel departament ce va fi atacat primul de comuniști pe chestia unei noi reforme agrare, dar eu i-am dovedit că numai ca ministru în guvern ar fi evacuat cu avionul în străinătate în caz de insucces al loviturii.

Sănătescu spuse atunci: „Nu mai cobi atât; vezi că nu vine!“ Dar eu i-am replicat: „Aș vrea să ai dreptate în loc să regreti amarnic că i-ai dat drumul generalului von Gerstenberg, specialistului asemenea operațiuni, dar tare mă tem că raidul ăla de la ora 8 n-a fost făcut de florile mărlului!“ Eroii plecară-n mașina D.C. pe care Dede urma s-o trimită imediat în Budișteanu (unde se afla A.D.C.) ca să nu fie chiar toate S.R.-urile în același loc pentru cazul improbabil, dar totuși posibil, când bombele aeriene germane ar reuși să pătrundă cinci planșeuri de beton armat, groase cum erau la Palat, ajungând până în subsolul garajului regal, iar Negel să revină-n taxi în caz de bombardament, fiindcă adăpostul Palatului era socotit cel mai sigur în țară și urma să fie sediul guvernului în caz de nevoie.

Umblând ca babele

Abia ieșiseră pe scara Adміністраției, când Leucția îi aduse-n mașina sa pe dl. president și dl. C.I.C. Brătianu, împreună, urmați de aproape de Titel venit pe jos după ei ca să le înmâneze decretele pe care i le dădusem aseară pentru d-lor, deoarece intenționase atunci să plece la Snagov, așa că luase și pe acel al lui Maniu de la Leucția. Sănătescu, conștient de gafa ce făcuse, încerca s-o minimizeze dar în zadar căci chiar în momentul acela Mihail, iar treaz și la datorie, îi telefona tocmai știrile doveditoare că Buzel și cu mine avuseserăm

C.I.C. Brătianu (al treilea din dreapta) la o întâlnire cu ziariștii, imediat după
23 august 1944



dreptate: Gerstenberg ordonase demontarea tuturor Oerlikon-urilor disponibile pentru apărarea antiaeriană a rafinărilor și depozitelor de carburanți, începând cu acele mai apropiate de șoseaua Ploiești-București, montarea lor pe eamioane și formarea unor coloane care păreau să fie menite a forța intrarea în centrul Capitalei pe drumul cel mai scurt, de la Băneasa pe Bulevardul Kiseleff și Calea Victoriei drept la Palat, croindu-și drumul cu-n tir razant, ca la tancuri, în trupele ce li s-ar împotrivi, prima coloană ajunsese deja la Săftica nestingerită de noi.

Din veseli ce fuseserăm la sosirea trioului de giranți ai guvernului, am ajuns rapid, nu triști, nici chiar abătuti, dar foarte îngrijorați: riscam să pierdem Bucureștii dacă lovitura lui Gerstenberg reușea. Și nici nu ajunseserăm să analizăm mai pe-ndelete măsurile ce s-ar impune pentru a remedia la ea, când se auzi zgomotul asurzitor al unui val de avioane numeroase, cu alt sunet al motoarelor decât al celor de dimineată, mai adânc și bogat, dar neregulat, ca și cum le-ar schiopăta cilindrii prost reglați, sau ar avea rateuri permanente, bondăritul lor foarte distinct deosebit de zumzetul bărzăunelor yankee abia auzibil de la marea înălțime la care acelea zburau de obicei, pe când

acestea păreau să vină către noi de la Nord la joasă altitudine, făcându-l pe Buzel, total lipsit de ureche muzicală, să exclare cu entuziasm: „D-lor, americanii; merg spre Băneasa; o fi reușit de Chastelain să-i determine a veni azi! Dar generalul: „Fugi, diplomatule, astea-s Heinkele la plafon de mia de metri, le știu eu bătăiul; jos toată lumea, fuga marș, pe aici!“

Cu-n minut înainte se anunțase mașina d-lui C.I.C. Brătianu și, dintr-o fericită inspirație, d-lui și Titel plecaseră însoțiți până la porțița de Camil care revenea acum în fugă. Îi spusei: „Haide, du-l pe Pichi cât mai iute la adăpostul regal, drept înainte pe sala mare către primul ascensor!“ și, sunând de două ori pentru cei doi lachei ai ușii mele, le dădui geamantanele grele ale Externelor spunând: „Luați cât puteți la adăpostul regal și nu mai reveniți; restul aduc eu; trimiteți-mi pe băieții de la portaliu să-mi dea o mână de ajutor!“

Apoi îl chemai pe firul interior pe Porter, care dormise tot la noi până la 8, și-și ceruse breakfastul sus în studio unde continua să caute a vorbi cu Bari sau Foggia, după convenția stabilită cu Chast, ordonându-i: „Take your set and booklet and get down into the basement! Where the hell is Metsianu?“ (Ia-ți aparatul și codul și coboară-n subsol! Unde dracu e

Mețianu?), apoi către Leucutia: „Lasă dracului mașina, și-o trimit la garajul regal cu-n șofer, dă-mi cheia și du-l acum pe dl. președinte rapid la adăpost“.

Dar Maniu făcea pe viteazul vrând să stea cu noi aici, așa că Sănătescu i-a strigat: „Lasă acum veșnica opoziție, eu sunt Președintele, ai ajuns subalternul meu, așa că-ți ordon să cobori imediat cu Buzestii, vă urmăș și noi într-o clipă!“ Buzel îl luă pe Juan de braț și-l scoase din birou umblând ca babele, iar încă-pățânatul bănățean de Leucutia, care ținea pesemne mai mult la Buickul său decât la viață, nu-mi dădu cheia, ci ieși ca s-o steargă cu mașina, nu la garajul regal cum crezui, ci acasă la garajul său, ce-l socotea pe dreptate mai puțin vizat astăzi decât incintele Palatului.

Iuliu Maniu se sufocă

Sosesc acum lacheii de la poartă, cărora le dau valizele personale ale lui Pichi, Buzel și Camil plus o mesieșoară și un taburet pentru Porter de dus fuga la adăpostul regal, spunându-le și lor să nu se mai suie la etaj, când se aud primele bombe căzând în apropiere parcă pe aripa teatrului, iar apoi alte câteva pe acoperișul colțului stâng al curții văzute dinspre piață și una în curte, chiar în dreptul ferestrelor dintre portaliu și capătul sălii mari ce trebuia s-o traversăm ca să ajungem la ascensorul și scara generale cele mai apropiate, pentru a coborî la cel de al doilea subsol ce nu era accesibil din primul de sub noi.

În acea clipă sună exteriorul și Sănătescu răspunde iarăși lui Mihail, în timp ce mai strâng poșta, ziarele, buletinele și hârtoagele în restanță de ieri de pe biroul meu și al lui Bivolăș în geanta mea și scot mașina mea de scris portativă din birou, ca să le iau cu mine jos pentru orice eventualitate. Terminând convorbirea cu cuvintele: „Lasă că-i mai bine așa; tot nu se poate evita războiul cu ei și cel puțin l-au

Ateneul Român lovit de aviația germană



pornit cu-n act de agresiune patent și indiscutabil ce ne scu-tește pe noi să-i mai menajăm!" Sănătescu pornește cu mine pe sală răspunzându-mi la între-barea ce vroia Mihai, că ne co-munică cele aflate pân-acum despre situația aeriană: 5 esca-drele de câte 30 de Heinkel încercate cu bombe mijlocii de 200 kg sosesc de la Zimnicea și lanca, dar nu crede că vor putea să repete raidul prea des în cursul zilei, fiindcă aceleași bombar-diere trebuie să facă față avan-sului sovietic, drept care soco-tesc acest bombardament mai mult ca o demonstrație de forță care să ne impresioneze, dar care nu va avea nici o înrăurire asupra apărării Capitalei.

Coborând treptele holului dintre nivelul Maresalatului și cel al C.M., vedem cum șarmanul Pichi abia ajunge la capătul lui, iar Juarez, care se hotărâse a sta la Palat fiindcă avea multe de discutat cu Buzești, merge cu acesta încet ca racul și vorbind animat tocmai în dreptul ultimei ferestre, când cade o nouă serie de bombe peste Palat, tot către aripa istorică, una în curte iarăși către același colț al clădirii spăr-gând prin presiunea exploziei tot geamlăcul ferestrelor acelea iar direct, cu schije împrăstiate pe sală, pe acea în fața căreia se afla.

Toți cei din aripa Admini-străției pe care-i prevenisem telefonic la 8 și jumătate, în afară de ostașii posturilor interioare, o luară pesemne pe scările vecine birourilor lor, căci pe sală, în urma lui Juanito și Buzel, nu fug acum decât d-soara Tuduri cu tânărul ei ajutor de bibliotecar, student simpatizant legionar – cum pretinde Bivolaș –, moș Codreanu pe care-l concentrasem la Cancelarie în locul acestuia și personalul aflător atunci în partea Maresalatului.

Sănătescu refuză să-și accele-reze pasul decretând: „De ce ți-e frică tot nu scapi!” Și păsește dinadins mai încet decât de obicei, desigur spre a le dovedi soldaților că dânsul nu se ferește de bombe ci se duce doar să-i arate d-lui Maniu pe unde s-o apuce ca să coboare mai repede. Așadar, n-am ajuns până la casa scării și a ascensorului ce-l foloseam cel mai mult pentru a ne urca la apartamentele noastre, când un pachet de bombe cade drept asupra acestora pătrunzând însă – cum aveam să constatăm la prima pauză mai prelungă – numai până la etajul III, făcând un zgomot teribil din cauza sonorității acusticii clădirii, toată din beton și piatră masivă, care vibrează asurzitor fără să se cutremure însă deloc. Ajunși la

adăpostul nr. 1, mijlociu, din care dai în cel micuț regal, ce nu se deosebește de el decât prin faptul că este despărțit de el printr-un perete gros din zidăria temeliei clădirii, pentru mai mare intimi-tate a familiei domnitoare, cu o ușă metalică ce sună ca timpanul tobei fanfarelor la fiecare nouă explozie de la etaje, enervând lumea inutil așa că o lăsam deschisă.

Am stat cât să verific funcțio-narea telefoanelor și aranjarea mai rațională și comodă a micii încăperi ce avea să fie pentru o zi sediul guvernului regal. Dar dl. preșident nu vroia să rămână nici cu noi liniștit în adăpostul strâmț; zidurile astea groase de beton îl copleșeau; avea impresia că se sufoca din lipsă de aer curat, deși cel condiționat funcționa perfect aci, fără nici un miros de ceapă prăjită și ne primenea destul înhalățiile omenеști și chiar prea mult izul plăcut al corpurilor feminine parfumate; zgomotul surd și înfundat al bombelor ce mai căzuseră de la sosirea noastră de vre-o patru-cinci ori, parte chiar asupra noastră și aproape, tot pe clădire, iar altele alături, cum aveam să aflăm acūși, pe C.N., în grădină și-n curtea Batalionului și a garajelor, era perceput aici de la distanță parcă mai sinistru decât la suprafața solului.

Astfel, după vre-o zece minute, când îl rechemai pe Mihail ca să-l întreb de primele obiective vizate de Luftwaffe în afara Palatului, aflând că, vrând să dea în clădirea Telefoanelor, nimerise-n plin Teatrul Național, câteva clădiri pe lângă M.St.M., o duzină de vagoane în gările de Nord și Est, dar nici un minister sau obiectiv militar și că acest raid putea fi socotit trecut cu bine, Juarez o șterse în biroul meu ieșind mai întâi să vorbească în adăpostul comun cu câteva persoane care-l salutaseră iar apoi singur la etaj, în timp ce Sănătescu se urcase la aparta-ment ca să-și facă acum ba-gajele cu menajera dar, ne-maigăsind decât 10 la sută din

I. Mocsony Stârcea (primul din dreapta), împreună cu prințul Vladimir Mavrocordat (stânga) și George Lecca

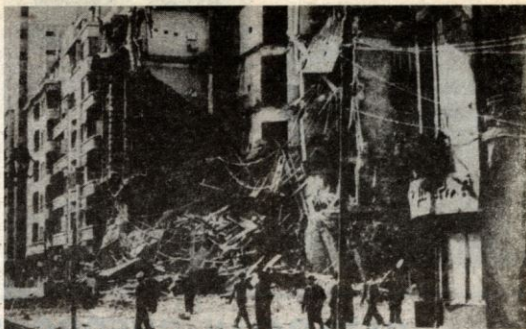


lucrurile sale intacte, căci trebuia să fii alpinist ca să te plimbi pe ceea ce fusese acum un sfert de oră apartamentul lui, nu reuși să umple decât o valiză, iar eu făceam turneul Palatului și al dependințelor, pe când Buzel redacta declarația de război către Marele Reich German, pe care moș Codreanu avea apoi s-o bată la mașină iar motociclistul s-o înmâneze personal dl. consilier de Legație Steltzer.

Piciorul soldatului

Pauza nu a durat însă decât 20 de minute – bombardamentul prim al „agresiunii calificate” începând la 9.22 fix – căci la 10 fără 5 sună deodată alarma, prima și ultima a zilelor de 24-26 august inclusiv, iar după două minute aceleași Heinkelke reveniră la atac cu bombe mai mici, de 100 și chiar numai 50 kg, dar spre centrul de atracție, iarăși la Palat, așa că de această dată a trebuit să mă grăbesc ca să ajung de la C.N., lovită rău de cel mai compact buchet de bombe grele căzute-n hol, pe budoarul R.M. spărgând plafonul sufrageriei, tot peretele între aceasta și salonul, iar una fără efect asupra safelui timbrelor, dar care a fost deviată pe zidul dintre baie și biroul M.S. făcându-le ambele ferfeniță, prin coridorul subteran de la scărișoara de acces la adăpost unde găsim adăpostul comun de acum ticsit cu altă multă lume sosită din cartier, iar în cel mai mic noi musafiri.

[I. Mocsony Stârcea pleacă în căutarea lui Iuliu Maniu și Gr. Niculescu-Buzești rămași în Palat]. Îi găsesc pe scara ascensorului, ce nu mai funcționa, așezați, fiindcă genunchiul drept al bietului moșneag ieșise „din cutiuță” și Buzel i-l pusese la loc și-l lega acum cu două batiste înnodate. În loc să stea la adăpost sau cel puțin într-un loc mai ferit, sub una din scările masive de beton îmbrăcate cu marmură sau pe canapeaua din nișa alcovului biroului meu unde numai o



Pe Calea Victoriei, în dimineața de 24 august 1944

bombă ce ar atinge tocmai colțul aripii Mareșalului putea să-i facă felul, d-lui se plimbase prin Palat pentru a inspecta pagubele de la parter și fusese aruncat la 4 m și trântit peste cap de suflul unei bombe căzute tocmai când coboram la adăpost, iar Buzel auzind alarma plecase în căutarea șefului partinic.

Buzel și cu mine l-am luat pe sus ca să coborâm scara, dar ajunși la subsol n-am ieșit de sub ea, căci un mare buchet de bombe căzu în clipa aceea între acea scară și cealaltă a subsolului doi spre adăpost, natural nu până la nivelul nostru, însă la cel de la etajul II, umplând și casa scării și pe noi de moloz. Bietul Juanito arăta cam plouat acum cu o contuzie la tâmpla stângă și una ce nu se vedea, dar o resimțea el mai dureros, la brațul stâng și spuse: „Apoi dacă i-ați dat drumu lui Gerstenberg, musai s-o pățim așa; mai bine rămâneam la Snagov cum a spus dl. Mocsony!”, dar Buzești îi răspunse: „Acolo vă prindeau nemții; bine ați făcut că ați venit, dar trebuie să stați cu noi la adăpost căci vedeți că ei urmăresc căsăpirea M.S. și a guvernului în Palat!”

Dar d-lui ne anunță că dorea să fie dus de Leucufia la B.N.R. de unde putea rămâne cu noi în legătură telefonică, deoarece acolo adăpostul era tot așa de

solid ca ăsta regal și pe deasupra mult mai mare. I-am spus că Leucufia nu răspundea acasă nici la minister și trebuia deci să fie și el într-un adăpost oarecare mai puțin vizat decât al nostru, dar că-i voi da un S.R. pentru a pleca la B.N. la primul nou răgaz.

Valul cel de al doilea nu se terminase însă numai cu atât pentru noi, ci mai făcuse două victime, tot printre ostași, dar mai puțin grav rănite, așa că acestora li s-a putut da îngrijirea cuvenită la Batalion, extrăgându-li-se schije superficial pătrunse. Din fericire, nu a durat decât tot aproximativ un sfert de oră, după care, văzând că bombardamentul încetase complet, am profitat repede de răgaz ca să scap de Maniu, trimițându-l singur la B.N.R., apoi să verific situația centralei noastre telefonice, care spre norocul nostru nu era nici ea disperată, căci nu fusese atinsă direct, ci numai un punct de ramificație a firelor nițel lovit și reparat rapid de mecanicii noștri electricieni care, grație selecției foarte atente a M.S., erau toți niște zmei în meseria lor.

Primul telefon fu dat iarăși la M.St.M. unde Mihail ne spuse că numai o escadrilă de Heinkelke mai reaterizase la Băneasa, restul plecând înapoi pe front, așa că aveam șanse să respirăm nițel. ■

Prezentare și selecție
Ioan LACUSTĂ

Între personalitățile din prim-planul vieții politico-militare românești din anii 1939-1948 s-a aflat și generalul Gheorghe Mihail (13 martie 1887-2 februarie 1982). Despre el s-a scris puțin, și înainte de 1989 și după aceea. A fost o persoană incomodă. Temperament vulcanic. Inteli-



gență vie. Contemporanii ni-l înfățișează ca pe un militar de înalt profesionalism, ferm și tenace, spirit organizator, exigent cu sine și cei din jurul său. I s-a reproșat uneori lipsa de flexibilitate și excesul de orgoliu, dar nimeni nu i-a negat curajul și patriotismul.

GENERALUL GHEORGHE MIHAIL A ALES DEMNITATEA

Col. dr. ALEXANDRU DUȚU, FLORICA DOBRE, MARIAN ȘTEFAN

Într-o seară, la Castelul Foișor

S-a remarcat încă de la începutul carierei (a absolvit Școala militară de infanterie și cavalerie în 1907, obținând gradul de sublocotenent). În perioada 1911-1913 a făcut un stagiu de specializare în Austro-Ungaria, fiind apreciat de ministrul de Război din această țară ca „un ofițer foarte capabil”, dispunând de „cunoștințe militare profunde și universale”. În timpul celui de-al doilea război balcanic a comandat o companie din Regimentul 74 infanterie. S-a distins apoi în campania anului 1916, în luptele de pe valea Buzăului, în fruntea Batalionului 2 din Regimentul 34 infanterie, fiind rănit la 7 octombrie. Aceeași comportare exemplară a avut-o și în campania din 1917 (în bătălia de la Mărășești a fost rănit pentru a doua oară), pentru comportarea sa fiind decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a și Legiunea de Onoare în grad de Cavalier.

În perioada 1919-1920 a absolvit, ca șef de promoție, cursurile Școlii Superioare de Război, după care a urmat o carieră specifică militarilor de mare valoare, cu succese avansări în grad (colonel în 1927, general de brigadă în 1935, general de divizie în 1939, general de corp de armată în 1944 – cu vechime din 1942, general de armată de la 11 octombrie 1944). În octombrie 1933 a fost numit șef al Secției de informații din Marele Stat Major (M.St.M.), iar în perioada noiembrie 1937-ianuarie 1938 a fost șef al Casei militare regale. În intervalul februarie–octombrie 1939 a îndeplinit funcția de subsecretar de stat la Ministerul Apărării Naționale în guvernele prezidate de patriarhul Miron Cristea, Armand Călinescu și Constantin Argetoianu. La 4 iulie 1940, într-o situație dificilă pentru țară, a fost numit vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, iar de la 23 august același an și șef al M.St.M.

Convins de necesitatea apărării graniței de vest a țării, generalul Gh. Mihail a asigurat guvernul, la 25 august 1940, că „în susținerea tezei românești politica se poate bizui pe armată”, aceasta fiind „bine pregătită, cu moralul nezdruincinat și dornică de acțiune”. Aprecierile nu corespundeau în totalitate realității, dar ele exprimau hotărârea de luptă a poporului român. Câteva zile mai târziu, la 30 august, când s-a pus problema acceptării sau nu a dictatului de la Viena, el a declarat regelui Carol II: „Sire, spiritul ostirii este pentru a se bate. Acest spirit însă trebuie stăpânit, față de situația materială a ostirii și față de numărul celor cu care vom avea de luptat, ungurii și rușii. Pe unguri îi putem bate, pe ruși îi putem stăpâni [opri] câțva timp, pe urmă suntem dați înapoi. În concluzie, sunt pentru a primi acest arbitraj și a stăpâni spiritul așa de agresiv al ostirii noastre, în interesul păstrării ființei statului nostru”.

Faptul că în perioada anterioară s-a dovedit unul dintre oamenii de încredere ai regelui Carol II, chiar și în ultimele zile ale domniei acestuia, când s-a și vehiculat ideea unui guvern condus de el, l-a determinat pe Ion Antonescu să ordone, după preluarea puterii, trecerea generalului Mihail în rezervă și trimiterea lui cu domiciliul forțat la Sinaia.

În noiembrie 1943, așa cum ne semnalează fiul său, domnul Alexandru Mihail (cărui îi mulțumim și pe această cale pentru informațiile pe care ni le-a furnizat printr-o amplă relatare trimisă din Paris, unde domnia sa este stabilit), generalul Mihail a fost chemat, într-o seară, la Castelul Foișor de la Sinaia, unde, în prezența reginei-mamă Elena, regele Mihai i-a cerut părerea asupra situației internaționale și a celei militare în special. Comunicându-i intenția sa de a încheia armistițiul, suveranul l-a întrebat dacă acceptă să se ocupe de aspectul militar, atunci „când va veni momentul”. La răspunsul său afirmativ, regele i-a spus că-l va numi șef al Marelui Stat Major și îi va încredința, prin delegație, comanda armatei.

Referitor la pregătirea politică a loviturii de stat de la 23 august 1944, domnul Alexandru Mihail sintetizează astfel informațiile deținute de la tatăl său: „Între noiembrie 1943 și 23 august 1944, generalul a luat parte la cinci ședințe la Palat (în prezența regelui), la două reuniuni cu Lucrătorii Pătrășcanu (organizate de Stărcă), reuniuni ținute în casa fratelui său, profesorul oftalmolog Dumitru Mihail din str. Izvor nr. 90, și la ședința din 18 iunie 1944 (unde a fost adus tot de Stărcă) și unde, fără a fi prevenit, s-a găsit față în față cu «inginerul Cea-

ușu». Au participat Sănătescu, Dămăceanu, Stărcă și «Ceașu» (în realitate, Emil Bodnaraș, reprezentantul partidului comunist), care l-a întrebat: «La ce guvern vă gândiți după Antonescu?» Răspunsul: «Date fiind circumstanțele, cu nemții aici, în perioada de tranziție, un guvern Gigurtu». «Ceașu» a dat cu pumnul în masă și a strigat: «Ce guvern Gigurtu?» Mihail nu a mai deschis gura, fiind dezgustat pe de o parte de modul murdar în care a fost manevrat pentru a fi adus la această ședință și pe de alta de mojiția lui «Ceașu». A părăsit casa de reuniune la 2 dimineața și a venit cu mașina Palatului la Sinaia și și-a jurat că nu va mai asista la nici o ședință. A doua zi l-a chemat acasă, la Sinaia, pe Sănătescu și i-a exprimat indignarea și hotărârea luată. Puțin timp după plecarea lui Sănătescu, pe care l-a muștră serios, acuzându-l că-l târăse într-o capcană, a venit Stărcă... care l-a întrebat pe Mihail: «Cel puțin nu ne veți trăda?». Generalul i-a răspuns: «NU», și fără altă discuție l-a condus la ușă”.

Nevoia de timp

Din memoriile generalului Gheorghe Mihail (*Magazin istoric*, nr. 8/1990) rezultă că în ziua de 23 august 1944, aflat întâmplător în Capitală, a fost găsit și chemat de urgență la Palat, unde regele l-a numit șef al M.St.M. și i-a delegat comanda

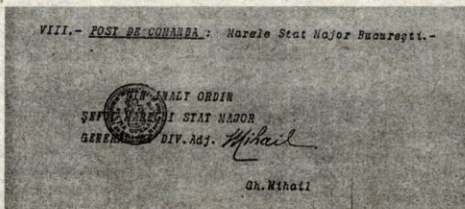
tuturor forțelor armate. Decretul de numire a fost bătut la mașină chiar în acele momente. După aceea, noul prim-ministru, generalul Constantin Sănătescu, i-a confirmat arestarea mareșalului Ion Antonescu și i-a exprimat temerile sale privitoare la reacția germanilor. Aflat încă la Palat, generalul Mihail a telefonat la M.St.M., unde a plecat însoțit de adjutantul regal Arpad Gherghel. Era în ținută civilă (la 26 august, maiorul Predoiu s-a deplasat la Sinaia, de unde i-a adus uniforma militară, pe care nu o mai purtase din 1940). Postul de comandă și l-a stabilit în adăpostul Palatului C.F.R. din fața Gării de Nord.

În virtutea atribuțiilor acordate, generalul Mihail a emis Ordinul nr. 678 563, cu valoare de directivă operativă, prin care a dispus să înceteze „*orice subordonare a comandamentelor și unităților române față de comandamentele germane*”. Concomitent, a cerut armatelor 3 și 4 române, aflate pe frontul din Moldova, să se retragă „*cu tot armamentul de care dispun*” pe aliniamentul Focșani-Nămoioasa-Brăila și în Dobrogea, la sud de Dunărea maritimă și brațul Chilia, „*opunându-se oricăror încercări de dezarmare*”.

Acest ordin, Proclamația regală și răspunsul dat de regele Mihai lui Manfred von Killinger, care se prezentase în audiență la Palat în seara zilei de 23 august 1944, în jurul orei 21, precum și declarația noului ministru de Externe român Grigore Niculescu

Buzești, făcută consilierului de legație german G. Stelzer, că trupele române nu vor face dificultăți trupelor germane „dacă ele se vor abține de la acte de ostilitate”, relevă faptul că, imediat după arestarea mareșalului Antonescu, regele, guvernul și Marele

Directiva operativă (Ordinul nr. 678 563) din 23 august 1944 cu formula: „Din înalt ordin: șeful Marelui Stat Major, general de divizie adjutant, Gh. Mihail”



Stat Major Român au încercat să evite confruntarea directă cu forțele germane, să determine retragerea acestora de pe teritoriul controlat de autoritățile din București, să câștige timp pentru consolidarea noului dispozitiv de luptă al armatei române, sau cel puțin să amâne înfruntarea cu unitățile Wehrmachtului. Interesant este și faptul că s-a avut în vedere crearea unor condiții propice pentru retragerea trupelor operative române de pe frontul din Moldova pe un prezumtiv „aliniament de armistițiu” preconizat de generalul Mihail în Ordinul nr. 678 563 ca fiind „pe zona fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila și pe Dunărea maritimă. Dincolo de acest aliniament nu mai trebuiau să treacă nici trupe germane, nici trupe sovietice.

Evoluția rapidă a evenimentelor l-a condus automat pe generalul Mihail la concluzia imposibilității transpunerii în practică a acestui ordin, determinându-l, tot în noaptea de 23/24 august 1944, să emită o a doua directivă operativă, stabilind cu claritate scopul politic al acțiunii românești: „*Armata română încetează lupta alături de trupele germane în scopul de a obține pacea de la Națiunile Unite și de a reîncepe lupta alături de forțele armate ale acestora pentru eliberarea Ardealului de Nord*”. Ideea generală operativă în care trebuia să acționeze armata română viza: „a) încetarea imediată a focului contra trupelor Națiunilor Unite (sovietice); b) recuperarea forțelor armate române de pe frontul din Basarabia și Moldova în scopul ulterioarei lor întrebuințări în



Parașutiști, asemenea celor din imagine, au contribuit, alături de alte unități militare, la lichidarea centrelor de rezistență germane din zonele Băneasa și Otopeni

operațiunile vizând recucerirea Ardealului de Nord; c) eliberarea teritoriului național de trupele germane; d) acțiune ofensivă pentru recucerirea Ardealului de Nord”. Misiunea trupelor aflate în zona de interior a țării consta în „eliberarea” teritoriului din zona lor de competență, „împiedicarea sosirii de noi trupe germane de peste Dunăre”, „închiderea defileurilor Munților Carpați” și „împiedicarea retragerii trupelor germane la nord de Carpați”. Concomitent s-a ordonat declanșarea importantei operații strategice de acoperire a frontierelor. Documentul menționa de această dată cu claritate misiunea de eliminare a prezenței militare germane de pe teritoriul național, ceea ce presupunea lupta armată.

Din acest motiv, generalul Mihail n-a dat curs dispoziției pe care i-a transmis-o generalul C. Sănătescu, la 24 august, de a lua măsuri pentru retragerea trupelor române pe Argeș, în zona Buda, ceea ce ar fi însemnat abandonarea Capitalei.

Atitudinea agresivă a trupelor germane și puternicele bombardamente executate de Luftwaffe asupra Bucureștilor au determinat guvernul român să declare oficial război Germaniei la 25 august. Ca urmare, în aceeași zi, generalul Mihail a

comunicat trupele române că „*armata germană a devenit singura noastră inamică*” și le-a cerut să treacă imediat la ofensiva generală împotriva „*tuturor comăndamentelor, unităților și formațiunilor de servicii germane, în scopul de a le dezarma și a le alunga peste frontieră în cel mai scurt timp*”.

Prietenosi, nu servili

Executând ordinele de luptă primite, armata română a eliminat, până la 31 august 1944, prezența militară germană de pe întreg teritoriul național aflat sub jurisdicția guvernului român la acea dată. Generalul Mihail nu a făcut niciodată caz de funcția sa, precizând chiar din directiva operativă din 23 august că armata „*ascultă numai ordinele Maiestății Sale Mihai I, ce se vor transmite prin Marele Stat Major, al cărui șef am fost numit prin înalta încredere a Maiestății Sale*”. Ordinele principale pe care le-a emis se încheiau toate cu formula: „*Din Înalt ordin: șeful Marelui Stat Major, general adjutant Gheorghe Mihail*”.

Cele mai dificile probleme le-a avut generalul Mihail în stabilirea unor relații demne și normale cu diversele comăndamente ale armatei sovietice. Eșecul tratativelor inițiate de reprezentanții M.St.M. cu comăndamentele sovietice, apropierea trupelor fronturilor 2 și 3 ucrainene de zona fortificată și faptul că acestea continuau să trateze forțele române ca inamice, depășirea Dunării maritime, în anumite zone, au determinat comăndamentul român să se adapteze noii situații strategice și să ordone trecerea la cea de-a

doua fază a repelierii, prevăzută de altfel încă din seara zilei de 23 august. Prin Ordinul nr. 250 din 25 august 1944, armatele 3 și 4 române, precum și toate batalioanele de fortificații și formațiunile de servicii au primit ordin să se concentreze în zona București-Ploiești „cu toată repeziciunea, pentru a evita depășirea lor de către trupele ruse”. Ordine asemănătoare au primit în dimineața zilei de 26 august 1944 și corpurile 2 și 3 armată aflate în Dobrogea.

Deși pare greu de înțeles, generalul Gh. Mihail și Înaltul comandament român mai sperau, și după 25 august 1944, sau poate tocmai după această dată, când se proclamase oficial starea de război între România și Germania, că se va putea realiza prețonizatul aliniament de armistițiu între trupele române și cele sovietice. Altfel cum s-ar explica faptul că la 27 august încă, înaintea plecării delegației române la Moscova, generalul Mihail i-a cerut colonelului D. Dămăceanu (înaintat la 29 august la gradul de general de brigadă, tocmai pentru că fusese inclus în delegația română pentru semnarea armistițiului) să ceară guvernului sovietic acordul pentru: 1. Realizarea unei „linii

demarcațională” între forțele române pe de o parte și cele sovietice și germane pe de altă parte; 2. Eliminarea prezenței militare germane de pe teritoriul aflat sub jurisdicția guvernului român „numai” de către trupele române, intervenția forțelor sovietice urmând să se facă „numai în caz de nevoie și numai în urma cererii armatei române”; 3. Eliberarea teritoriului românesc ocupat de Ungaria în 1940 prin acțiunea a opt divizii române, care urmau să atace de pe aliniamentul de demarcație româno-ungar, și a forțelor sovietice care trebuiau să treacă la ofensivă „de pe creasta munților Moldovei”; 4. Exercițarea conducerii armatei române de către Înaltul comandament român într-un „sector bine definit” și „numai pe teritoriul național”.

Generalul Mihail a mai cerut colonelului Dămăceanu să insiste la Moscova ca în cazul în care corpurile de armată române dislocate în Moldova, în apropierea Carpaților Orientali, ar fi acționat direct peste munți spre podișul transilvan, comandamentul acestor mari unități să fie român, chiar dacă ele s-ar fi aflat în subordinea Înaltului comandament sovietic. Cu ace-

lași prilej, s-a solicitat sprijin aliat în aviație și pentru dotarea celor opt divizii române (două trebuiau să fie blindate), care urmau să lupte în Transilvania, redarea navelor de luptă capturate de sovietici după 23 august 1944, repatrierea prizonierilor făcuți pe frontul din Moldova, precum și crearea condițiilor pentru ca marile unități aflate în Moldova să reintre în subordinea Înaltului comandament român.

În contextul în care forțele sovietice se aflau în plină ofensivă și Înaltul comandament al acestora era ferm hotărât să speculeze la maximum situația creată prin lovitură de stat de la 23 august 1944, concepția inițială românească era lipsită de realism. Ea exprima însă dorința Înaltului comandament român de a dirija cei un milion de ostași sovietici aflați în mișcare spre trecătorile Carpaților Orientali și spre Bulgaria, pentru a menține, astfel, o parte din teritoriul național liberă de orice prezență militară sovietică. Dar de la dorință până la realitate...

Adaptându-se noii situații strategice, M.St.M. a intensificat pregătirile în vederea declanșării ofensivei pentru eliberarea nord-vestului țării ocupat de Ungaria în 1940. Concomitent cu întărirea

28 august 1944: mașini de intervenție ale poliției și armatei transportă prizonieri germani capturați de trupele române în zona aeroportului militar Otopeni



forțelor Armatei 1 la nord de Carpații Meridionali și la vest de Carpații Occidentali, M.St.M. a cerut comandamentelor să execute „atacuri locale” cu obiective limitate. La 30 august 1944, exact când se împlineau patru ani de la impunerea dictatului de la Viena, Corpul de munte român a primit ordin să execute un atac dincolo de linia de demarcație româno-ungară pe direcția Brașov-Sfântu Gheorghe. În aceeași zi, generalul Mihail a emis Directiva operativă nr. 51 prin care majoritatea forțelor operative române au primit misiuni de luptă în vederea eliberării Ardealului.

Generalul Mihail a fost singurul dintre factorii români responsabili care a cerut ca, după eliberarea completă a teritoriului național, armata română să nu depășească frontiera de vest a țării. În ceea ce privește cooperarea cu noul aliat sovietic, el a încercat, împreună cu guvernul,

să obțină cele mai bune relații cu comandamentele și trupele sovietice. Relevantă este chiar precizarea făcută în Directiva operativă din 23 august, conform căreia, „*atitudinea față de trupele Națiunilor Unite (sovietice)*” trebuia să fie „*prietenoasă, fără a cădea în servilism*”. În același spirit, a cerut de la început ca armata română să acționeze sub comandament național și într-un sector bine definit.

Din păcate, rezultatele au fost alte decât cele așteptate. Comandanții români sau delegații lor au încercat să stabilească legături cu comandamentele sovietice, propunând modalități de cooperare în luptă pornind de la situația de „*partener aliat și nu de la o situație inferioară, care ar dăuna moralului ofițerilor și trupeii*”, așa cum aprecia, la 27 august, locotenent-colonelul Gh. Matei, comandantul Detașamentului blindat ce acționa în Carpații Orientali. La unele comanda-

mente dislocate în nordul Moldovei s-a reușit stabilirea unor relații de comandament normale, dar în majoritatea cazurilor, parlamentarii români au fost arestați sau, în cel mai fericit caz, nu au fost luați în seamă. Rezultate nesatisfăcătoare s-au înregistrat și în tratativele duse de reprezentanții guvernului și ai M.St.M. (generalii Constantin Eftimiu, ministrul Lucrărilor Publice, Nicolae Stoenescu, Emanoil Leoveanu, Dumitru Tudose, Romulus Stănescu ș.a.). Sovieticii au adoptat o atitudine imperativă, interzicând orice discuție cu reprezentanții armatei române, ordinele în acest sens fiind emise de generalul R.I. Malinovski (viitor mareșal) și direct de la Moscova, de I.V. Stalin sau colaboratorii săi apropiați, cerând trupelor să-și continue misiunile, fără să ia în considerație propunerile românești. ■

(Va urma)

A DOUA ROMÂNIE

(Urmare din p. 6)

Tocmai de aceea, zonele compact românești din țările limitrofe trebuie susținute pentru dotarea școlilor, bibliotecilor, asociațiilor culturale, bisericilor cu manuale, cărți, reviste, costume populare, obiecte de cult, instrumente muzicale, casete audio-video etc. Avem datoria să-i ajutăm în toate domeniile, inclusiv prin acordarea de burse pentru elevi și studenți, să studieze în România; să organizăm cât mai multe tabere de vară/iarnă cu învățători, profesori și preoți. Pe de altă parte, la noi s-ar găsi destui misionari dispuși să plece „dincolo”, pentru a reaprinde și întreține flacăra Țării-Mame.

„Cartea Albă” a diasporei

În „a doua Românie”, cum numește diaspora tânărul istoric dr. Adrian Pop (lector la Catedra

UNESCO de Studii Sud-Est Europene și la Colegiul NATO de la Roma), trăiesc circa 500 de scriitori și ziariști români, care scot lunar peste 600 de publicații și, anual, zeci de cărți, din Serbia în Australia, din S.U.A. în Suedia, din Israel în Franța, din Germania în Albania ș.a.m.d. Despre fiecare în parte (ziare, volume, personalități) s-ar cuveni să vorbim mai mult deoarece jumătatea de secol de comunicare a României i-a îndepărtat de Țară, fiind categorisiți trădători sau renegați. Cel ce propune o „Carte Albă” a diasporei are în vedere că „atunci când nu a fost ignorat sau ridiculizat, în mod deliberat, exilul românesc a fost supus unor manevre insidioase de dezbinare și infiltrare informativă. Politica păguboasă a regimului comunist față de diaspora românească a făcut ca aceasta din urmă să devină extrem de reticentă față de orice inițiativă – bună, rea – care venea de la București”. Despre avaturile celei de-a doua Români trebuie scris!

Desigur, după decembrie '89, ceva-ceva s-a modificat în felul de a fi al românilor de „dincolo”, în modul de a privi spre Țară. Prea puțin însă, față de cât așteptau ei să se schimbe lucrurile. Cei peste 12 milioane de români trebuie să știe că se pot baza pe sprijinul nostru, ei vor putea să ne sară în ajutor, în demersurile noastre diplomatice, economice, politice, social-culturale etc.

Patria care-și uită fiii, spunea un înțelept grec din Antichitate, nu-și merita eternitatea! Este vremea să învățăm să-i ajutăm pe românii de pretutindeni să-și păstreze și să arate lumii valorile poporului din spațiul carpato-danubiano-pontic, respectând totodată exemplar legile țărilor în care-și duc viața. Biserica maramureșană, ridicată într-o margine a capitalei Venezuelei, Caracas, în anii 1996-1998, singurul lăcaș ortodox de acest gen din America Latină, este un exemplu semnificativ. ■

PELEȘ,

IANUARIE-APRILIE 1948.

INVENTARIEREA

BUNURILOR DE ARTĂ

FOSTE REGALE

RADU BOGDAN, doctor în istorie

• Singurul supraviețuitor dintre experții care au inventariat operele artistice din patrimoniul Casei Regale
 • La adăpostul decretului de stat – incompetența, abuzul, jaful • Gh. Gheorghiu-Dej renunță la lupta de clasă • O convocare la C.C. al P.M.R. și urmările ei • „Dacă lipsește un ac, răspunzi cu capul!” • Comisia alcătuită în 24 de ore • George Oprescu, Emil Condurachi, K.H. Zambaccian, Mac Constantinescu, Teodora Voinescu ș.a. pleacă la Sinaia în calitate de experți

Detaliu arhitectural...



Despre ceea ce s-a întâmplat pe domeniile și în cuprinsul reședințelor regale imediat după ce Mihai I a fost silit să renunțe la tron și i s-a confiscat averea se știe până astăzi foarte puțin. Mai ales modul în care au fost preluate în 1948 bunurile fostei Case Regale și destinația care li s-a dat – mă refer la domeniul Castelului Peleș din Sinaia (inclusiv Pelișor și Foișor), Palatul Cotroceni, Palatul Elisabeta, Palatul Regal de pe Calea Victoriei (tustrele în București), Castelul Bran, Pavilionul Regal de la Săvârșin și imobilul din Capitală de pe strada Andrei Mureșanu, nr. 3 – se înscrie într-o istorie cu totul aparte, care nu și-a dezvăluit încă multe din tainele ei.

Pentru o scurtă perioadă de început am fost direct implicat în această istorie și dintre oamenii de condei calificați profesional am rămas singurul supraviețuitor în măsură să cunoască, să relateze și să interpreteze o seamă de fapte și situații, în dorința de a lăsa despre ele o mărturie prețioasă.

În raport cu vastitatea câmpului de cercetare pe care îl presupune tema enunțată, contribuția mea nu poate fi decât modestă. Prin informațiile incluse, ea este totuși indispensabilă. Viitorul cercetător și istoric care se va încumeta să reia problemele aduse aici în discuție, străduindu-se să lărgescă substanțial aria de cunoștințe existente, trebuie să știe că pătrunde pe un teren minat; el nu poate bănuși nici pe departe capcanele ce-l așteaptă și cât de neputincios se va simți adesea în a le identifica și ocoli. Fără a se consacra unor îndelungi și migăloase investigații multidisciplinare, ajutat de o echipă competentă de colaboratori, el s-ar lansa într-o adevărată aventură, privându-se de șansa de a ajunge la concluzii temeinic fundamentate. Din nefericire – ținând seama de pronosticurile prezentului – o asemenea activitate nu se va bucura de condițiile imperios necesare decât într-un viitor greu de prevăzut. Mi s-a părut cu atât mai util să aduc la cunoștința opiniei publice ceea ce mi s-a revelat în calitate de cercetător științific, istoric (în principal istoric de artă) și memorialist, care a avut prilejul să se confrunte cu o anumită realitate, înainte ca aceasta să devină obiectul unei imense mistificări, intenționate și patronate în decursul timpului de factorii politici cei mai pleni-potenți ai regimului comunist.

Supratitlul, titlul și subtitlurile introductive aparțin redacției.

O primă hotărâre privind soarta bunurilor regale după înlăturarea monarhiei apărea încă în primele zile de la plecarea din țară a fostului rege Mihai. Din decizia nr. 164, dată la 5 ianuarie 1948 și publicată în *Monitorul Oficial* din 7 ianuarie, rezultă instituirea la cel mai înalt nivel a unei comisii formate din: Avram Bunaciu, ministru subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri, ca președinte; Mihail Levente, secretar general la Ministerul Industriei și Comerțului, ca secretar; Alexandru Voitinovici, secretar general la Ministerul Afacerilor Străine; N. Celac, secretar general la Ministerul Agriculturii și Domeniilor; M. Maievschi, secretar general la Ministerul Finanțelor; Stelian Tănăsescu, director general din Ministerul Afacerilor Interne, ca membri.

Comisia funcționa pe lângă *Comisia ministerială pentru redresarea economică și stabilizarea monetară*, și avea sarcina de a „organiza, conduce, coordona și controla operațiunile de inventariere și conservare a bunurilor de orice fel ale fostei Coroane Regale a României”, precum și ale celor ce aparțineau „fostului Rege Mihai I sau a membrilor fostei Familii Regale”. În atribuțiile comisiei intrau „supravegherea și administrarea lor” cu „dreptul de a numi în acest scop organe de inventariere, conservatori, custozi, supraveghetori sau mandatarii speciali”.

Semnatarii deciziei erau: Președintele *Comisiei pentru redresarea economică și stabilizarea monetară*, Ministrul Industriei și Comerțului, Gh. Gheorghiu-Dej; Ministrul Agriculturii și Domeniilor, Prof. Traian Săvulescu; Ministrul Finanțelor, Vasile Luca; Ministrul Minelor și Petrolului, Ing. Tudor Ionescu; Ministru subsecretar de Stat la departamentul Industriei și Comerțului, Ion Gh. Maurer.

Ceea ce trebuie să reținem ca deosebit de important în considerarea mănunchiului de dem-

nitari citați este faptul că gradul de autoritate cel mai înalt, având în consecință ponderea maximă, privind desfășurarea operațiilor, îl deținea Gh. Gheorghiu-Dej, în dubla sa calitate de președinte al *Comisiei pentru redresarea economică și stabilizarea monetară* și de ministru al Industriei și Comerțului, care însă era în același timp și Secretarul General al Partidului Comunist Român; în subordinea sa apropiată se afla Mihail Levente, împuternicit practic cu organizarea spre ducerea la bun sfârșit a întregii acțiuni și care este de presupus că îi raporta direct.

Gheorghe Gheorghiu-Dej – cel ce avea să decidă în primă și ultimă instanță asupra sorții avutului regal în ansamblul său – era, precum se știe, un om total lipsit de experiență și cultura necesare, spre a fi îndreptățit să-și asume răspunderea unei atât de vaste și complexe întreprinderi. Nu avea nici formația și nivelul intelectual obligatoriu cerute și, bineînțeles, nici capacitatea de a intuit măcar instinctiv valoarea istorică, unică în felul ei, a tezaurului informativ cu care de la distanță se confrunta și care odată dislocat, risipit și în parte distrus, nu se mai putea reconstitui și recupera.

Toate acestea te fac să te întrebi cum și în ce condiții de comunicare directă dădea Gheorghe Gheorghiu-Dej instrucțiuni membrilor comisiilor de înalt nivel enunțate, în ce măsură aceștia jucau un rol efectiv și nu doar formal în luarea deciziilor privind averea regală? Fără îndoială că în domeniul artei și al investigației istorice prea puțini (poate chiar nici unul) aveau vreo tangentă cu problemele specifice implicate, fie și numai cele cu caracter economic, de valorificare pe piața internațională, ca să nu mai vorbesc de cele de interes strict cultural, multiplu exigente sub raportul unei aprecieri judicioase. În lipsa documentelor așteptate să iasă cândva la iveală nu se poate da răspuns unor

asemenea întrebări. Va trebui să mai treacă timp până să se știe – dacă măcar se va ști vreodată – cum s-au desfășurat cu adevărat lucrurile. Pentru că vreme îndelungată totul a decurs sub imperativul secretului de Stat, iar la adăpostul acestui secret incompetența, incuria, abuzul și adesea chiar jaful s-au putut manifesta în voie.

Starea nefastă pe care am evocat-o, mentalitatea care i-a stat la bază și-au pus pecetea pe ceea ce s-a întâmplat după exproprierea averii regale și din analiza întregii situații rezultă că principalul dacă nu chiar singurul scop urmărit cu perseverență în decursul câtorva decenii a fost – lăsând de o parte interesele legate de valoarea politică sau economică a ceea ce s-a confiscat – discreditarea monarhiei, ștergerea tuturor urmelor cultului ei și administrarea în așa fel a bunurilor în cauză încât această administrare să devină un instrument eficace al scoaterii meritelor regalității din istoria și memoria națiunii.

E însă evident că înainte de toate conducerii superioare de partid îi era necesară cunoașterea cantitativă și calitativă a avutului regal luat în posesie, interesul major în această fază a *primului pas* constând în întocmirea cinstită și competentă a inventarului respectiv, fără nici o intervenție coercitivă din partea factorului politico-ideologic. Dincolo de scăderile sale, Gheorghiu-Dej era un politician abil și viclean. Sfătuit probabil și de alții, el a ajuns la concluzia că pentru reușita deplină, demnă de încredere, a operațiilor de inventariere și expertizare a bunurilor culturale, îndeosebi a celor de artă, lupta de clasă trebuia – provizoriu și într-un interval de timp strict limitat – suspendată.

În *România liberă* nr. 673, din 16 iunie 1992, pp. 7-10, am prezentat, printr-o seamă de declarații însoțite de documente de inventar, situația bunurilor de

artă din fosta proprietate a Casei Regale. Din considerente obiective prezentarea mea de atunci nu putea fi suficient de extinsă. Lectura materialului menționat este totuși obligatorie pentru oricine intenționează să pornească la drum întru cunoașterea activității *Comisiei de expertiză și inventariere a bunurilor de artă aparținând fostei Case Regale*, care și-a avut odinioară reședința la Castelul Peleş și a stării de lucru găsite acolo.

Voi fi nevoit să repet o seamă de informații publicate inițial în periodical amintit, întregindu-le însă cu a mănunte necunoscute, totul în limita faptelor și documentelor care afectează condițiile înființării și organizării pomenitei comisii, precum și a activității desfășurate de ea între 18 ianuarie și 2 aprilie 1948.

În totală contradicție cu cele afirmate sub semnătura C. Cristescu în articolul „Risipite în cele patru colțuri de țară”, apărut în *Magazinul istoric*, nr. 11, din noiembrie 1997, precizez o dată mai mult că nicidecum comisia de experți de la Peleş nu a fost investită cu putere, de decizie; rolul ei s-a mărginit la a face inventarul bunurilor de artă aflate pe domeniile Coroanei și intrate din oficiu în proprietatea Statului român, odată cu abdicarea silită a Regelui Mihai și a proclamării Republicii. Tot ceea ce a fost inventariat a fost lăsat pe loc în starea în care se afla și nici un obiect de artă, indiferent de valoarea lui, nu a fost mutat sau transportat în

altă parte. Comisia nu a fost nici solicitată, nici autorizată să facă propuneri de repartitie, îngăduindu-și cu totul excepțional unele sugestii de ordin cultural.

Artrimitate la documente și în orice alte surse de informație este indispensabil chiar și într-un material de popularizare; dar fără un comentariu critic și o interpretare corectă bazate pe controlul lor riguros, adevărul poate fi denaturat. Am ținut deci să aduc aici unele lămuriri sem-

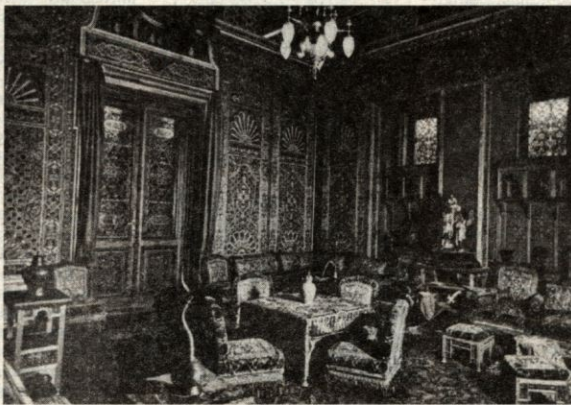
cadrul secției de propagandă și agitație a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român. Eram pe atunci salariatul postului de radio „România liberă”, subordonat amintitei secții, și obținusem un concediu fără plată în vederea pregătirii examenului de licență pe care urma să-l susțin, dat fiind că absolvisem de curând Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din București.

Petre Iosif mi-a adus la cunoștință anularea temporară a

concediului, declarându-mi că trebuie să mă prezint imediat Secretarului general din Ministerul Industriei și Comerțului, Mihail Levente, de la care voi primi instrucțiuni în legătură cu o sarcină importantă ce-mi fusese încredințată spre o cât mai rapidă aducere la îndeplinire.

Informându-mă foarte pe scurt despre ce era vorba, mi-a atras totodată atenția că eram obligat să dau curs dispoziției primite. așa că m-am prezentat încă în aceeași zi lui Mihail Levente.

Acesta mi-a cerut să alcătuiesc în 24 de ore o comisie de specialiști, destinată să procedeze de îndată la inventarierea bunurilor de artă foste ale Monarhiei; principalul sediu de activitate al comisiei avea să fie Castelul Peleş; mi-a mai comunicat că eram răspunzător în fața partidului de buna desfășurare a acestei activități și de comportamentul individual al fiecărui membru în parte, adăugând: „Nu ne interesează din cine vei forma comisia, ci doar



... și interior de la Peleş

nificative, rezultate nu numai din experiența personală, ci și din cercetări pe care – în limita accesului la arhive – le-am întreprins după iulie 1992, în dorința de a dobândi o viziune mai aprofundată asupra faptelor petrecute odinioară și care m-au intrigat adesea profund. Sub regimul comunist astfel de cercetări – considerate ca încălcând domeniul secretului de stat – nu mi le puteam îngădui. Trebuia chiar să mă feresc a face să se creadă că sunt preocupat de obiectul lor și că aveam curiozități de asemenea natură.

În ziua de 14 ianuarie 1948 am fost convocat de urgență de către Petre Iosif, șeful sectorului de literatură și artă din

să fie oameni cinstiți și pricepuți. Alege pe cine îți se pare potrivit și garantezi pentru el. Ești liber – dacă socoți necesar – să apelezi și la foști liberali, național-țărâniști, sau chiar legionari, la rude și prieteni; te previn însă asupra unui lucru pe care să-l ții bine minte: dacă lipsește un ac, răspunzi cu capul!”

Primisem o sarcină pe cât de neașteptată pe atât de copleșitoare, a cărei perspectivă mă fascina dar mă și încălca totodată cu teama iscată din confruntarea cu o situație practic necunoscută și plină de riscuri imprevizibile. Eram un tânăr fără experiență, fusesem până atunci un simplu gazetar și autor de cronici plastice, când crainic la radio, când redactor cultural, și nu vedeam în virtutea cărei autorități reale aș fi putut să mă impun unui colectiv de specialiști notorii, presupuși a fi beneficiarii unui statut profesional și social mult superior condiției mele.

Cu această conștiință m-am adresat unicului personaj de rang universitar din domeniul artei, pe care îl cunoșteam înădeaproape (îi eram încă student) și-l socoteam în măsură – datorită prestigiului și autorității sale public recunoscute (fusesecretarul *Comitetului de cooperare intelectuală de pe lângă Liga Națiunilor*, unde, fără să fi făcut parte din comitet ci doar în virtutea atribuțiilor sale birocratice, stătuse în jurul unei aceleiași mese alături de Einstein, Marie Curie, Henri Bergson, Thomas Mann etc.) – să conducă viitoarea comisie de expertiză: profesorul George Oprescu.

Cu toate că fusese unul dintre semnatori memoriei de protest al intelectualilor adresat mareșalului Antonescu (v. *Magazin istoric*, nr. 2/1967), profesorul George Oprescu era în ochii guvernanților comuniști *persona non grata*, aflat sub incidența măsurilor de epurare, pentru că sub regimul mareșalului fusese decorat de nemți cu Ordinul Vulturului German, pentru servicii culturale aduse țării conduse de Hitler. De fapt,

George Oprescu, un vechi anglo și franco-fil, nu făcuse altceva decât să organizeze la Muzeul Toma Stelian din Capitală o seamă de expoziții ale unor mari gravori ca Dürer, Cranach și alții din aceeași categorie, dar pentru conducătorii noștri comuniști asemenea „subtilități” nu contau.

I-am propus așadar profesorului președinția viitoarei comisii, punându-l la curent cu condițiile alcătuirii ei, iar dânsul a sesizat că îi ofeream un prilej de a-și reface virginitatea politică. A acceptat imediat și instalați la biroul de lucru de la domiciliul său, am procedat pe loc la a face sugestii nominale, de un comun acord, privind persoanele a căror colaborare urma s-o solicităm, obținându-le totodată consimțământul. Era vorba de expertiză propriu-zisă și de personalul auxiliar menit să-i ajute. Dacă în ce-i privește pe primii nu aveam prea multe de unde alege, zonele de specialitate fiind foarte diversificate iar pe de altă parte nenăscându-se semne de întrebare în legătură cu onestitatea celor propuși, în schimb cea de a doua categorie ne-a răpit intrucâtva mai mult timp, problema certitudinii referitoare la comportamentul membrilor respectivi implicând unele aspecte delicate, în raport cu care asumarea de către noi a răspunderii se cerea cumpanită cu grijă.

În decursul zilei de 15 ianuarie 1948 componența comisiei a putut să capete, datorită acordului prompt al celor în cauză (nu ne-a refuzat nimeni), o formă definitivă, astfel încât în ziua următoare am fost convocați cu toții la cabinetul lui Mihai Levente unde ni s-au dat de către acesta instrucțiunile de rigoare și ni s-au luat declarațiile scrise în vederea întocmirii formelor de transfer și de plată a diurnei de deplasare la Sinaia (diurnă de un plafon ridicat). Propunerile făcute de mine și de profesor au fost acceptate fără nici o modificare, urmând la nevoie a mai fi completate pe parcurs.

Comisia condusă de G. Oprescu în calitate de președinte, și de semnatarul rândurilor de față, ca secretar general, a avut următoarea componență: istoricul pentru perioada antichității (inclusiv domeniul monedelor și medaliilor), profesorul Emil Condurachi; istoricul de artă românească feudală și modernă, asistenta universitară Theodora Voinescu; colecționarul de artă K.H. Zambaccian; sculptorul Mac Constantinescu; negustorul și colecționarul de porțelanuri, ceramici, faianțe, jaduri și semi-prețioase (autor totodată al unor cărți în materie), Jean Baras; țesătorul și negustorul de covoare Teodor Tuduc; asistentul la catedra de estetică a lui Tudor Vianu, Edgar Papu; pictorul și muzeograful Costin Ioanid, unul din principalii colaboratori ai lui G. Oprescu în cadrul fostului Muzeu Toma Stelian; profesorul secundar Gheorghe Dragomirescu, fost student al lui G. Oprescu, cercetător științific în domeniul artei românești și autor al unor monografii; fotografii artist Aurel Bauh; fosta studentă la Sorbona (unde își luase licența în istoria artei) a lui Henri Focillon, devenită ulterior, sub regimul lui Antonescu, consilier cultural la Legația română din Elveția, Constanța Nicolescu; pentru o foarte scurtă vreme arheologul profesor universitar I. Nestor, despre care circula opinia că ar fi fost legionar; cu titlu de consultant, negustorul și colecționarul de artă Isac Levy; iar din când în când G. Oprescu a apelat și la prietenul său, sculptorul Ion Jalea, care însă – ca și I. Nestor – nu a făcut propriu-zis parte din echipa de la Peleş. În ce mă privește, mi-am rezervat domeniul bibliotecii, al documentelor culturale (scrisori, manuscrise, fotografii cu caracter artistic) și îndeosebi al publicațiilor bibliofile, fiind eu însumi pe atunci un versat bibliofil.

(Continuare în p. 32)

Revista Magazin istoric a mai găzduit în supravegherea exercitată de Securitate presuniile autorităților comuniste asupra documentelor despre un moment în care s-a mănăstirilor, considerate un loc de „dușmanii regimului de democrație

paginile sale (nr. 1, 2/1996 un articol despre asupra Bisericii Ortodoxe Române și despre conducerii acesteia. Revenim cu noi pus direct problema desființării refugiu și un punct de sprijin pentru populară“.

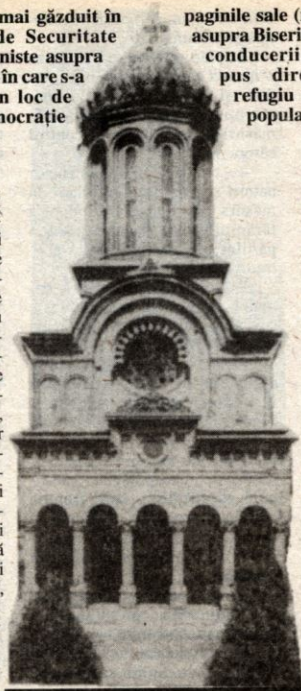
Rău cu rău...

La 22 octombrie 1955 lui Alexandru Drăghici i se prezenta un referat intitulat „Măsuri în problema mănăstirilor de pe teritoriul R.P.R.“. În opinia autorilor documentului, „înainte de 23 august 1944 [mănăstirile] au avut un rol antipopular și antisocial, constituind focare ale organizației legionare și puncte de sprijin ale regimurilor burghezo-moșierești“. După 23 august 1944, ele au „continuat activitatea lor antipopulară prin lupta împotriva regimului nostru, această activitate fiind accentuată și mai mult în urma afluenței elementelor dușmănoase“ care „caută – și în unele locuri au reușit – să extindă influența lor asupra unui număr însemnat de credincioși, în special în rândul țăranilor mai înepoiți, aceasta concretizându-se atât prin creșterea numărului celor ce intră în mănăstiri, cât și prin numărul ridicat al celor ce participă la hramuri și sărbători religioase“.

Pentru a „înlătura aceste pericole“, autorii referatului propuneau trei soluții, toate presupunând o serie de „avantaje“ și „dezavantaje“.

Prima soluție, considerată și cea mai radicală, consta în desființarea mănăstirilor prin preluarea și trecerea în proprietatea statului a clădirilor, terenurilor, utilajelor ș.a. Călugării și călugărițele urmau să se întoarcă la casele lor, iar pentru mănăstirile considerate monumente istorice se propunea trecerea lor în subordinea Academiei R.P.R.

Prin aplicarea acestei soluții se scontă pe obținerea a două avantaje principale: desființarea punctelor de concentrare a elementelor dușmă-



„DESFIINȚAȚI MĂNĂSTIRILE“ – UN ORDIN CARE NU A MAI SOSIT

C. AIOANEI, C. TRONCOTĂ

noase și „lipsa celorlalte elemente reacționare din țară“ de sprijinul pe care îl primeau din partea mănăstirilor.

Autorii raportului îl asigurau pe Alexandru Drăghici, la acea dată ministru de interne, că „soluția“ propusă se „bucura și de sprijinul unui număr de țărani“, care „ar fi putut beneficia, într-un fel sau altul, de pe urma desființării mănăstirilor“. Alți „beneficiari“ urmau să fie călugării și călugărițele atrași în producție, care „abia așteptau să fie izbăviți și scoși de sub influența elementelor dușmănoase“.

Din fericire, Alexandru Drăghici a fost influențat mai mult de dezavantajele calculate și prezentate în raport de către subordonații săi, care erau mult mai numeroase.

Astfel, desființarea mănăstirilor ar fi fost urmată de „răspândirea elementelor dușmănoase“ în toate zonele țării, ceea ce ar fi condus la „imposibilitatea urmăririi lor“, mai ales că „agentura din mediul rural nu garanta sesizarea din timp a eventualelor acțiuni dușmănoase pe care acestea le-ar întreprinde“.

Nu știm – și din documentul menționat nu rezultă – cum și în ce proporții a fost sondată părerea „agenturii rurale“, însă cu certitudine nu se putea sconta pe sprijinul „elementelor dușmănoase din conducerea bisericii și aparatul său administrativ“, care constituiau un obstacol greu de trecut și „o piedică serioasă în realizarea acestei măsuri“.

Pe de altă parte, desființarea mănăstirilor putea fi percepută și „ca o lovitură dată bisericii ortodoxe“, păcat cu care nici măcar Securitatea nu părea dispusă să se încarce. Mai ales că

în plan politic se făcuseră unele concesiuni Bisericii Catolice, ce duse la formarea unui curent de catolicizare chiar în sânul Bisericii Ortodoxe, „curent susținut în totalitate de către elementele dușmănoase regimului”.

Reluând unele „avantaje” și transformându-le de astă dată în „dezavantaje”, raportul atrăgea atenția că de fapt, „starea de înapoiere politică și culturală a majorității credincioșilor nu garantează succesul acestei măsuri”, ci din contră, „poate da naștere la tulburări” și „întrucât majoritatea mănăstirilor sunt dispuse în locuri izolate, multe dintre acestea nu vor putea fi folosite ca școli, spitale sau case de nașteri”.

Conștienți că „situația politică internațională nu este propice unei asemenea măsuri”, autorii raportului abandonează această variantă și propun o „a doua soluție”: concentrarea călugărilor și călugărițelor în câteva mănăstiri și interzicerea circulației acestora, concomitent cu „desființarea atelierelor și școlilor monahale de toate gradele și introducerea unor noi norme [restrictive] de intrare în călugărie”.

... dar mai rău fără

Aplicarea celei de-a doua soluții crea însă pericolul constituirii unor „centre dușmănoase și mai puternice”, deopotrivă, creșterea rezistenței călugărilor și călugărițelor, dar și a credincioșilor din satele situate în vecinătatea lăcașelor de cult ce urmau a fi desființate.

Întrucât pericolele enunțate puteau avea urmări greu de prevenit și controlat, Securitatea a renunțat și la cea de-a doua „variantă de lucru”, acceptând în final „soluția a treia”, care presupunea „luarea unor măsuri menite, pe de o parte, să scoată masele de credincioși de sub influența mănăstirilor, iar pe de altă parte să limiteze posibilitățile acestora de a recruta noi călugări”. Realizarea proiectului

viza trei planuri: politic, economic și administrativ.

În plan politic, se preconiza inițierea unei „campanii imediate și directe pentru combaterea misticismului”, însoțită de măsuri pregătitoare, în centrul cărora se aflau:

- „cunoașterea fenomenelor naturii și explicarea lor clară, în măsura puterii de cuprindere a țărânimii”, cu accent „asupra părților care demonstrează contradicțiile cu biblia”;

- „alegerea cu grijă a filmelor ce se rulează la căminele culturale satești și la caravanele cinematografice”;

- discreditația călugărilor și călugărițelor prin „exploatarea în presă a unor delictе, vicii etc.”.

Măsurile economice aveau în vedere „limitarea producției realizate de atelierile din mănăstiri”, cu excepția celei „destinată exportului”, care trebuia „preluată progresiv și numai în măsura constituirii de cooperative sau întreprinderi de stat similare”.

Pe cale administrativă, autorii raportului propuneau o „intervenție hotărâtă” a statului pentru introducerea unor restricții severe de natură să limiteze tot mai mult numărul celor care doreau să treacă la viața monahală și mai ales a minorilor, care în lipsa altor posibilități, băteau la ușile mănăstirilor pentru a fi primiți ca „ucenici, frați sau elevi la școlile elementare”, „stărpirea vagabondajului călugărilor și călugărițelor, interzicerea învoierii acordate acestora, supunerea lor unor controale medicale în vederea eliminării celor cu boli molipsitoare, închiderea treptată a lăcașelor deservite de mai puțin de 5 călugări ș.a.”.

Pe linie administrativă, propunerii asemănătoare aveau să facă mai târziu – mai precis la 16 septembrie 1958 – și D. Dogaru, secretar general la Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri. Acesta a trimis „forurilor conducătoare” o notă în care, după ce înfățișează despre „nemulțumirile Pa-

triarhului Justinian”, provocate de decizia U.C.C.O.M. de a nu mai da comenzi mănăstirilor cu începere de la 1 ianuarie 1959, atrage atenția „celor în drept” că a venit timpul ca „problemele mănăstirilor să i se acorde o atenție specială”.

Supărat de îndrăzneala Patriarhului, secretarul general de la Departamentul Cultelor, descoperă „că numărul călugărilor și călugărițelor crescuse peste măsură” și că această situație nu mai putea fi tolerată, iar Patriarhului trebuia să-i intre bine în cap că „scopul comenzilor date de U.C.C.O.M. a fost de a da de lucru călugărițelor, de a stărpi vagabondajul și cerșetoria acestora și nu acela de a da prilej starețelor de a recruta tinere fete în monahism, cum s-a întâmplat în toate mănăstirile”.

Plan cu termen

Învinuind conducerea Bisericii Ortodoxe „că nu a examinat niciodată creșterea numărului mănăstirilor și al călugărilor în raport cu nevoile reale ale bisericii, cu posibilitățile de întreținere a noilor veniți”, D. Dogaru tragea următoarea concluzie: „Conducerea bisericii ortodoxe nu a luat nici o măsură față de pătrunderea în monahism a unor elemente criminale, reacționare sau leneșe, care au căutat să facă din mănăstiri focare ostile regimului nostru”.

Grijuliu peste măsură pentru soarta regimului amenințat de „elementele dușmănoase” din cadrul mănăstirilor, D. Dogaru propune „să se ceară Bisericii Ortodoxe Române următoarele:

- a) Sinodul și episcopii să-și asume personal responsabilitatea pentru noile admiteri în monahism, modificând art. 11 din Regulament, în sensul că, episcopul și nu starețul să aprobe intrarea provizorie, de încercare, în mănăstiri;

- b) Episcopii să controleze ca noii candidați să îndeplinească toate celelalte condiții cerute de regulamentul de canoane;

c) Să se evite admiterea minorilor;

d) Numărul noilor admiși să țină seama de posibilitățile de întreținere pe care le au mănăstirile și de nevoile reale ale bisericii, de măsura în care ei pot lucra pentru nevoile bisericii și nu pentru piață sau export ca în prezent;

e) Să se reducă numărul schiturilor și mănăstirilor prin concentrarea călugărilor în locurile cu posibilități de cazare;

f) Să se excludă din monahism toți călugării care, prin trecutul lor sau prin atitudinea lor politică de azi, nu au nimic comun cu călugăria. De asemenea, să fie excluși și cei care nu îndeplinesc condițiile regulamentului în vigoare;

g) Să nu fie hirotonisiți preoți sau diaconi călugări care nu au studiile necesare preoților de mir;

h) Să se reglementeze cu strictețe ieșirile și învoirile din mănăstiri;

i) Biserica Ortodoxă Română să facă o analiză a nevoilor reale de călugări și a posibilităților proprii de întreținere a acestora și să nu mai conteze în viitor pe sprijinul masiv și organizat al statului;

j) Să se desfășoare o muncă sănătoasă de îndrumare și orientare a călugărilor și călugărițelor prin reorganizarea programului cursurilor școlilor monahale;

k) Să se înceteze acțiunea de recrutare de călugărițe care vizează îndeosebi fetele tinere. Îndreptarea spre mănăstire să fie un act personal al celei în cauză, nu ca rezultat a promisiunilor și propagandei ce se fac în prezent de unele starețe sau călugărițe;

l) În funcție de îndeplinirea condițiilor de mai sus, să se dea dispoziții U.C.C.O.M.-ului să mențină provizoriu sistemul actual, însă la un volum redus la 50% pentru a nu mai încuraja noi intrări în monahism și pentru a evita, totuși, dezorganizarea bruscă a mănăstirilor;

m) Împuterniciții Departamentului Cultelor să fie autorizați să sprijine organele locale



Patriarhul Justinian

În p. 29: mănăstirea Antim

în plasarea în câmpul muncii a călugărițelor care doresc să părăsească monahismul;

n) Comitetul executiv al sfaturilor populare, școlile și căminele culturale să se ocupe de minorii care vor să plece la mănăstiri, analizând cauzele (orfani, copii prea mulți la părinți, lipsă de orientare etc.) și luând măsuri de îndrumare a lor în vederea plasării și calificării într-o meserie;

o) Patriarhul să examineze toate acestea cu mitropoliții și să ia măsuri.

Generalul colonel Alexandru Drăghici a trimis Direcției a III-a a Securității un exemplar al acestei note cu următorul ordin: „Să se dezvolte mai mult ca un plan în timp și cu termen de executare”.

Principalul dușman – Patriarhul

Pe la jumătatea lunii noiembrie a anului 1958, Patriarhul Justinian ia decizia de a înființa

la mănăstirea Antim din București un muzeu și o bibliotecă centrală, ambele patronate de Patriarhie, „care să devină publice”.

Securitatea reacționează imediat și, sub semnătura generalului colonel Alexandru Drăghici, trimite un raport „conducerii superioare de partid”, în care gestul Patriarhului Justinian este pus pe seama „unei ambiții personale de a nu ceda statului nostru unele spații disponibile de care dispune Biserica Ortodoxă pentru satisfacerea nevoilor actuale ale învățământului public”. Bineînțeles că decizia de înființare a celor două instituții nu putea fi decât „o acțiune provocatoare”.

În aceeași manieră era apreciată și hotărârea Patriarhului de a aduce Seminarul monahal de la Curtea de Argeș, în sediul Institutului Teologic din București, măsură luată de înaltul prelat fără aprobarea Departamentului Cultelor. Acțiunea Patriarhului avea și un alt scop – redobândirea unui imobil al fostei mănăstiri Radu Vodă – care căpătase o altă întrebuințare prin „grija” Sfatului Popular al Capitalei. În acest sens, fără a lua în seamă presiunile ce se făceau asupra sa, Patriarhul a cerut avocatului Arhiepiscopiei Bucureștilor să pregătească acțiunea judiciară necesară recuperării imobilelor preluate abuziv de Primărie în numele „satisfacerii nevoilor învățământului public”.

Insensibil la zvărcolirile autorităților, Justinian evacuează mănăstirea Antim și dispune începerea lucrărilor de amenajare a muzeului și bibliotecii patriarhale. Securitatea a considerat acțiunea drept o „provocare fățișă” pentru că asemenea instituții „nu au existat niciodată” în România și „nici nu este prin nimic indicat să se creeze acum”. Generalul colonel Alexandru Drăghici propunea:

„a) Să nu fie redat Bisericii Ortodoxe fostul local din str.

Radu Vodă nr. 24 bis pentru a nu se extinde învățământul teologic;

b) Institutul Teologic, cu sediul în str. Sfânta Ecaterina nr. 2, să fie mutat în spațiul rămas liber prin evacuarea mănăstirii Antim, suficient pentru aceste nevoi;

c) În cadrul mănăstirii Plumbuita, unde au rămas câțiva călugări și foarte puține instalații ale unor ateliere aflate în lichidare să fie mutat seminarul teologic [ceel adus de la Curtea de Argeș];

d) Clădirea rămasă liberă prin mutarea Institutului Teologic să fie pusă la dispoziția Consiliului Popular al Capitalei pentru satisfacerea nevoilor actuale ale învățământului public“.

Considerând că „atât evacuarea mănăstirii Antim, cât și punerea în discuție a localurilor necesare pentru școlile teologice“ erau acte produse din inițiativa Patriarhului, Securitatea se considera exonerată de orice amestec care ar fi putut ține de „recomandarea sau presiunea autorității de stat“, fără a renunța, totuși, la ideea potrivit căreia, „animat de sentimente dubioase sau, în orice caz, contrare aspirațiilor și năzuințelor poporului muncitor din țara noastră pe linia construirii socialismului“, Patriarhul devenea principalul dușman al regimului, cel puțin din direcția Bisericii Ortodoxe Române, deoarece „proiectase mai multe mănăstiri și chiar izbutise să ridice mănăstirea Schitul Maicilor de pe Calea Plevnei“.

În finalul raportului, Alexandru Drăghici aprecia: „Prin aceste măsuri simultane, s-ar putea închide și o a treia mănăstire din Capitală, folosindu-se împrejurările favorabile și convenabile, din punct de vedere politic, derivate chiar din inițiativa conducerii Bisericii Ortodoxe Române“. Deși nenominalizată, este de presupus că următoarea victimă nu putea fi decât tot o mănăstire care, în ochii Securității, devenise un „focar de acțiuni subversive“.

Potrivit datelor Securității, „acțiunile provocatoare“ ale Patriarhului Justinian, erau încurajate și susținute, în mare parte, de către „elementele dușmanoase infiltrate în sânul Patriarhiei“. Dintre „aceste elemente“, cel mai periculos rămânea ierodiaconul bibliotecar Bartolomeu Anania Valeriu care, deși fusese arestat de două ori continuu – spre exasperarea Securității – să sprijine acțiunile Patriarhului.

În planurile de muncă ale Securității, Bartolomeu Anania Valeriu era trecut la categoria „elemente deosebit de periculoase“, deoarece în anul 1946, „în timp ce era student la Facultatea de medicină din Cluj, s-a situat în fruntea acțiunilor huliganice întreprinse de studenții național-tărâniști de la „Căminul Avram Iancu“.

Periculozitatea lui Bartolomeu Anania era „susținută“, și de „antecedentele sale politice“, materializate în „legături cu organizația subversivă „Vlad Tepeș II““ (1949), sprijinul acordat „legionarului Radu Gyr“ (1956) și legături „subversive cu preoții-călugări Sandu Tudor, Benedict Ghius și Mironescu Alexandru, inițiatorii „grupului subversiv „Rugul Aprins al Maicii Domnului“,“ cu care „a dus o intensă activitate de agitație contrarevoluționară și de defăimare a regimului democrat-popular din R.P.R.“. Și pentru mai multă credibilitate, Securitatea completează nota nr. C/2 342 din 10 decembrie 1958, dedicată în întregime lui Anania Valeriu (Bartolomeu) și cu informații privind complicitatea acestuia la acțiunile „de nuanță legionară puse la cale de stareța Litescu Gheorghița și alți călugări de la mănăstirea Viforăta“.

Ajuns la generalul Alexandru Drăghici, documentul va primi următoarea „rezoluție“: „Retur Direcția a III-a, pag. 3“, în care se dispunea „desființarea schiturilor Viforăta și Dăruș“. ■

PELEȘ, IANUARIE-APRILIE 1948

(Urmare din p. 28)

Deosebit de cei pomeniți, 8-9 persoane au alcătuit corpul auxiliar înărcinat cu treburile de secretariat aferente fiecărei specialități, înțelegând prin aceasta ajutorul dat specialiștilor la întocmirea și sistematizarea de fișe, sau fie și numai simpla lor dactilografare și îndosariere. Amintesc ca având cât de cât o calificare tangentă la profilul specific activității comisiei pe tinerele Alexandra Condurache, viitoare muzeografa la Muzeul Zambaccian și soră a istoricului amintit; ziarista Liana Maxy, fiică a pictorului M.H. Maxy însărcinat cu organizarea viitorului Muzeu Național de Artă, pe care urma să-l conducă; sculptorița E.L. Siegler și Teodora Soreanu care la un moment dat a funcționat în cadrul Bibliotecii Academiei Române. Cu excepția unei dactilografe profesioniste, poliglote, Greta Ștefănescu, restul persoanelor afiliate echipei auxiliare au fost alese numai pentru că prezentau încredere, fiind soții, rude sau prietene apropiate ale unuia sau altuia dintre experți.

Așa cum se desprinde din întreaga componență nominală pe care-am prezentat-o, criteriile de selecționare a membrilor comisiei de experți și a personalului auxiliar nu au avut un caracter politic, ci eminate profesional iar acolo unde nu intra în joc profesiunea și-a spus cuvântul simpla încredere civică. Dintr-un total inițial din 24 de persoane, numai 3-4 la cunoștința mea erau membri de partid, nici unul însă nu avea în cadrul acestuia o pondere efectivă. Eu însuși nu prezentam în judecata celor care îmi încredințaseră sarcina decât garanția unei minime capacități de orientare politică, a onestității și corectitudinii în raport cu avutul pe care urma să-l inventariem și a faptului prezumtiv de a ști cui să mă adresez pentru înțelegerea imediată a comisiei.

La 18 ianuarie 1948 aceasta s-a deplasat și instalat la Peleș iar în ziua următoare, într-o luni, activitatea ei a început efectiv. ■

(Va urma)

Album istoric

„Eu Carol I, cu Elisabeta Regina, după silință neobosită de doi ani, în luptă cu un tărâm nestatornic, străbătut de izvoare, izbutit-am a pune la poalele Bucegiului temelial acestei clădiri, în anul mântuirii 1875, iar al domniei noastre al nouălea. Zidirea s-a oprit pe timpul Războiului pentru neatărnarea României. Intrat-am în astă casă a noastră în anul mântuirii 1883, iar al domniei noastre al 17-lea. Datu-i-am nume Castelul Peleş“.

Astfel consemnează o inscripție – însoțită și de versuri ale lui Vasile Alecsandri – așezată

deasupra intrării principale de la Peleş ridicarea reședinței de vară a regelui Carol I și, apoi, și a celorlalți suverani ai României.

Imaginile de pe planșe (fotografii din Arhiva Radu Bogdan) reproduc obiecte de artă din tezaurul Peleşului, preluat în 1948 de regimul comunist. Am reușit să identificăm doar câteva dintre ele.

Planșa 3: tablourile Originea desenului, de B.E. Murillo (sus) și Portretul lui Filip IV, de D. Velásquez

Planșa 4: Panou decorativ de la Castelul Pelișor, de Mucha (stânga), desen de N. Grigorescu (dreapta sus) și tabloul Amor și Venus, de L. Cranach.











ORGANIZAȚIA TRATATULUI ATLANTICULUI DE NORD.

- PRELIMINARII -

Dr. EUGEN PEDA

„Sunt convins că Uniunea Sovietică nu va trata cu Occidentul, în viitorul apropiat, în termeni rezonabili și că salvarea Vestului depinde de alcătuirea unei forme de uniune, cu caracter formal sau informal, a Europei Occidentale, sprijinită de Statele Unite și de Dominioane”. La 15 decembrie 1947 Ernest Bevin, ministrul de externe britanic, i se adresa astfel omologului său american, George Marshall.

În acel moment, Uniunea Sovietică apărea în ochii multora dintre oamenii politici occidentali drept singura care profitase de pe urma războiului. Armata ei se găsea pe Elba, țările din centrul și estul Europei erau ferm atașate Moscovei – sau pe cale de a fi.

În aceeași lună, decembrie 1947, Conferința miniștrilor de Externe ai S.U.A., Marii Britanii, Franței și U.R.S.S., de la Londra, se încheiase cu un eșec în privința colaborării celor patru mari puteri. În Europa Occidentală s-a întărit convingerea că un conflict cu sovieticii era oricând posibil.

La 22 ianuarie 1948, Ernest Bevin a propus Parisului ca Marea Britanie și Franța să creeze o rețea de acorduri bilaterale privind apărarea

mutuală, în care să angreneze și țările din Benelux, ca un prim pas spre o alianță defensivă mai largă a comunității nord-atlantice. Modelul trebuia să îl ofere Tratatul de la Dunkerque. El fusese semnat la 4 martie 1947, de către Franța și Marea Britanie, pe o durată de 50 ani. Cele două țări se angajau să-și unească eforturile în eventualitatea apariției unor noi tendințe agresive ale Germaniei. Nu este lipsit de semnificație istorică faptul că viitoarea Alianță nord-atlantică și-a aflat punctul de pornire tocmai într-un astfel de tratat.

Un model mai bun – și care a fost ulterior luat în considerare – l-a oferit Tratatul de la Rio de Janeiro, semnat la 2 septembrie 1947 de către Statele Unite și 20 de țări latino-americane. Era o alianță defensivă colectivă. În vreme ce în cancelariile occidentale se discutau aspecte diplomatico-juridice, în februarie 1948 sovieticii au orchestrat lovitură de stat de la Praga, prin care comuniștii au preluat puterea. A fost bobârnacul care a impulsionat procesul de constituire a Alianței nord-atlantice. Cu atât mai mult cu cât – se spunea în rapoartele ce circulau în mediile guvernamentale – sovieticii exercitau în acel moment mari presiuni asupra Finlandei și Norvegiei.

După o îndelungată perioadă de gândire, Bevin s-a decis să nu invite țările scandinave la negocieri, pentru că Franța, Marea Britanie și țările Beneluxului nu se puteau angaja să le apere. Totuși, pentru a face față pericolelor ce pândeau Norvegia și eventual Suedia, Bevin a propus trei formule: 1) un sistem care să cuprindă Marea Britanie, Franța și Benelux, cu sprijinul Statelor Unite; 2) o schemă de securitate atlantică, care să implice și mai puternic Statele

Blockada sovietică asupra Berlinului s-a instalat în cel mai friguros septembrie din ultimii 50 ani, obligându-i pe locuitorii din partea vestică a orașului să care lemne din pădurile din apropiere



Unite; 3) un sistem mediteranean, cu implicarea Italiei.

Răspunsul american a sosit cu promptitudine. Secretarul de stat George Marshall n-a vrut să discute această problemă în ședință de guvern, fiindu-i teamă să nu se producă scurgeri de informații. Teamă care provenea din puternicul – încă – sentiment de izolaționism ce domina America. De aceea, a preferat să discute direct doar cu președintele Truman.

Încă în 1943, Truman, în calitate de vicepreședinte al S.U.A., ținuse o cuvântare în Senat, în care spusese: „Sunt cât se poate de sigur că acest război mondial este rezultatul atitudinii izolaționiste din anii 1919-1920; și sunt la fel de sigur că un alt război, mult mai rău, îl va urma dacă Națiunile Unite și aliații lor, cât și toate celelalte națiuni suverane nu se vor decide să lucreze împreună pentru pace, așa cum au făcut-o pentru victorie”. George Marshall a găsit deci o ușă deschisă la președintele american. Peste două zile, trimitea o telegramă guvernului britanic: „Suntem pregătiți să procedăm imediat, împreună, la discuții privind stabilirea unui sistem de securitate atlantic. Sugerez să trimiteți un reprezentant britanic săptămâna viitoare”.

La 17 martie 1948, la Bruxelles, reprezentanții Belgiei, Franței, Luxemburgului, Olandei și Regatului Unit al Marii Britanii semnau un tratat de apărare comună, angajându-se să întărească legăturile economice și culturale. În articolul 4 se prevedea că dacă vreuna dintre părțile contractante era obiectul unei „agresiuni armate în Europa”, celelalte părți semnatare se angajau să ofere celui atacat „întreaga asistență și sprijinul militar de care erau capabile”. Tratatul prevedea crearea unui corp



La 22 ianuarie 1946, sofiile soldaților americani cer generalului Eisenhower ca sofiul lor să se întoarcă acasă; izolaționismul domina încă societatea americană

suprem al „Uniunii Occidentale”, numit Consiliul Consultativ, format din cei cinci miniștri de Externe. În subordinea lui se afla Comitetul de apărare occidentală, ce reunea miniștrii forțelor armate. Foarte curând după semnarea Tratatului de la Bruxelles, Uniunea Sovietică a instituit blocada Berlinului (*Magazin istoric*, nr. 6/1998).

Pentru a pregăti cât mai bine negocierile cu statele est-europene, administrația americană a inițiat o serie de consultări cu liderii Congresului. Truman ținuse minte „lecția eșecului lui Wilson din 1920 privind ratificarea Tratatelor de pace de la Versailles și a Pactului Societății Națiunilor conținut în preambulul acestora. Adică – scrie în memoriile sale – să beneficiaz de cooperarea legislativului. Și prietenii noștri europeni își aminteau de Liga Națiunilor; ei doreau foarte mult să beneficieze nu doar de o declarație prezidențială de politică, ci și de o confirmare din partea Congresului”. Șansa administrației Truman – și a viitoarei Alianțe nord-atlantice – a reprezentat-o senatorul Arthur Vandenberg. „În problemele de politică externă, conducerea republicană suferea încă de efectele izolaționismului. Învățase câte ceva, dar încă prea puțin din eșecul Ligii Națiunilor... – își amintea Truman. Fără conducerea inteligentă, strălucită și inspirată a senatorului Arthur

nu chiar blocată, de către o majoritate republicană egoistă”.

La 11 aprilie 1948, George C. Marshall și subsecretarul de stat Robert M. Lovett au inițiat discuții cu senatorii Vandenberg și Connally privind problemele de securitate în zona Atlanticului de Nord. De comun acord cu Departamentul de Stat, senatorul Vandenberg a elaborat o Rezoluție care recomanda „asocierea Statelor Unite, pe baza unui proces constituțional, cu asemenea aranjamente regionale și colective care se bazează pe ajutor reciproc și autoajutorare continuă și efectivă”. De asemenea, recomanda ca un obiectiv al guvernului Statelor Unite să fie contribuția la menținerea păcii, afirmând în mod clar, „hotărârea sa de a exercita dreptul la autoapărare individuală sau colectivă, pe baza Articolului 51 (din Carta Națiunilor Unite), în cazul în care s-ar produce vreun atac ce ar amenința securitatea națională”.

Rezoluția a fost adoptată la 11 iunie 1948, de către Senatul S.U.A. Din punct de vedere juridic, drumul era deci deschis. La 6 iulie 1948, au debutat la Washington discuțiile preliminare între reprezentanții Departamentului de Stat și ambasadorii Canadei și ai țărilor vest-europene semnatare ale Tratatului de la Bruxelles. ■

(Va urma)

Editura Socec, ale cărei începuturi datează încă din 1856, a publicat operele complete ale marilor scriitori români: Bolintineanu, Negruzzi, Ghica, Hasdeu, Odobescu, Maiorescu. După cum mulți dintre noi ne-am auzit bunicii povestind cum își cumpărau cărți de la Librăria Socec de pe Calea Victoriei colț cu Bulevardul Regina Elisabeta. Editorul și librarul s-a numărat și printre întemeietorii primei fabrici de hârtie din țara noastră, care în 1881 avea să devină Societatea Letea. Dar nu acesta este eroul destinului dramatic descris în paginile ce urmează, ci fiul său.



8 februarie 1917. Trupele din garnizoana Iași sunt masate pe platoul Regimentului 7 călărași, sub stricta supraveghere a comandanților. Atmosferă grea, apăsătoare. Sub privirile stupefiate ale celor prezenți se desfășoară unul din cele mai dureroase episoade ale războiului de întregire: degradarea unui general și decăderea lui la gradul de simplu soldat prin smulgerea epoleților.

CAZUL GENERALULUI SOCEC

PETRE OTU, MARIAN ȘTEFAN

De la Dealu la Viena

Omul asupra căruia se abătuse groaznică pedeapsă era un nume bine cunoscut în oștirea română. Se născuse în ziua de 17 august 1859. Tatăl său, celebrul librar și editor I.V. Socec, participant la revoluția transilvană din 1848, fusese nevoit să se refugieze la București, unde, în anii următori reușise să-și facă o bună situație materială. Își trimisese fiul la studii în străinătate, în Austria, Germania și apoi în Franța. La 18 februarie 1880, tânărul Al. Socec se întorsese în țară pentru a-și satisface stagiul militar. La propunerea tatălui său, prieten cu generalul Gh. Slăniceanu, ministrul de Război de atunci, a îmbrățișat cariera armelor. „Lasă Socec – răspunsese generalul –, am să mă ocup eu de fiul tău”. Și

acesta fusese trimis la Școala divizionară de subofițeri de la Mănăstirea Dealu, al cărei comandant era căpitanul Al. Anghelescu, și el prieten al familiei Socec. Pentru moment, tânărul Socec pare deprimat: „M-am făcut din cal măgar – nota în jurnalul său la 20 septembrie 1880. Am lăsat libertatea mea, o viață frumoasă ca să mă călugăresc în această mănăstire, unde mănânc la borș și la fasole până îmi vine greu...” Printre colegi îl remarcă pe Al. Averescu și îi place profesorul de limba română, poetul Al. Vlahuță – „un om foarte talentat...”, care se exprimă într-o limbă românească dulce și aleasă“.

La 1 iulie 1882, avansat la gradul de sublocotenent, a fost repartizat la Regimentul 1 roșiori, unde a rămas până la 20 martie 1883, când a fost

mutat la Galați; la intervenția tatălui său, la 10 mai același an, a fost adus în Capitală, la Comandamentul de jandarmi călări.

A rămas scurtă vreme în această unitate, deoarece la 4 august 1883, împreună cu un alt coleg al său, a fost trimis să urmeze cursurile Școlii speciale de cavalerie din Viena. Despre atmosfera din armata dublei monarhii nota în jurnalul său: „Găsesc că ofițerii n-au sentimente foarte patriotice... Trage fiecare în altă direcție... cehi, slovaci, unguri, croați, secui, italieni, sârbi, români, sași, șvabi, bosniaci, turci, dalmați etc., un mozaic de națiuni fără tragere de inimă pentru patrie!... Într-o zi o să se spargă această babilonie!”

În iulie 1885, a terminat școala, fiind repartizat la Regimentul de jandarmi călări, unitate ce îndeplinea

oficiile de protocol pentru Casa regală, dar asigura și ordinea în Capitală. Cu numai o lună înainte de întoarcerea în țară, se căsătorise cu Susie, dintr-o bogată și influentă familie vieneză.

De la începutul carierei sale, a fost în preajma Casei regale, atât datorită serviciului, cât și prin familia sa, deseori primită la Palat. „Regele – notează el la 6 august 1888 – mă cunoaște bine și vorbește totdeauna cu mine românește și franțuzește“. L-a prețuit în mod deosebit pe Carol I și dezaproba atitudinea antindinastică și republicană a unor frunțași politici – Gh. Panu, N. Blaremborg sau N. Fleva. Are cuvinte extrem de calde și despre regina Elisabeta: „o femeie superioară, de o inteligență remarcabilă și o inimă de aur însă de o naivitate în toate privințele care se explică numai cu faptul că orizontul de activitate al reginei a fost și este extrem de restrâns“.

La 4 aprilie 1889, Al. Socec a fost detașat ca ofițer de ordonanță pe lângă prințul moștenitor Ferdinand, post în care a rămas timp de un an. În cea mai mare parte, părerile sale despre acesta sunt defavorabile. I se pare „slab călăreț și fricos, dar are o scuză, aceea de a fi rău conformaț“. Îi plac anecdotele „deocheate“, iar față de femei își cam pierde cumpătul. „Prințul – notează Socec – are mare greutate în a-și exprima gândurile nu numai pe românește, dar și pe nemțește sau franțuzește, nu poate forma cu ușurință o frază“. La un moment dat, Socec afirmă că știe o mulțime de lucruri despre Ferdinand, dar nu le așterne pe hârtie, pentru că – zice el – „n-aș vrea să fiu eu acela care să mănjească memoria acestui prinț și probabil viitor rege... Cert este – conchide el – că nu calcă prințul Ferdinand pe urmele nobilului său unchi“.

Despre prințesa Maria are păreri mult mai bune, deși nu ezită să aprecieze că „afară de călărie și ceva pictură, [la ea] nu se simte o educație culturală prea dezvoltată“.

Îi recunoaște însă fermitatea convingerilor, energia și caracterul nobil. Și îndrăznește o previziune: „Va fi, desigur, un model de regină“.

Răzvrătit și cumințit

E greu de explicat de ce, dar în 1893-1894, căpitan fiind și bine văzut de superiorii săi, Al. Socec s-a implicat într-un scandal de răsunet: revolta ofițerilor inferiori din cavalerie împotriva inspectorului general al acestei arme, generalul Grigore Cantili (*Magazin istoric*, nr. 3-6/1977), căruia îi imputau comportamentul brutal și aducerea în cavalerie a unor ofițeri din alte arme. Nemulțumiții și-au înaintat demisiile în bloc, la începutul lunii februarie 1894. Gestul celor 126 de căpitani și locotenenți a provocat vie emoții la Curtea regală și Ministerul de Război, al cărui titular, generalul Iacob Lahovari, și-a dat demisia la 21 februarie.

Considerându-se demisionat, Socec a plecat la Paris. În lipsa lui, Socec-tatăl a fost chemat de rege la Palat și sfătuit să intervină pe lângă fiul său pentru a-și retrage demisia. În același sens au intervenit Take Ionescu, Titu Maiorescu și colonelul Al. Tell. La 14 aprilie 1894, Al. Socec a primit o telegramă de la tatăl său și a hotărât să revină asupra hotărârii luate, așa cum făcuseră și alți camarazi de-ai săi.

Întors în țară, a fost mutat la Regimentul 4 călărași din Ploiești. Nici n-a apucat să se prezinte la post și pe 25 aprilie a fost mutat la Botoșani. Ajuns aici, la 30 aprilie a primit ordin de mutare la Slobozia. Trei mutări în 10 zile! Răbdă, făcându-și conștiințios datoria până la 6 mai 1895, când a fost rechemat în Capitală, la Regimentul 4 roșiori, al cărui comandant era prințul Ferdinand, care, probabil, ceruse ca Socec să fie adus în București. Doi ani mai târziu a susținut examenul de maior și la 8 aprilie 1898 a fost avansat.

În același an, Regimentul 4 roșiori a ieșit de sub comanda prințului Ferdinand și a fost mutat la Bârlad. Aici, Al. Socec l-a reîntâlnit pe fostul său coleg Al. Averescu, colonel, care preluase comanda unității. Face numeroase notații admiringe la adresa lui: „Eu țin la el fiindcă văd în el un om cu un capital de muncă formidabil... Oricum, lui Averescu îi trebuie un câmp mai larg de activitate decât «programul unui regiment». Sunt sigur că va fi cel mai ilustru ofițer de stat major al armatei“.

La 1 aprilie 1900 a revenit în București, îndeplinind mai multe misiuni în străinătate. Trei ani mai târziu a fost numit comandant al Divizionului de jandarmi călări, însărcinat cu protocolul Curții regale și cu rolul de gardă a suveranului în timp de război. În martie 1904, pe neașteptate, a fost numit comandant al Regimentului 7 călărași din Iași. Numirea a stârnit vie discuții, deoarece până atunci nici un maior nu mai comandase un regiment. Această încălcare a tradiției se făcuse însă din ordinul regelui Carol I. Suveranul îl chemase în audiență și îl rugase să meargă la Iași și să pună ordine în unitatea respectivă. Mutarea îl bucurase fie și numai pentru faptul că regele îi acordase atâta încredere. La 10 mai, prin înaintarea sa la gradul de locotenent-colonel, aveau să înceteze și vocile protestatare.

Superiorii săi (generalul Leonida Iarca – comandantul Corpului 4 armată și generalul Nicolae Lambru – comandantul brigăzii) îl primiseră însă cu oarecare neîncredere. El s-a mulțumit să muncească sărguincios, reușind să pună regimentul la punct, fapt remarcat de toate inspecțiile, iar generalul Iarca sfârșise prin a-l aprecia în memoriul-calificativ pe 1905 ca pe „un ofițer distins din toate punctele de vedere. Comandă regimentul cu pricepere, seriozitate și tact“. La 29 martie 1906, când a fost rechemat în Capitală, regreta plecarea de la Iași, unde avusese rezultate foarte bune. La 10 mai 1907 a fost

avansat colonel, iar la 1 aprilie 1913 general de brigadă.

Imediat după campania din 1913, generalul Socec a fost numit în comisia de control a cheltuielilor cauzate de operațiile de la sudul Dunării, fiind președintele comisiei de lichidare pe București. A fost scârbit de „rușinea națională” descoperită: peste 120 militari (1 general, 4 colonei, 23 maiori, 1 maior-medec, 43 căpitani, 3 medici locotenenți, 20 locotenenți ș.a. din toate armele) au fost găsiți în „deficit”. Ceea ce l-a revoltat și mai mult a fost faptul că nu s-a luat „nici o sancțiune mai drastică. Au fost mutați. Cine știe ce tâlhării vor comite într-o zi acești bravi șarlatani”.



La 1 aprilie 1914 a fost numit la comanda Comandamentului 5 teritorial (Constanța), în această calitate asigurând buna desfășurare a vizitei țarului Nicolae II, în iunie 1914. După el, vizita țarului reprezenta „cel dintâi semn de prietenie care ni-l dă Rusia”, dorind „a ne scoate din orbita de acțiune a focarului austro-german”. La izbucnirea războiului întâi mondial, nota în jurnal, politica austriacă a fost „cea mai imorală care o cunoaște istoria lumii. De secole nu face Austria altceva decât să sugrume statele care îi cad în mână și de a anihila viața națională a popoarelor subjugate”. Neutralitatea României nu i se pare o

politică de durată. „Ca ofițer român nu cunosc decât interesul pentru România”, nota el, neputându-și stăpâni îngrijorarea pentru că „n-avem ce ne trebuie, nici arme, nici îmbrăcăminte, nici bani pentru a concentra serii de instrucție...”. Privește cu luciditate evenimentele atunci când apreciază: „Nu există în lume un al doilea popor care s-ar găsi în dilemă mai nenorocită ca noi!... Unde privim – la nord, apus sau la răsărit și sud – se văd români subjugăți și se aud vocile lor suferinde! Eu unul nu văd altă soluțiune decât aceea de a merge alături de Antantă”.

La 20 mai 1916 a fost mutat la Comandamentul 3 teritorial (Ploiești),

fiind însărcinat și cu responsabilitatea depozitelor de alimente din țară. S-a dovedit extrem de sever, respingând importante cantități de produse care nu întruneau calitățile stabilite. A stârnit numeroase nemulțumiri. La 18 iulie, s-a aflat printre cei 16 generali consultați în legătură cu situația reală a armatei. Doar el și Dragalina au tras serioase semnale de alarmă, dar n-au fost luați în seamă. „După două ore de discuții inutile, nota el cu năduf, am plecat cum am venit”.

În vâltoare

La intrarea în război, generalul Socec comanda Divizia 13 infanterie. În noaptea de 19/20 august a primit comanda Diviziei 2, dispusă pe valea Oltului. La 31 august a primit ordin să se deplaseze în Dobrogea, unde situația devenise gravă. A rămas pe acest front până la 28 octombrie. Văzându-l în acțiune, Al. Averescu, comandantul Armatei 3, scria că-i făcuse „o excelentă impresie, sigur de sine, în bună dispoziție de spirit, hotărât și arătând multă energie”. La 28 octombrie diviziile 2 și 5 au fost contopite într-o singură mare unitate – Divizia 2/5 infanterie – pusă sub

Desene semnate de pictorii D. Stoica și Bassarabescu înfățișând secvențe din timpul luptelor de la Bazargic (sus) și de pe Argeș-Neajlov



comanda generalului Socec și, după o scurtă și insuficientă perioadă de refacere, a fost trimisă la Pitești. De aici, a fost dispusă pe malul râsăritean al Otului, iar în noaptea de 12/13 noiembrie a primit ordin să rupă lupta cu inamicul, pentru a putea fi angajată într-o operație pe Neajlov-Argeș, în apărarea Capitalei. Generalul Prezan, preluând comanda unui grup de armate, preconizase această bătălie de apărare a Bucureștilor în fața celor trei grupuri de forțe inamice care înaintau din sud-vest și nord-est. Concepția întregii operații consta dintr-o manevră pe direcții interioare și nimicirea pe rând a celor trei grupuri inamice. Într-o primă fază, efortul principal era îndreptat împotriva Grupului Koch, care forța Dunărea și înainta de-a lungul șoselei Alexandria-București, rolul cel mai important revenind grupului de manevră, din care făcea parte și Divizia 2/5 infanterie, care avea misiunea să atace forțele inamice din flanc. Divizia 2/5 forma extrema dreaptă a grupului de manevră și trebuia să întoarcă flancul stâng al Grupului Koch, căzându-i în spate la localitatea Drăgănești. Până în seara de 16 noiembrie, Divizia Socec s-a deplasat rapid spre sud, desfășurându-se pe aliniamentul Flămânda-Clejani, respingând atacurile inamicului ce înainta de la vest spre est. Acțiunile au continuat și a doua zi, dar, treptat, Divizia 2/5 a fost copleșită de atacurile din flanc și spate executate de patru divizii inamice. Înaintarea spre Drăgănești a devenit imposibilă, generalul Socec dând ordin de retragere spre vest, asigurând în continuare acoperirea celorlalte unități ale grupului de manevră. La 19 noiembrie, Divizia 2/5 era dispusă în semicerc în jurul localității Matei Basarab, opunând rezistență inamicului spre nord-vest, vest și sud. Lupta căpătase însă accente deosebit de violente, iar punctul de comandă al generalului Socec, pe platoul de lângă localitatea Matei Basarab, era deosebit de expus. La propunerea maiorului francez René de Vauchier,

care îl asista, Socec a ordonat mutarea punctului de comandă la Iepurești, la 2 km sud de Matei Basarab. Din păcate, ordinul s-a executat fără precauțiile necesare, deplasarea precipitată a grupului de călăreți ce deservea punctul de comandă dând ostașilor din unitățile vecine impresia unei retrageri. Supralicitată și isterizată de atacul convergent al inamicului, trupa a început să părăsească pozițiile, încercările lui Socec de a redresa situația rămânând fără rezultat. Întregul front a fost zdruncinat, iar bătălia de pe Neajlov-Argeș s-a soldat cu un grav eșec, Bucureștii fiind ocupați de inamic în ziua de 23 noiembrie 1916.

Această operație este unul din subiectele controversate în istoriografia noastră, mulți specialiști susținând că înfrângerea s-a datorat unui întreg complex de factori. „Episodul Socec” (schimbarea punctului de comandă) este apreciat cel mai adesea ca un simplu incident care a scos în evidență gradul de uzură și supralicitare al trupelor și al comandamentelor române și nu ca un act de lășitate sau trădare. Generalul N. Dabija – unul dintre cei mai serioși analiști – apreciază că Divizia 2/5 „a fost pusă de către comandamentul grupului de armate în situația cea mai rea, din care cauză dezasrul ei a fost inevitabil. Comandantul ei nu putea face mai mult decât ceea ce a făcut... Dezasrul Diviziei 2/5 se datorește numai comandamentului grupului de armate (subl. ns.)”.

„Deși complet nevinovat, nici Dumnezeu nu-l poate scăpa”

Acest incident minor în dinamica bătăliei a fost amplificat considerabil în epocă, generalul Socec fiind învinuit de „părăsire de post” și considerat vinovat de pierderea bătăliei. Cineva trebuia să plătească

lanțul de erori al comandamentului român. La 27 noiembrie, Divizia 2/5 a fost desființată, oamenii și materialele fiind vărsați Diviziei 21. Generalul Ion Istrăți l-a anunțat pe Socec că este dat în judecată de generalul Prezan, comandantul grupului de armate, pentru „părăsire de post”.

Procesul nu putea avea loc imediat. Socec a rămas în libertate, dar în jurul său s-a ridicat un adevărat zid al tăcerii și conspirației, mai ales din partea conducerii armatei. Cantonat la Ivești, Socec s-a întâlnit cu un vechi prieten, colonelul rus N. Dombrovski, care i-a propus să plece la Moscova, unde ar fi beneficiat de sprijinul soției și al familiei sale. Socec a refuzat categoric, conștient că acceptând s-ar fi „pierdut singur în fața tuturor, chiar a celor mai buni prieteni”. Știindu-se nevinovat, a rămas în țară la dispoziția autorităților. A locuit apoi la Bârlad și la Vaslui, fără a-l mai putea întâlni pe generalul Prezan. S-a întâlnit însă cu mulți oameni politici, între care Barbu Ștefănescu Delavrancea, Take Ionescu și Nicolae Titulescu, ultimul oferindu-se chiar să-l apere în proces.

La 29 decembrie i s-a comunicat amânarea *sine die* a procesului, deoarece i se... pierduse dosarul! S-a ținut în ziua de 21 ianuarie 1917, la Bârlad și a purtat amprenta vremurilor prin care treceau atunci țara și oștirea. Consiliul militar de judecată a fost format din generalul Ion Istrăți – președinte, generalii Panaiteșcu, Iancovescu, Popovici și Petala – membri; comisar raportor special – generalul Paraschiv Vasilescu, iar comisar regal raportor a fost căpitanul Tudor Popescu. Inculpatul și-a luat ca avocat pe Lascăr Antoniu. Martorii numiți de Socec n-au putut fi aduși, singurul prezent și care a și dat declarații ce arătau falsitatea acuzației a fost maiorul francez Vauchier. Sub pretext că era civil, avocatul Antoniu nu a fost primit în sală. Completul de judecată l-a găsit vinovat pe Socec pentru „părăsire de post” și l-a condamnat, cu patru voturi pentru și

o abținere, la 5 ani închisoare și degradare militară. La 8 februarie, pe platoul unuia din regimentele pe care Socec le comandase cu pricepere în urmă cu un deceniu, sentința a fost executată.

Cum se explică acest simulacru de proces?

În jurul organizării bătăliei pentru București fuseseră multe discuții și controverse. Învinsese opinia generalului C. Prezan, susținut și de rege și generalul francez H.M. Berthelot. Și cum bătălia în care se investiseră atâtea speranțe fusese un eșec, vinovatul nu putea fi căutat la vârful deciziilor. Știa bine acest lucru și Take Ionescu, care declarase soției lui Socec (venită, fără acordul soțului, să-i ceară sprijin): „Deși Socec este complet nevinovat, nici Dumnezeu nu-l poate scăpa, pentru că o țară străină (recte Franța) ar fi cerut un țap ispășitor“. Este posibil ca generalul Berthelot, unul dintre susținătorii ideii bătăliei, să fi cerut găsirea „vinovatului“. Ipoteza pare a fi susținută de avocatul Cordescu, în acele momente comandant al gării Iași, care auzise și el vorbindu-se astfel din mai multe surse. Oricum, judecarea și condamnarea generalului Socec se datora în primul rând derutei din acele luni apăsătoare și inamicțiilor pe care acesta le avea în sferele înalte ale politicii și armatei (regele Ferdinand, generalii Prezan, Istrati, Petla ș.a.).

Generalul Socec a refuzat să apeleze la clemența regală și nu a solicitat pe nici unul dintre cunoscuții săi, mulți dintre ei influenți oameni politici. Știindu-se nevinovat, din închisoarea Păcurari a cerut cu insistență rejudecarea procesului.

După formarea guvernului Marghiloman, una din măsurile adoptate a fost și promulgarea Legii revizuirii proceselor militare. Primul dintre ele a fost procesul generalului Socec, rejudecat la începutul lunii septembrie 1918. Comisia de judecată a fost compusă din generalul C. Coandă, președinte, consilierii de casație Buzdugan și Tătaru, generalii



Generalul C. Prezan (mai târziu unul dintre pușinii mareșali ai României) – inițiatorul și susținătorul cel mai ferm al bătăliei pentru apărarea Capitalei

Referendaru, Ghenescu și Mihail. În unanimitate, comisia s-a pronunțat pentru achitare. Socec a fost pus în libertate și reintegrat în drepturi, iar la 1 octombrie 1918, cu aprobarea comandamentului german, s-a întors la București.

„Acest bun neprețuit care este onoarea unui om“

Ce au spus contemporanii? Cum au privit ei acest „caz“?

Generalul N. Dabija, pe care l-am citat, vede în Socec un „bun și devotat soldat al țării, care se purtase admirabil în Dobrogea, care își condusesse bine divizia în bătălia de la Argeș“. După opinia sa, achitarea nu fusese suficientă: „ar fi trebuit repus comandant al diviziei, cu toate onorurile, care numai în parte ar fi putut repara suferința și umilința unui bun general și distins om“.

I.G. Duca, ministru în guvernul ce pregătise și își asumase răspunderea intrării în război, recunoaște că „episodul Socec“ a fost un simplu incident care grăbise

dezastrul, dar nu l-a determinat. Îl caracteriza sever pe om și militar: „Adevărul e că Socec era un ofițer de salon care își făcuse aproape toată cariera la București, la comendarea pieței și la escorta regală, nu avea pregătirea necesară...“

C. Argetoianu, după ce precizează că revizuirea procesului nu fusese impusă de nemți, are și el cuvinte aspre la adresa lui Socec: „În realitate, Socec a fost un incapabil, dar nu un trădător și vina celor întâmplate cu divizia lui nu cade asupra sa, ci asupra celor care-l numiseră în fruntea ei“.

Cel mai aproape de adevăr pare să fi fost Nicolae Iorga. Într-un articol publicat în 1928, la moartea lui Socec, scria: „Acum 12 ani, la Iași, în zilele cele mai dureroase ale luptei noastre pentru drept, se rupeau pe front epoleții generalului Socec, condamnat pentru părăsirea postului și neîndeplinirea datoriei sale. Acele momente de confuzie au trecut însă. Generalul Socec și-a prezentat îndreptățirea pe care atunci nu era nimeni s-o asculte... Sentința s-a casat, dar este pe lume ceva să repare suferința fără nume a omului dintr-o familie atât de onorabilă, cu un atât de demn trecut care pentru o măsură discutabilă, fără cea mai mică atingere cu trădarea, a fost expus celei mai grave ofense pe care o poate suferi un militar“.

Când asupra scriurii său vor suna trâmbițele ultimului onor, va fi aceasta o expiație. Și nu e vremea să ne gândim îndelung de câte ori judecata noastră atinge acest bun neprețuit care este onoarea unui om?“.

În final, suntem și noi de părere că reconsiderarea juridică a sentinței nu a fost suficientă pentru ca întreaga opinie publică să fie convinsă de nevinovăția generalului Socec. Mulți oameni, contemporani și urmași, au păstrat în memorie doar scena dramatică a degradării, fără a se mai întreba asupra vinovăției sau nevinovăției sale. ■

POVESTESC VETERANII



Alte contribuții ale cititorilor noștri, sosite pe adresa acestei rubrici permanente, pe care o ținem deschisă evocării faptelor de arme ale celor ce, cu jertfa vieților lor, au luptat pe fronturile primului sau celui de-al doilea război mondial.

Consacrăm ediția din acest număr a rubricii câtorva fragmente din relatările unor veterani din campaniile din 1913 și 1916-1918 care și-au adus contribuția la Marea Unire din urmă cu 80 de ani.

Bătălia de la Mărășești,
pictură de D. Stoica

Luna iulie 1913 a unui soldat sanitar

DI. Claudiu Sfințescu, din București, ne trimite câteva însemnări ale tatălui d-sale, Septimiu Sfințescu, din timpul războiului balcanic din 1913, din care reținem aceste fragmente. În iulie 1913, tatăl colaboratorului nostru era student la medicină, în Germania. A venit în țară, mobilizat. Însemnările sale – printre puținele de acest fel – surprind și declanșarea epidemiei de holeră în rândul trupelor române.

Joi, 3 iulie, *Bonn am Rhein*. Dimineața la 7, în drum spre Frauen-Klinik, văd afișată telegrama: „Bucurest 2 Juli 1913. M.S. Regele Carol a iscălit ordinul de mobilizare a întregii armate“. Telegrama a fost văzută și de nemți,

căci în timpul cursurilor mai mulți mă întreabă când pleci la război? Probabil că au văzut-o și ceilalți români de aici: Ion Cristescu (medicină), Dim. Popescu și Arbore (agronomie), Costin Stoicescu (juridice), Emil Panaiteanu (istorie), Ion Dumitrescu (juridice-agronomie), Leon Burada etc.

Marți, 8 iulie, *Slatina*. Iată-mă și în orașul în care e regimentul din care fac eu parte, după ce făcui o lungă și frumoasă călătorie. Până la Mannheim am discutat cu dr. Alfred Durst, cumnatul meu, diferite capitole de „chirurgie de război“ – asta fiind subiectul ce mă va interesa mai mult în zilele următoare. Trenurile sunt ticsite numai de români care se întorceau veseli din

toate colțurile unde fuseseră până atunci. De prin Franța, Germania, Elveția, toți se întorceau ca și mine, fără să profităm de cele 15 zile de termen ce legea ne permitea. Dacă se adunau 2-3 pe culoarul vagonului și începeau să discute „politică“ pe românește, îndată ieșeau unul câte unul din compartimente și se amestecau și ei în vorbă, că „și ei sunt români și vin la mobilizare“.

Toți ardeau de dorința de a ajunge cât mai curând în țară, la fiecare stație întreabau „ce e aici?“, iar la gările mari se dădeau jos și discutând înainte probabilitățile de război și biruință, ciocneau câte un pahar pentru „sănătate și noroc“. La Timișoara o ceată de ciobani români, auzind cum se vorbea românește, și

încă cu foc, s-a apropiat de vagon și, după ce aflau „de unde venim, unde ne ducem, cum și ce fel” cu o voce în care vibra tot sufletul lor plin de speranță și toată viața lor asuprită, ziceau: „Să veniți domnișorilor și pe la noi, că noi de multe ori stăm seara așa și vorbim că odată și odată...”

De la Vârciorova circula numai trenuri militare. Sosim la 2 noaptea, dar până la 4 trebuie să așteptăm și după numeroase opriri prin toate stațiile ca să ia mobilizați, ajung pe la 4 după-masă la Slatina și acasă. Joi după-masă mă prezint la regiment, fac cunoștință cu maior medic Dimitriu, sublocotenent Dumitrescu și Călărășanu, este și Schwenck, plutonier farmacist. De la compania 1-a primesc îmbrăcămintea de soldat, uniformă nouă, verde; mi-ar părea bine să rămân soldat, să fiu la ambulanță, în meserie, și să nu-mi slăbesc puterile mergând pe jos și cu „căteaua” în spinare. Toată noaptea cos să-mi ajustez uniformă; armă, baionetă și cruce de identificare n-am primit: „ce-i trebuie sanitarelor?”

Sâmbătă, 26 iulie [Orhanița, în Bulgaria]. Azi s-a constatat holera la noi, mai multe cazuri, care au fost evacuate la spitalul din Orhanița. Cât pe ce să mă oprească și pe mine acolo, când am adus un bolnav. După ce s-a dat semnalul de alarmă, s-a instalat spitalul într-un local bulgăresc murdar și fără nici un ajutor, bolnavii erau trântiți pe jos și lăsați să urle de sete. Ne-am mutat corturile în partea cealaltă a orașului. Maiorul Dimitriu a dat ordine la

raport pentru luarea de măsuri profilactice.

Duminică, 27 iulie. Și azi s-au mai ivit câteva cazuri suspecte, care deocamdată se țin la noi sub observație. Se aude că au și murit 6 oameni și cam 70 sunt deja bolnavi. După-masă doctorul Călărășeanu ne-a dat, pe mine și pe Procopie Constantinescu, la bolnavii izolați, puși sub observație, de la noi din regiment. Maiorul Dimitriu a fost la spital în oraș și a stabilit că a fost într-adevăr holeră. În consecință, noi măsuri de profilaxie. Se spune că n-am putut încheia pacea cu bulgarii și că ei au ocupat defileul pe care trebuia să-l ocupăm noi. Și ofițerii stau și beau și joacă cărți sub corturi mari și pline de paie, iar soldații mor de holeră și de foame în corturi goale și umede, direct pe pământ. De n-ar fi plutonierul Popescu nici eu n-aș avea de multe ori ce mânca.

Luni, 28 iulie. Azi-dimineață am trecut în revistă toți bolnavii de aici din izolare. Sunt vreo 70 și mai vin mereu alții.

Aș munci cu dragă inimă, cum am muncit și până acuma, dacă aș putea cel puțin să mă păzesc și eu cum se cade și să pot trăi ceva mai bine. Dar nici la masă la popotă nu mă lasă, pentru că vin de la bolnavii suspecti de la izolarea holericilor.

Joi, 31 iulie. Azi ne mutară mai aproape de ambulanță, pe un câmp mlăștinos. Paza bolnavilor aici e și mai greu de făcut. La 10 metri în dosul corturilor curge o apă mică, lângă care sunt făcute privățile. Din această apă mică bolnavii beau apă

când le este sete, bineînțeles pe furis. Și sunt mulți, vreo 80 cu diaree și vreo 70 izolați. Dintre doctori, numai maiorul Dimitriu se interesează de ei, ceilalți numai pe departe întreabă de ei uneori. Colonelul vine și el din când în când să dea ordine, de cele mai multe ori nepotrivite.

Duminică, 3 august. Azi mă mutară, împreună cu bolnavii de diaree mai gravă și cu suspexii de holeră, la școala comunală din Lojana. Pe scândurile albe de var, din 2 clase, stau întinși bolnavii. Școala e construită din 1910, dar e într-un hal ca vai de lume...

Aici se încheie notele soldatului sanitar, restul nu-l mai putem ști. Să fi fost poate vreun resentiment față de ofițeri al soldatului care a picat din tumultuoasă viață studentască de la Bonn în plină mizerie a războiului în care a văzut mai mulți morți de holeră decât din lupte, iară nu putem ști. Dar va avea parte de viața de ofițer ca medic sublocotenent în războiul din 1916, atât în campania nefericită din Dobrogea, cât și în retragerea, singur, pe jos, timp de câteva săptămâni, de la București până și-a ajuns unitatea la Focșani, spre mirarea tuturor celor care-l crezuseră dezertor la nemți, pentru a se îmbolnăvi apoi grav de tifos la conducerea unui centru de bolnavi exantematici de pe lângă Adjud. Dar despre asta poate altă dată.

Claudiu SFÎNȚESCU

10 august 1917 la Mărășești

Dl. inginer **Dan Gârbea**, din București, ne pune la dispoziție câteva pagini din însemnările inedite ale tatălui d-sale, general de corp de armată (r) **Titus Gârbea**, care, la 22 septembrie a.c., va împlini 105 ani, din timpul campaniei române de la Mărășești, din august 1917. Pe atunci d-l general Gârbea era loco-

tenent și se afla la Grupul de comandă din Brigada 15 artilerie din Divizia 15, comandată de generalul Paul Angelescu.

La 9 august 1917, inamicul a declanșat un puternic atac în zona Sușița, fiind oprit de unitățile românești din cadrul Armatei 1.

Pentru a doua zi, era prevăzut contraatacul ordonat de comandamentul Armatei 1. Ordinul, scrie dl. general Gârbea, „nesocotea pierderile și oboseala trupelor din diviziile care trebuiau să susțină atacul. Generalul Rășcanu (comandantul Brigăzii 15 artilerie) aprecia că pentru scopul propus, atât

mijloacele, cât și timpul erau insuficiente. Nici Regimentul 18 obuziere, ce va veni noaptea la Mărășești, nici Regimentul 23 artilerie nu aveau timp să-și regleze tragerile pentru o pregătire eficientă a atacului, precum și barajele ce vor trebui dezlănțuite la contraatacurile inamice.

De asemenea, nu au putut fi identificate și precizate în teren obiectivele (automatele) inamice. El propune ca ora atacului să fie în după-amiaza zilei de 10 august.

În continuare, dl. general Gârbea relatează că în noaptea de 9 august a fost trimis „la unitățile Regimentului 13 artilerie și Regimentului 18 obuziere cu ordinul de contraatac pentru a doua zi și să dau explicațiile pentru obiectivele și legăturile cu Regimentul 34 infanterie”.

Aici, la Regimentul 34 infanterie „am întâlnit pe renumitul comandant al Batalionului 1, maiorul G. Mihail, care mă cunoștea deoarece avea un frate ofițer artilerie, coleg cu mine. După ce îi spun rostul venirii mele, îmi arată dispozițiile luate pentru contraatac de a doua zi, iar eu i-am descris zona grupării care îl va susține și barajele pregătite. Mi-a descris obiectivele inamice și i-am rugat să le transmită grupării care va trimite un ofițer de legătură.

Maiorul se temea de rușii cu care făcuse legătura, dar care erau în doi lei și mi-a vorbit de oboseala ostașilor care au venit în marș forțat de la Nămolosa și au înlocuit pe ruși la Sușița.

L-am văzut și pe fratele meu, sergentul Manole Gârbea, care dormea frânt de oboseală, după o zi de luptă. Era alături cu un sanitar, prieten din copilărie. Mi-au vorbit de pierderile mari din

timpul zilei și de intrarea în grabă în luptă, în locul rușilor.

Nu i-am mai văzut apoi, deoarece maiorul Mihail a fost grav rănit și evacuat, iar fratele meu a fost rănit și a căzut prizonier.

În dimineața zilei de 10 august – continuă dl. general Gârbea – sosește la Divizia 9 colonelul Rasoviceanu, comandantul Regimentului 9 vânători. Fusese în liniile avansate și recunoscuse sectorul. Mă cunoștea din anul precedent și l-am condus la generalul Rășcanu, care l-a orientat asupra manevrei focului de artilerie. Colonelul era foarte îngrijorat din cauza timpului insuficient pentru pregătirea atacului. Spunea că «merge la moarte sigură», câmpul de luptă fiind împânzit cu mitraliere dușmane. Apoi, punându-mi mâna pe umăr, îi spune generalului, referindu-se la mine: «L-am cunoscut la Neajlov, nici acolo nu a fost ușor, dar nu erau cuiburile de mitralieră care îmi vor secera vânătorii». După care a plecat.

Pregătirea de artilerie a început la ora 14,00, după ce încă de dimineață s-au efectuat trageri de reglare a tirului, de ambele părți.

Căpitanul Titus Gârbea (x), în 1924, la Timișoara, cu ofițerii companiei 2 din Regimentul 5 Vânători de Munte



Atacul a fost inițiat de Regimentul 34 infanterie, aflat la dreapta Diviziei 9, dar se lansează singur, deoarece rușii nu se mișcă. Nici Regimentul 36 infanterie, aflat la centru, nu poate înainta prea mult, din cauza forțelor slăbite după eforturile din ajun.

În câmpia deschisă, netedă a sectorului de atac, după ce artileria noastră a lungit tragerea, mitralierele inamice secerau luptătorii regimentului.

La stânga Regimentul 9 vânători se lansează cu însuflețire și progresează spre Sușița, dar cu pierderi grele. Nici în sectorul Diviziei 5 progresiunea nu a fost mai mare și satul Doaga nu a putut fi cucerit. Numai dreapta Diviziei 9 a atins, prin Regimentul 34 infanterie, obiectivul său, Sușița, dar tot cu pierderi mari.

Întinericul pune capăt unui contraatac, numit atunci exagerat contraofensiv. Căderea nopții și focul celor 36 de baterii ale noastre împiedică pe inamic să avanseze.

Experiența războiului arătată, și bătălia din 10 august a confirmat încă o dată, că atacurile insuficient pregătite duc la pierderi titule. Este greu de înțeles cum comandantul Armatei 1, generalul Constantin Cristescu, care era artilerist, a subapreciat puterea de foc a unui inamic instalat ofensiv în teren, posedând mijloace tehnice superioare. În aceste condiții a ordonat o contraofensivă pripită, care a eșuat.

Dar era numai una din luptele de la Mărășești...

În zilele care au urmat, bătălia a continuat, încheindu-se cu victoria noastră în cea mai mare angajare militară de pe frontul român al primului război mondial.

**General de corp de armată (r)
Titus GÂRBEA**



PARTIZANII DIN CURBURA CARPAȚILOR

În noaptea de 1/14-2/15 decembrie 1916 Divizia 12 de cavalerie pătrundea în orașul Buzău, reședința județului cu același nume. Acesta, împreună cu județele Râmnicu Sărat, Putna și Brăila, au fost trecute sub jurisdicția militară a Armatei 9 germană. Autoritățile de ocupație au instituit pedepse grele pentru locuitorii care ar fi avut intenția să furnizeze informații autorităților române, peste linia frontului, sau să ajute prizonierii români să evadeze. Și o vreme, au crezut că nu aveau a se teme de vreun pericol. Până în noaptea de 21 mai 1917.



Dr. CONSTANTIN I. STAN

A tunci, germanii au reușit să prindă un subofițer român, care încerca să treacă linia frontului. Au găsit asupra lui o pungă de piele, atârnată de gât, în care erau schițe cu dispozitivele germane de luptă și alte informații. În mai puțin de o lună, au fost arestați 76 de oameni.

Sediul comandamentului militar al trupelor germane din zonă se afla în comuna Tichirești, în casa lui D. Pantezică. Acesta, împreună cu V. Chilian (vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1970) au reușit să câștige încrederea ofițerilor germani, care nu mai fereau de privirile lor hârtile secrete. Cei doi copia datele înscrise pe ele și le transmiteau, prin prizonierii evadați din lagăre sau prin curieri, comandamentului militar român.

Existau și alte rețele secrete, organizate mai ales pentru sprijinirea evadaților care doreau să

treacă linia frontului. Sătenii din Munții Buzăului le-au acordat adăpost și i-au călăuzit pe drumuri numai de ei știute. Au fost ajutați peste 2 000 de soldați și ofițeri români să revină la unitățile lor din Moldova. Unul dintre cele mai puternice nuclee era cel din comuna Lopătari. Fusese organizat de învățătoarea Maria Beșliu, ajutată de colegele ei Ana Beșliu și Tudora Enăchescu, și de Maria Serbescu, Ecaterina Stănescu, Dumitru Ghica Moise, Ion Vânătoru, Damian Brătilă, Radu Dumitru Tețcaru, Victor Coșnea, Constantin Albu (primarul comunei Lopătari). Aveau legături cu persoane din satul Mănești, unde acționa învățătorul Nicolae Deșliu. Printre călăuze se numărau Nicolae Cristescu, preotul Iosif Ionescu, Constantin Zărnescu, Ion Stoica, Marin Simion, Ion Apostol.

Între 27-29 iulie 1917, la Tribunalul Curții Marțiale de pe lângă Divizia 89 infanterie germană, cu sediul la Focșani, s-a desfășurat procesul grupului de patrioți români. Rechizitoriul,

*În imagini: desene apărute în *Illustrierte Zeitung*, reprezentând un moment din lupta dusă la Râmnicu Sărat (stânga) și Maria Manciulea conducându-i pe militarii din Regimentul 22 infanterie, lângă Făgăraș.*

întocmit de maiorul Larchenfeld, cuprindea patru volume. Sentința s-a pronunțat la 5 august 1917, cu numai o zi înaintea bătăliei de la Mărășești. Vasile Chilian, Dumitru Pantezică, Toma Cotea, Ștefanache Secăluș, Vasile Gălățeanu și Stan Baraboi au fost condamnați la moarte și executați – cu excepția ultimului – din ordinul mareșalului Mackensen, care și-a motivat atitudinea prin faptul că procesul ar fi făcut „multă vâlvă în Germania”. Baraboi a reușit să fugă pe drumul spre locul de execuție, dar, ajuns acasă după două săptămâni de peripeții, a murit la câteva zile.

Căpitanul Barbu Pârâianu, condamnat și el la moarte, a evadat. După război, avea să ajungă până la funcția de comandant al jandarmeriei rurale. Dumitru Ghica Moise a fost condamnat la moarte în contumacie, el reușind să se ascundă în munți.

Primarul comunei Lopătari, C. Albu, a fost condamnat la cinci ani detenție, din care a executat un an, o lună și nouă zile, în pușcăriile din Focșani, Râmnicu Sărat și în fortul de la Jilava. Alți membri ai rețelei de rezistență au fost condamnați pe diferite termene, fiind eliberați la sosirea autorităților române.

În afara celor ce făceau parte din rețeaua lui V. Chiliman, au mai acționat individual sau în grupuri mai mici și alți patrioți. Ei ofereau hrană, adăpost și informații ostașilor români ce treceau linia frontului spre Moldova. Astfel, antreprenorul de exploatare forestieră Iulius Botha, din Gojdești, a fost condamnat la ani grei de închisoare pentru că a adăpostit mai mulți soldați români și ofițeri refugiați în spațiul intracarpatic, ajutându-i să revină în liniile române. La rândul lor, monahii Eftimie arhimandritul și Vartolomeu din Tisău au fost arestați, fiind învinuiți că „au întreținut pe soldații români ce voiau să se ducă la Mărășești!” Preotul Traian Popescu, din Nehoiși, a fost condamnat, inițial, la moarte, fiind acuzat de spionaj și că ar fi „înlesnit trecerea prizonierilor români în Moldova”. Ulterior sentința i-a fost schimbată, fiind mutat forțat cu familia în comuna Scărlătești, din județul Brăila. Tot pentru trecerea unor militari români în Moldova au fost arestați, judecați și condamnați la ani grei de pușcărie Damian Brătîlă, din Goidești, Constantin Niculescu, din Gleadanu Cărlig și Moroianu Răducanu, din Jugureni.

Am înfățișat câteva dintre faptele de arme săvârșite de românii din Curbura Carpaților în zilele primului război mondial, în momente grele, când o parte a teritoriului național se afla sub ocupație inamică vremelnică. Prin jertfa lor, și-au adus contribuția la realizarea României Mari. ■

Toți cei care l-au cunoscut

pe Winston Churchill se referă la el ca la o personalitate politică cu totul captivăntă. Pamela Harriman, nora fostului prim-ministru britanic și câțiva ani ambasadoarea lui William Clinton la Paris, povestește în biografia ei, apărută cu puțin înainte de a muri, că Churchill a folosit-o pe post de Mata Hari modernă. Sir Winston a încurajat legătura ei cu diplomatul american Averell Harriman, legătură la care „a privit printre degete” în 1941, în vreme ce Pamela era încă soția fiului său, Randolph. De ce? Pentru a obține de la ea secrete militare și informații despre planurile S.U.A. privind deschiderea celui de-al doilea front, înainte ca S.U.A. să fie atrase în război.

Pe Margot Honecker

(ulterior ministru al învățământului în guvernul est-german) dragostea pentru Erich Honecker, viitorul ei soț, prim-secretar al C.C. al P.S.U.G., era gata-gata să o coste cariera politică.

În anul 1950, lui Edith Baum, prima soție a lui Honecker și nr. 2 în conducerea organizației comuniste de tineret, i-au căzut sub ochi niște fotografii ușor „deochiate”. Evident, Edith nu voia ca tânăra și frumoasa ei rivală să-i ia soțul. Și atunci i-a șoptit lui Walter Ulbricht, secretarul general al C.C. al P.S.U.G., că Margot Feist, tânăra de 23 de ani care răspundea de munca organizației de pionieri, „i-a pus în vedere de trei ori până acum lui Erich să dea divorț de mine”.

Ulbricht l-a luat la întrebări pe Honecker, apoi l-a trimis cu soția la o casă de odihnă a partidului, unde ei doi să-și lămurească relațiile. Honecker, care nu știa cine l-a informat pe „sef”, începuse să se împace cu ideea unei retrageri fără glorie. Edith chiar i-a relatat lui Ulbricht ce gândea Honecker: că se afla în fața unui moment hotărâtor din viața lui, dar nu putea renunța la Margot. Revenit la Berlin, îndrăgostitul a fost suficient să se întâlnească o singură dată cu fata pe care o iubea și totul a reînceput. La 11 septembrie 1950, Edith Baum se plângea de soț „dragului Walter” că „tonul degajat dinainte fusese înlocuit cu o afabilitate formală, tensionată”. Ea îl ruga insistent pe Ulbricht să o scoată pe rivala ei din activitatea de tineret și să o mute în afara Berlinului.

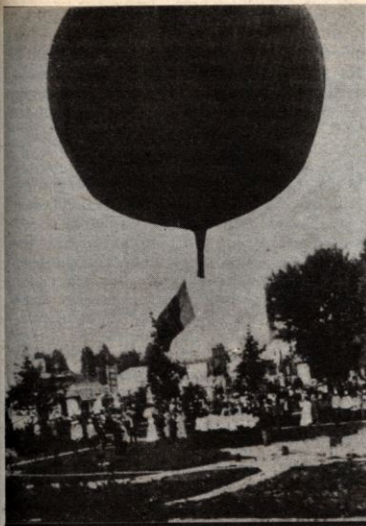
De data asta însă Ulbricht nu i-a mai cântat în strună. Margot a rămas în conducerea uniunii de tineret și, în 1953, a devenit a doua soție a lui Honecker.

Gioconda nu este cea pe

care o presupuneți a fi, a afirmat recent istoricul de artă Carlo Vecce, într-un interviu din *La Repubblica*. Celebra până a lui Leonardo da Vinci nu o reprezintă pe Mona Lisa di Zanolli del Giocondo (de unde și numele ei), ci pe o nobilă napolitană, Isabella Gualanda, ce făcea parte din cerul lui Giuliano de Medici. Portretul de la Luvru nu corespunde descrierii făcute în secolul XV de Giorgio Vasari. Adevăratul portret al Mōna Lisei s-a pierdut, afirmă Carlo Vecce. Ceea ce admirăm noi astăzi este o pânză terminată târziu, prin anii 1514, 1515. Ea l-a însoțit pe da Vinci în călătoriile sale la Milano și în Franța. Iată deci că, la 400 de ani de când există, Gioconda își păstrează încă misterele: după ce am aflat că zâmbetul ei ar fi ascuns o paralizie a feței, aflăm și că ea nu este ea.

F.D.

Pagini uitate din istoria aviației



AEROSTIERII

Comandor (r) aviator CONSTANTIN IORDACHE

Astăzi sunt dați cu totul uitării. Mulți se vor și întreba: ce este acela un aerostier? Aerostierul este membrul echipajului unui aerostat. Iar acesta din urmă, un aparat de zbor mai ușor decât aerul dislocat, care se menține în atmosferă în mod static. În fapt, aerostatul era un balon, imobilizat într-un anumit punct prin ancorarea (cu ajutorul unui cablu) de sol.

„Montgolfier”, „charlier”...

Deși se cunosc și încercări anterioare, paternitatea balonului este atribuită francezilor Joseph și Etienne Montgolfier care, la 5 iunie 1783, au lansat în public primul balon cu aer cald. Balonul era confecționat din hârtie și s-a înălțat până la aproximativ 1 000 de metri. După numele inventatorilor,

În imagini: balonul „România” pregătindu-se de ascensiune; evenimentul a avut loc în Parcul „Carol”, în timpul Expoziției jubiliare din 1906 (stânga)

Înainte de începerea misiunii

balonul cu aer cald a fost numit „montgolfier”.

La numai câteva săptămâni după această reușită, la 27 august 1783, fizicianul francez Alexandre Charles a dispus confecționarea unui balon din mătase pe care l-a umflat cu hidrogen. Pentru etanșeitate, mătasea a fost căptușită cu o folie fină de cauciuc. Purtat de un curent de aer, acest balon a revenit pe sol la o distanță de mai bine de 25 km față de locul în care fusese lansat. În amintirea acestui fizician, mult timp, baloanele umplute cu hidrogen s-au mai numit și „charliere”.

Curând, la 1 noiembrie 1783, s-au găsit și primii temerari care

s-au ridicat cu un „montgolfier”, menținându-se în aer aproape o jumătate de oră, la o înălțime de 1 000 metri, timp în care, pe un parcurs de 10 km, au traversat Parisul.

Aceste prime baloane erau însă cu totul la discreția vântului, deplasarea lor neputând fi controlată. Ceva mai târziu, prin 1784, au fost prevăzute cu cârmă și un dispozitiv de propulsie. Mai mult, de la forma sferoidală, s-a trecut la una alungită, în timp ajungându-se la ceea ce s-a numit dirijabil.

În România, prima ascensiune cu un balon a avut loc la 9 iunie

1874¹. Balonul, numit „Mihai Bravul“, a fost confecționat la Paris, cu contribuția bănească a mai multor entuziaști bucureșteni, între care și comerciantul M. Villemont. Era un balon uriaș, capabil să transporte cinci-șase persoane. Umplut cu hidrogen, având în nacelă pe ziaristul Grigore Ventura și pe M. Villemont, balonul s-a înălțat din grădina Mitropoliei până deasupra Capitalei, de unde curentul de aer l-a purtat cam vreo 45 km, până în marginea unei comune din județul Ilfov, unde a revenit pe sol cu „mare spaimă și zdrucinătură“, după o oră de zbor.

Evenimentul a fost îndelung comemorat, reușita stârnind nu numai interesul marelui public, ci și pe acela al conducerii oștirii, care a hotărât efectuarea unui zbor în scopuri militare. Această ascensiune a avut loc la 20 iunie 1874, în nacela balonului luând loc maiorii Constantin Poenaru, Jak Lahovari și Dem. Demețrescu. În „jurnalul de bord“ al acestor pionieri ai aeronauticii

noastre militare au fost menționate toate datele privind gabaritele balonului și „inventarul“ aparatului folosit în timpul zborului. Plecarea s-a făcut de pe același „aerodrom“ din grădina Mitropoliei, la ora 16.40. După 20 de minute, balonul se afla la o înălțime de 1 300 metri, iar după alte 15 minute atinsese plafonul maxim prevăzut – 2 100 metri.

În timpul zborului, cei trei ofițeri au executat prima hartă militară a regiunii București, pe ea fiind însemnate „toate punctele de reper, toate drumurile, cursul apelor, așezarea satelor și tot terenul pe care s-au desfășurat manevrele din anul 1872, în jur de Jilava“. Zborul a durat o oră și jumătate. Coborârea s-a făcut „fără incidente“, la marginea pădurii Prundu, de lângă Greaca.

Balonul „România“

Cu tot succesul înregistrat de acest prim zbor, până la adoptarea și dotarea armatei cu aerostate a mai trecut ceva timp. Dar cum la manevrele militare din 1891-1892, de la București și Turtucaia, s-au executat și unele ascensiuni cu balonul, având în nacelă câte un ofițer, s-a conturat tot mai mult utilitatea unor asemenea mijloace de observare a „câmpului de luptă“, încât în 1893, în cadrul Companiei de telegrafie din Regimentul 1 geniu din București, s-a înființat prima subunitate de aerostație, sub comanda locotenentului Eugen Asachi. Ulterior, pentru a se specializa în domeniul zborurilor cu balonul, a fost trimis la Paris locotenentul de geniu Ion Gărdescu.

La înapoiere, fiind sprijinit material și de prințul George Valentin Bibescu, lt. Gărdescu a cumpărat și adus în țară un balon sferic, pe care l-a numit „România“. Cu acest aparat, în Parcul Libertății, s-au făcut mai multe demonstrații publice, ascensiuni la care a participat ca pasager și George Valentin Bibescu.

Începând din anul 1903, amintita Secție de aerostație din

armata română a fost și ea înzestrată cu un balon-zmeu (avea formă alungită și era prevăzut cu cârme) cumpărat din Germania. Inițial, hidrogenul necesar era cumpărat din Austro-Ungaria, dar după 1905 s-a importat din Germania utilajul necesar pentru fabricarea și îmbutelierea acestuia. Era o „uzină“ mobilă, capabilă să producă până la 120 metri cubi de hidrogen pe oră.

Inițial, aerostierii au fost instruiți ca observatori din balon pentru supravegherea aeriană în folosul trupelor destinate apărării forturilor din jurul Bucureștilor, iar ulterior, pe timpul manevrelor militare, personalul Secției de aerostație și-a dovedit utilitatea prin observarea amplasamentului și mișcărilor trupelor participante. Ca urmare, în 1913, s-au cumpărat alte trei baloane-zmeu, secția fiind transformată în prima companie de aerostație militară română, a cărei comandă a fost încredințată căpitanului Fotache Ionescu.

În octombrie 1916 a sosit în România Misiunea militară franceză condusă de generalul Henri M. Bérthelot. Odată cu sosirea personalului și a materialului de aviație din Franța, s-a reorganizat și aeronautica română, constituindu-se trei grupuri de aviație, subordonate fiecare unei armate, totalizând 7 escadrile de aviație (4 de observare și 3 de vânătoare), 2 escadrile independente (una de observare și una de bombardament) subordonate Marelui Cartier General, 4 companii de aerostație, un serviciu meteorologic, un parc central de materiale și o rezervă generală de aviație, precum și un centru de instruire cuprinzând școlile de pilotaj și de observatori aeriени. În februarie 1917, celor 4 companii de aerostație li s-a adăugat o a cincea, pusă sub comanda locotenentului Vasile Iliescu. Toate cele cinci companii de aerostație au fost incluse în Corpul de aerostație, inițial fiecare companie având în înzestrare doar câte un singur balon, pentru ca, ulterior, să fie dotate și cu alte baloane, de proveniență

Un aerostier la sol





Mașină-macără pentru ancorarea baloanelor

franceză. Fiecare companie a primit în dotare câte patru mitraliere, una pentru observatorul aerian din nacelă, iar celelalte trei pentru apărarea antiaeriană a balonului de către servanți de la sol. Tot ca măsură de protecție, s-a hotărât ca aviația de vânătoare a Grupului 2 aeronautic, de care aparținea Corpul de aerostație, să asigure apărarea baloanelor împotriva atacurilor aeriene inamice.

Începând cu sfârșitul lunii iunie 1917, în vederea marii bătălii de la Mărășești, Grupul 2 aeronautic, afectat Armatei 1 române, a fost întărit cu încă trei escadrile de aviație, repartizându-i-se și cele cinci companii din componența Corpului de aerostație. Companiile 1, 4 și 5 aerostație erau la dispoziția artileriei grele – pentru observarea și reglarea tirului –, în timp ce Compania 2 aerostație a fost repartizată Corpului 6 armată și Grupului de artilerie de distrugere, iar Compania 3 aerostație a fost afectată Corpului 3 armată.

O companie de aerostație nu putea ridica simultan mai mult de un balon. Locul de înălțare a baloanelor se alegea la aproximativ 3-4 km în spatele frontului, iar altitudinea, în raport și de starea vremii, varia între 700 și 1 500 metri. Câmpul de observare al aerostierului, pe un

timp cu vizibilitate normală, era apreciat la cam de 10 ori înălțimea la care se afla. În timpul ascensiunii, balonul era ancorat cu un cablu de oțel, de o macară instalată pe o trăsură sau un camion. Macaraua era prevăzută cu un motor, ceea ce permitea ca, în caz de furtună sau de atac al aviației inamice, balonul să poată fi coborât în numai câteva minute. În nacela atașată la partea inferioară a balonului lua loc aerostierul, care era în legătură telefonică cu camionul-ma-

cara. În caz de atac aerian, aerostierul folosea mitraliera din nacelă, iar în situații critice, pentru a se putea salva, avea și o parașută. De regulă, aerostierul regla tragerile artileriei proprii, depista bateriile și fortificațiile inamice, precum și modificarea dispozitivului acestora. Observarea se putea realiza în mai multe schimburi din zori și până după apusul soarelui, în anumite cazuri aerostierul putând executa și fotografii panoramice ale sectorului pe care îl avea în observare.

Salt din balon cu parașuta

Imobilitatea aerostierelor le transforma desigur într-o țintă tentantă pentru aviatorii inamici. Și aceștia nu au ezitat să le atace în repetate rânduri. În astfel de ocazii, aerostierii au dovedit curaj și bravură, salvând fapte de adevărată vitejie. Unele dintre ele au rămas înscrise în cartea de aur a oștirii noastre.

Astfel, în ziua de 20 iulie 1917, cu o agresivitate neobișnuită, aviația inamică a atacat baloanele Companiilor 2 și 5. Mai mult, balonul Companiei 5

București-Pipera, 11 octombrie 1939: un grup de profesori și elevi ai Școlii de observatori aerieni (cu excepția primei fotografii, celelalte imagini au fost selectate dintr-un album de familie pus la dispoziție cu deosebită amabilitate de doamna Lala Maria Eta Hodorog din Ploiești)



a fost incendiat, locotenentul Aurel Secăreanu salvându-se cu ajutorul parașutei. Întâmplarea a fost relatată de Secăreanu însuși: „Eram cu totul absorbit în scrutarea sectorului inamic, când, deodată, am fost trezit de un bâzâit ce devenea tot mai violent. Imediat a început și răpăiala mitralierelor de la sol și am înțeles că voi fi atacat de către un avion inamic. L-am zărit numai în ultimul moment, pentru că a apărut din direcția soarelui (deci mai greu de descoperit) și abia de am avut timp a-mi pregăti mitraliera și a trage o rafală. Ajungându-mi la ureche răpăiala mitralierelor inamicului, mi-am dat seama că trage în balon și că acesta, dintr-o clipă în alta, ar putea lua foc. Fără a mai sta pe gânduri am și sărit din nacelă și, timp de mai multe secunde, până am simțit smucitura provocată de deschiderea parașutei, am trăit o tensiune amețitoare. Ajuns la pământ, am uitat de toate emoțiile”.

Secăreanu era al doilea aerostier care se salva cu parașuta; primul fusese lt. Gheorghe Demostene-Rally din Compania 2, pe frontul de la Nămolosa, în ziua de 22 iunie.

Un alt eveniment important a avut loc în ziua de 23 iulie 1917, când balonul Companiei 4 a fost atacat de mai multe ori de către vânătorii germani. La ultimul atac, un glonte a rețezat cablul care ancora balonul de macara și acesta, rămas liber, a început să urce și, purtat de vânt, se îndrepta către liniile inamice. În această dramatică împrejurare, lt. Dan Bădărau a aruncat la pământ tot materialul informativ adunat cu atâta strădanie și s-a salvat cu parașuta, nu înainte însă de a secționa balonul care, dezumflându-se, a căzut și el în propriile linii. Pentru curajul dovedit, lt. în rezervă Dan Bădărau a fost decorat cu mai multe ordine și medalii. Și nu este, poate, lipsit de interes să precizăm că bravul aerostier nu era nimeni altul decât viitorul filosof, profesor al Universității din Iași, apoi membru corespondent al Academiei Române.

Împotriva „fortărețelor zburătoare”

Ca și în cazul piloților și al observatorilor din avion, începând cu data de 1 iunie 1917, și observatorilor aerostieri li s-a acordat un brevet special. Astfel, în baza experienței pe care o acumulaseră, au fost brevetati 26 ofițeri. Ulterior, îndeosebi în cursul anilor 1919, 1920 și 1921, au mai fost brevetati ca observatori aerostieri încă un număr de 63 ofițeri. În 1924 a luat ființă Comandamentul trupelor de aeronautică ce avea în subordine unitățile aeronautice operative: aviația, aerostația și artileria antiaeriană. În același an, la București s-a înființat Școala pregătitoare de ofițeri aeronauți, al cărei prim comandant a fost maiorul aviator Haralambie Giossanu. Între cadrele de conducere și profesorii școlii se aflau, ca director de studii și comandant al grupului de ofițeri-elevi, maiorul aerostier Scarlat Rădulescu, iar ca inspecți de studii locotenentii aerostieri Gheorghe Popa și Nicolae Gressianu. Alături de locotenentul aerostier Atanasie Chivulescu, iar din 1928, și de căpitanul Grigore Zadik, aceștia au asigurat și unele cursuri proprii pentru aerostieri și cunoașterea aerostelilor și aerostațiilor.

Tot în 1924, în atelierele Grupului de aerostație de la Panteleimon-București, maiorul Scarlat Rădulescu realizase primul balon din România, ulterior trecându-se chiar la producția de serie.

După 1930, odată cu dezvoltarea impetuoasă a avioanelor de observare, numărul aerostierilor, ca și importanța observărilor din aerostat, a scăzut continuu până la totala lor dispariție. Totuși, subunitățile de aerostație au supraviețuit până după cel de-al doilea război mondial, ca parte componentă a apărării antiaeriene a teritoriului.

În preajma și în timpul celui de-al doilea război mondial,

alături de aviația de vânătoare, de artileria antiaeriană și generațiile de ceață, baloanele captivite, ridicate la diferite înălțimi, au contribuit la apărarea antiaeriană a unor localități și zone, îndeosebi a zonei petrolifere Ploiești.

De această dată, fără a mai fi utilizați aerostierii, baloanele se constituiau în adevărate baraje antiaeriene, provocând importante pierderi avioanelor inamice care acționau la joasă înălțime. Atunci când se dădea alarma aeriană, simultan cu declanșarea generatoarelor de ceață, erau înălțate baloanele de baraj. Acestea erau ancorate de troliuri prin cabluri din fire de oțel împletite. Plafonul baloanelor varia în raport de altitudinea la care se producea agresiunea aeriană, de regulă nedepășind 1 500-2 000 metri. Lovirea unui balon (lung de 18 m și cu diametru de 6 m, înmagazinând mai bine de 2 000 metri cubi de hidrogen) de către un avion însemna un incendiu instantaneu prin aprinderea hidrogenului. Dar cum probabilitatea unor ciocniri era totuși limitată, pe cablurile de susținere a baloanelor se montau mai multe încărcături explozive, mărindu-se riscurile pentru agresori.

Atacul executat de aviația americană la 1 august 1943 asupra zonei petrolifere la o înălțime de 20-40 metri a pus masivele cvadrimotoare B-24 într-o evidentă dificultate, 36 aparate prăbușindu-se pe teritoriul României. O parte din aceste pierderi înregistrate de inamic s-a datorat și baloanelor de baraj.

După cel de-al doilea război mondial, din sistemul de apărare antiaeriană au dispărut baloanele de baraj, astăzi puțin fiind cei care își mai amintesc de aerostieri și de baloanele lor. Nu trebuie uitat însă că prin actele lor de temeritate, alături de aviatori și parașutiști, au înscris și ei pagini importante în istoria aeronauticii. ■

...Este duminică, 4 septembrie 1870. La Paris o mulțime imensă și agitată umple „Place de la Concorde”. Toată lumea a aflat că împăratul a fost luat prizonier la Sedan.

Palatul Bourbon, cu fațada sa spre marea piață tălăzuind de oameni, găzduiește Corpul Legislativ de la care toți așteaptă o hotărâre. Opoziția republicană, în frunte cu Jules Favre, liberal, avocat cu faimă și apărător elocvent al drepturilor omului, sprijinit energic de un alt jurist, Léon Gambetta, deputat de Marsilia, în vârstă de numai 32 de ani, propune o decizie radicală: detronarea întregii dinastii imperiale! Bătrânul om politic Adolphe Thiers, istoric cu mare reputație, fost adept de primă

mărime al monarhiei de Orléans – încearcă să câștige timp, în căutarea unui compromis.

Dar mulțimea din piață pătrunde ca o vijelie în Palatul Bourbon strigând: „Detronare! Republică! Cu toții la Hôtel de Ville!” (Primăria Parisului, locul tradițional al proclamării populare a Republicii). Se formează un Guvern provizoriu de apărare națională, în frunte cu generalul Trochu, guvernator militar al Parisului. Guvernul provizoriu proclamă Republica, într-o sală a Primăriei Parisului, care poartă denumirea de „Sală a tronului”. 4 septembrie 1870 devine astfel prima zi a celei de-a III-a Republici franceze.



FLORIN HERA

O rană deschisă

La 19 septembrie armata germană începe asediarea Parisului. Capitala este apărată de o centură de forturi, cu o puternică artilerie. Léon Gambetta părăsește Parisul împresurat, zbărând cu un balon peste liniile prusiene. Va încerca să organizeze, ca delegat al guvernului apărării naționale, rezistența în provincie.

O „armată a Loarei” va elibera pentru scurt timp orașul Orléans, legat prin amintirea unei fapte glorioase de izbândă eroinei Jeanne d'Arc din 1429. Ajutat de generali patrioți ca Chanzy sau Faidherbe, Léon Gambetta va încerca să facă joncțiunea cu trupele din Paris. Orașul este înfometat și

De la împărat (Napoleon III, cu fiul său)...



bombardat cu tunurile Krupp ale asediatorilor. La 400 de kilometri spre răsărit de Paris, fortificațiile de la Belfort sunt apărate cu dăruenie de trupele conduse de colonelul Philippe Denfert-Rochereau. În schimb, la Metz, unde avea datoria să apere Lorena, mareșalul Bazaine (care a refuzat să recunoască guvernul apărării naționale) a predat prusacilor, la 28 octombrie 1870, 170 000 de oameni.

Parisul a fost silit să capituleze, la 28 ianuarie 1871. Un tratat de pace franco-german a fost semnat la Frankfurt-pe-Main, la 10 mai 1871. Franța pierdea Alsacia și o parte din Lorena. Era obligată să plătească 5 000 000 de franci-aure drept despăgubire de război. Alături de Franța martirizată, de guvernul apărării naționale (care și-a încheiat existența la 13 februarie 1871) au luptat cu arma în mână numeroși români.

¹ Continuăm excursul în istoria celor cinci republici franceze, început în numărul trecut al revistei.

Nicolae Iorga amintește că printre voluntarii români s-au aflat ofițeri care au reușit să obțină permise și să ajungă pe front în Franța. Românii au fost prezenți în „Armata Vosgilor“, comandată de eroul național italian Giuseppe Garibaldi, venit în apărarea poporului francez. Alți români au luat parte la luptele pentru Orléans. Medici și studenți români au fost încadrați în serviciul ambulanțelor militare, au distribuit ajutoare și pachete trimise de donatori din România pentru populația Franței.

Încă de la 1 martie 1871, Adunarea națională întrunită la Bordeaux a aprobat condițiile care urmau să fie incluse în Tratatul de la Frankfurt. Adunarea, aleasă pentru a face și a ratifica pacea cu Germania învingătoare, cuprindea 430 de deputați care doreau restaurarea monarhiei și numai 200 de republicani. Noul șef al executivului, conservatorul Thiers, a asculat în tăcere protestul reprezentanților teritoriilor cedate: „Aruncați sub stăpânire străină, în disprețul oricărei dreptăți și printr-un odios abuz de putere – arătau deputații departamentelor din Alsacia și Lorena, anexate de Imperiul german, proclamat la 18 ianuarie 1871 – declarăm nul și neavenit pactul care dispune de noi, fără consimțământul nostru. Frații voștri din Alsacia și Lorena, despărțiți în acest ceas dureros de familia națională comună, vor păstra Franței, vremelnic absente din căminele lor, simțăminte neclintite de credință, până în ziua când patria se va reîntoarce spre a-și relua locul ce i se cuvine.“

Au protestat, alături de deputații Alsaciei și Lorenei, poetul Victor Hugo și Edgar Quinet, membru de onoare al Academiei Române din anul 1867.

Condițiile deosebit de tragice în care s-a născut cea de-a treia



...trecând printr-un republican (Gambetta)...



...de la președinți de republică: MacMahon (1873-1879)...



...și Jules Grévy (1879-1887)

Republică au fost agravate de evenimentele Comunei din Paris. Iată cum descrie acest sângeros episod tratatul de istorie modernă al Universității britanice din Cambridge, sub îngrijirea profesorului F.H. Hinsley: „Parisul tocmai capitulase în fața germanilor, după un asediu în cursul căruia locuitorii suferiseră crunt, trupește și sufletește. Franța votase alegerea unei Adunări cu o majoritate monarhistă. După incidente întâmplătoare, o insurecție populară a izbucnit la 18 martie 1871. Guvernul domnului Thiers, care își stabilise sediul la Versailles, a abandonat Parisul. Ceva mai mult de două luni, capitala Franței a fost guvernată de propria Adunare aleasă, care și-a luat numele de «Comună». În această mișcare populară se pot distinge: sentimentele patriotismului rănit; îngrijorarea republicanilor față de amenințările care se manifestau împotriva idealurilor lor; disensiunile dintre capitală și provincie (Parisul era obișnuit să dea tonul; acum provincia își impusese propria voință); în fine, mizeria în care se aflau categoriile cele mai sărace. Socialiștii propriu-ziși au avut roluri notabile în Comună, dar au reprezentat doar o minoritate.

Atunci când trupele care au adus la îndeplinire deciziile domnului Thiers au recucerit Parisul, cartierele muncitorești din partea de est a Capitalei au fost cele care au opus cea mai puternică rezistență. Recucerirea orașului, cunoscută sub numele de «Săptămâna sângeroasă» din mai 1871, a avut un caracter feroce, adâncind înverșunarea dintre adversari“.

Istoricul francez Pierre Miquel, profesor la Sorbona, autorul monografiei *A treia Republică*, sublinia: „Rana deschisă se va cicatriza cu greu; un asemenea masacru influen-

tează viitorul politic și împinge mentalitățile spre atitudini extreme”.

Francezii au ales tricolorul



Cu toate acestea, a treia Republică va stăruși și va rezista. Armata nu va sprijini pe contele de Chambord, pretendent la tronul Franței, dornic să restaureze regimul monarhic, pentru a deveni regele Henric V. Prințul, insistent invitat de legitimiști să revină în Franța, a declarat mereu și mereu că *nu acceptă drapelul tricolor* și că onoarea nu-i permite să fie monarh al Franței decât sub steagul alb, cu blazonul florilor de crin.

În anul 1875 a fost adoptat în Adunarea deputaților „amendamentul Wallon”, care prevedea: „Președintele *Republicii* este ales de Senat și de Cameră, reunite ca Adunare națională”. Tot în 1875 sunt votate trei legi constituționale privind puterile publice și raporturile dintre ele, precum și organizarea Senatului. Considerate drept *Constituția din 1875*, aceste documente istorice au semnificația că stabilesc definitiv cea de-a treia Republică, în calitate de *regim de drept*.

Sfârșitul existenței Republicii făurite în 1870-1875 s-a produs în intervalul *mai-iulie 1940*, după al doilea dezastru de la Sedan. La vârsta de 84 de ani, mareșalul Pétain devine președinte al Consiliului de Miniștri. În seara de 16 iunie 1940, noul ministru de Externe al Franței, Baudouin, transmite ambasadurii Spaniei, Lequerica, următoarea cerere: „Guvernul mareșalului Pétain roagă guvernul spaniol să acționeze cât mai rapid posibil ca intermediar pe lângă guvernul german, în vederea încetării ostilităților, și să

solicite condițiile de pace pe care le propune Germania”.

Mareșalul Pétain anunță într-un discurs difuzat prin radio la 17 iunie 1940, că „*trebuie încetată lupta*”. Drept urmare, se produce o catastrofală confuzie. Statul major al Armatei X este capturat de un simplu gradat nazist. La 21 iunie 1940, generalului-comandant al regiunii militare Tours i se transmite „din ordin superior”, următorul reproș: „Din al cui ordin ați procedat la apărarea podurilor peste Loara și de ce ați părăsit orașul Tours, în loc de a-i aștepta acolo pe germani și să vă predați lor?”. De notat foarte clar: armistițiul intra în vigoare de la 25 iunie, orele 0 și 35 de minute.



La 23 iunie 1940, Pierre Laval devine vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, în guvernul mareșalului Pétain. La 5 iulie, în Cazinoul de la Vichy, unde sunt adunați parlamentarii francezi, Laval le comunică: „Din două, una: ori faceți ce vă cerem noi, ori Hitler vă pune la punct”. La 10 iulie 1940, la Vichy — cu 569 de voturi „pentru”, 80 „contra”, 20 de abțineri — mareșalul Pétain capătă puteri depline din partea Adunării naționale.

Cum sunt definite aceste puteri? Laval explică: „Mareșalul își dă lui însuși toate drepturile exercitate de președintele Republicii, de Parlament și de președintele Consiliului de Miniștri”. La 12 iulie 1940, la Vichy, mareșalul Pétain a promulgat trei acte constituționale, prin care a pus capăt regimului republican. Deloncle, unul dintre șefii „cagularzilor” (așa-numiții „oameni cu glugă”), o organizație proto-talitară, intrată în acțiune încă din anul 1935, declara după deciziile din iulie 1940 de la Vichy: „Sunt plin de bucurie în

durerea mea. S-a terminat cu Republica. Am văzut chiar azi cum s-au sinucis paiațele”.

Știm acum că Franța pierduse doar o *bătălie*, în timp ce *războiul abia începea*.

„Primul lucru pe care îl aveam de făcut era să înalț drapelul de luptă al țării”, scrie Charles de Gaulle în *Memoriile de război*, amintind clipele amare ale Franței din 1940. *Apelul de la 18 iunie* al generalului de Gaulle, pe unde BBC de la Londra, spunea, și nu va înceta să repete, tuturor femeilor și bărbaților Franței: „A fost rostit, oare, ultimul cuvânt? Speranța noastră trebuie să piară? Înfrângerea este, oare, definitivă? Nu!”

„Magnificat” la Notre-Dame

Unul dintre reproșurile îndreptățite aduse Republicii a III-a și admise chiar de susținătorii ei cei mai sinceri era: *instabilitatea guvernelor*. François Goguel, președinte de onoare al „Fundației naționale pentru științele politice”, menționa, în atenția fegiuitorilor de după 1945, următoarea situație: între 1918 și 1940, în Franța, durata mijlocie de viață a unui guvern a fost de numai *șase luni*. În 1924-1926 durata existenței unui guvern a fost, în

medie de *patru luni*.



De la 1 iunie 1932 până la 7 februarie 1934, în situația în care criza economică lovea nemilos în continuare Franța, iar Hitler se instala la putere în Germania (la 30 ianuarie 1933), durata mijlocie de acti-

vitate a unui guvern francez era de *trei luni și jumătate*.

O instabilitate cronică împiedica orice politică pe termen lung în problemele vitale. După eliberarea Franței, în 1944 și în

anii următori, în fața celei de-a IV-a Republici franceze s-a pus, cu mare gravitate, problema vindecării regimului republican



de instabilitatea guvernelor, datorită de a asigurarea guvernării eficiente, democratică și competentă a țării. Va reuși a IV-a

Republică să îndeplinească aceste cerințe esențiale?

Profesorul François Goguel, după ce atrage atenția asupra pericolului instabilității, manifestat în regimul instituțiilor celei de-a III-a Republici, trece la o sugestivă caracterizare a perioadei istorice care se deschide la 25 august 1944: „Anunțând, în același timp, atât a IV-a cât și a V-a Republică, perioada care durează de la 25 august 1944 până la 20 ianuarie 1946, își datorează unitatea sa prezenței la putere a generalului Charles de Gaulle”.

La 25 august 1944, Divizia 2-a blindată franceză, sub comanda generalului Leclerc, intră în Paris. Parisul este în plină insurecție, încă de la 19 august. F.F.I. (Forțele Rezistenței Franceze din interior) luptă cu trupele germane de ocupație și cu o gardă pronazistă formată din colaboraționiști. Generalul von Choltitz, comandantul german al Parisului, se predă, după ce a refuzat să execute ordinul dat personal de Hitler de a arunca în aer toate instituțiile minate și podurile peste Sena. Parisul este astfel eliberat *simultan* de către Rezistența franceză din interior și de către patrioții sosiți din afara Franței ocupate (divizia blindată Leclerc a debarcat din Anglia, la 1 august 1944 și este la Paris în 25 august; divizia ajunge la Strasbourg, în Alsacia, la 25 noiembrie, și la Berchtesgaden, reședința de munte a lui Hitler, la 4 mai 1945).

La 25 august, orele 16, Charles de Gaulle se află la Paris. De pe acoperișurile unor case se mai trag focuri de armă. Se va trage și în 26 august, când generalul de Gaulle ia parte la un vibrant „Magnificat” în catedrala Nostre-Dame. Venea în acel loc simbolic al Franței, după ce pășise, sub uriașe aclamații, de-a lungul celebrei artere a Parisului, Champs-Elysées.

Care este povara pe care o poartă, în acele zile generalul de Gaulle?

S-a oprit la Ministerul de Război, în strada Saint-Dominique, numărul 14. Aici va fi sediul „Guvernului provizoriu al Republicii franceze” (guvern proclamat la 3 iunie 1944, la Alger). De Gaulle este șeful acestui guvern care – în spiritul tuturor deciziilor Rezistenței și al *Apelului* de la 18 iunie 1940 – consideră *nule și neavenite* toate decretelor lansate sub egida „Noi, Philippe Pétain, Mareșal al Franței”. Aceasta înseamnă *restabilirea legalității republicane*. Dar legalitatea republicană nu este identică, nu se confundă cu sistemul constituțional al celei de-a III-a Republici. Fiind încă la Alger, Charles de Gaulle s-a angajat că poporul francez va decide, în deplină libertate, care vor fi instituțiile Republicii și cum vor lucra ele,

în ce regim de drepturi, obligații și răspunderi. Pentru aceasta va fi aleasă o Adunare Națională Constituantă, pe baza unui *adevărat* vot universal, de care să beneficieze nu numai bărbații (ca sub a III-a Republică), ci și femeile. La 8 septembrie 1944, de Gaulle a format primul său guvern cu sediul la Paris. Washingtonul, Londra, Moscova recunosc Guvernul provizoriu al Republicii franceze.



„Le sunt dator Franței și francezilor”

La 21 octombrie 1945, peste 25 de milioane de cetățeni, femei și bărbați, sunt chemați să se pronunțe asupra regimului politic al Franței, pe baza votului universal, secret și direct. Trebuie să răspundă, în esență, la două întrebări: 1. Doresc să fie menținut regimul celei de-a III-a

Republici (cel care a existat până la dictatura de la Vichy)? Sau doresc un regim nou, *cu alte cuvinte a IV-a Republică*? 2. Adunarea de reprezentanți, care este aleasă tot la 21 octombrie 1945, va fi un parlament *de felul celui cunoscut sub a III-a Republică*? Sau va fi o *Constituantă cu sarcini precis limitate*, și anume: într-un termen de șapte luni va trebui să supună corpului electoral, pentru referendum, proiectul noii Constituții, pentru noul regim republican al Franței?

Rezultatele consultării de la 21 octombrie 1945 sunt următoarele: 96,4 la sută dintre votanți au spus „Nu” *Republicii a III-a* și „Da” *unei noi Republici, a IV-a*. 65 la sută dintre votanți au spus „Nu” unei Adunări de tip vechi și au aprobat convocarea unei Constituante cu prerogative *precis limitate*. A fost confirmat astfel de către corpul electoral francez, bărbați și femei, punctul de vedere al generalului de Gaulle. A fost abrogată explicit, pe bază de sufragiu universal, Constituția celei de-a III-a Republici. Viitoarea Constituantă a fost înzestrată cu puteri limitate în timp.



Făurirea constituțională a noii Republici s-a dovedit însă foarte dificilă, grevată de „demonii” trecutului și de mari probleme economice și sociale. „Aveam impresia că sunt un om care a răbit la Ocean, dar care va fi silit să-l traverseze înot – va spune Charles de Gaulle. Generalul a câștigat la referendum, în 1945, dar în Constituanta autoritatea sa va fi contestată de marile partide. Până în clipele de sfârșit ale celei de-a IV-a Republici, de Gaulle – adeptul unei puteri executive independente și stabile, democratice și competente – va fi silit să traverseze oceanul „omnipotenței parlamentare”.

La 6 noiembrie 1945, la Palatul Bourbon, generalul de Gaulle înmânează noii Adunări puterile provizorii deținute de el, „puterile Republicii”. Trec apoi opt zile de târguieli, pe care Generalul le califică drept „jenante” – până când Adunarea îl alege pe Charles de Gaulle din

nou ca președinte al guvernului. În ianuarie 1946, este gata să-și dea demisia, pentru că i se pretinde reducerea cu 20 la sută a cheltuielilor militare. „În acest punct al parcursului meu – subliniază autorul *Memoriilor de război* – sprijinul pe care mi-l oferea națiunea devine rar și incert... Șuvoiul de înșuflețire populară care îmi fusese dăruit cu entuziasm era în prezent captat și abătut în altă direcție... În jurul meu nu mai erau acum prezente decât partidele – a căror convingere mi-a apărut cu certitudine: «Omul furtunilor» își jucase rolul său și venise timpul să lase locul liber”.

De Gaulle încheie cu această precizare care spune totul: „Le sunt dator Franței și francezilor și acest lucru: să plec neatinși din punct de vedere moral”.

20 ianuarie 1946, în „Sala armurilor” a Ministerului de Război, la Paris. Membrii guvernului îl așteaptă pe generalul de Gaulle, care apare în uni-

formă și strânge mâinile fiecăruia. Urmează o declarație scurtă și clară. „Regimul exclusiv al partidelor a apărut din nou. Îl dezaprob. Dar nu poate fi nicidecum vorba de a instaura prin forță o dictatură pe care nu o doresc și care, fără îndoială, ar da greș.



Așadar, se cuvine să-lă actualul regim să-și facă propria experiență. În concluzie, am hotărât să mă retrag. Chiar astăzi, voi adresa președintelui Adunării Naționale o scrisoare prin care îi

aduc la cunoștință demisia guvernului”. Vor trece 12 ani și jumătate de experiență costisitoare până când Charles de Gaulle va fi chemat de ultimul președinte al celei de-a IV-a Republici, René Coty, spre a lua din nou conducerea guvernului francez. ■

(Va urma)

Seri de istorie la Centrul Cultural Român din Paris

Am cunoscut din nou, în luna iunie, *pe viu* programul atât de bogat al acestei „ambasade” cultural-artistice românești de la Paris.

Mai întâi o premieră istoriografică. Lansarea volumului *Istoria Institutului francez de la București*. Pentru prima oară, este prezentată o secvență a vieții intelectuale românești de câteva decenii, 1920-1950, de la primele idei de creare a Institutului până la brutală reprimare prin care autoritățile comuniste au închis porțile acestui lăcaș de cultură, purtând girul autentic al francofoniei.

O sală arhiplină, între care multe personalități române (din diaspora) și franceze au animat seara la care a fost prezent profesorul André Godin, bine cunoscut universitar francez, ce-și dăruiește timpul învățământului românesc.

Tot domnului Horia Bădescu, directorul Centrului, îi datorăm și a doua seară de istorie consacrată interferențelor româno-franceze în Revoluția de la 1848. Academicianul Dan Berindei, președintele Secției de istorie a Academiei române, profesorul Gheorghe Ploieșteanu, de la Universitatea din Târgu Mureș, și

cercetătorul Mihail Rădulescu, de la Institutul Nicolae Iorga, au susținut o masă rotundă la care, din partea franceză, a participat profesorul Jean Paul Bled, de la Universitatea din Strasbourg.

Distinșii istorici Georges Castellan, vicepreședinte al Asociației de studii sud-est europene, profesorul Jacques Bariéty, președintele Asociației internaționale de istorie contemporană a Europei, și mulți alți confrăți din Paris, au onorat această întâlnire științifică, care și-a avut urmarea într-un colocviiu de 2 zile la Strasbourg cu același subiect, dar la care au participat și profesorii Anne Marie Cassoli, Jean Nouzille, Jean Noël Grandhome.

Nu putem ignora că discuțiile – la care a luat parte și ambasadorul român, domnul Dumitru Ceaușu – au reliefat pe lângă multiplele consonanțe pașoptiste româno-franceze și o anumită ciudată amnezie istoriografică franceză, de dată recentă, privind revoluțiile române de acum 150 ani ca fenomen istoric european.

Cristian POPIȘTEANU



ROMÂNI ȘI BIZANTINI.

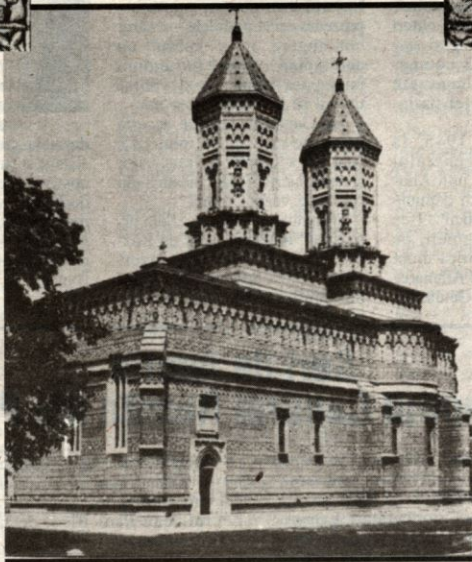
TIMP DE

IDEALURI COMUNE



Membru al Institutului „Kondakov” din Praga (1932), al Academiei din Atena (1933), al Institutului arheologic din Sofia (1934), membru corespondent al Academiei Române (1936) și membru de onoare al Societății Numismatice Române (1936), Orest Tafrali (1876-1937) a fost unul dintre întemeietorii studiilor de bizantinologie de la noi și un promotor al studiilor de istorie a artei naționale în conexiunile ei cu tezaurul artistic sud-est european și universal.

S-a născut într-o familie de aromâni din Tulcea, urmându-și studiile în orașul natal și la Galați, luându-și licența, în 1904, în domeniul filologiei clasice la Universitatea din București. Și-a continuat specializarea în capitala Franței, la Sorbona, la École des Hautes Études, Collège de France și Bibliothèque Nationale, luându-și în 1912



OREST TAFRALI

doctoratul – sub îndrumarea renumitului bizantinolog Charles Diehl – cu lucrarea Thessalonique au quatorzième siècle. După cum sublinia și savantul francez în prefața scrisă pentru lucrarea discipolului său român, „monografia lui O. Tafrali, bazată pe o solidă documentare, are meritul de a fi prima cercetare a unui oraș bizantin, sub toate aspectele sale, instituționale, politice și social-economice”.

Această monografie consacrată Salonicului din sec. XIV – al doilea oraș ca mărime, în acea vreme, din Imperiul bizantin și teatrul unor puternice confruntări sociale și religioase – a fost urmată de alte scrieri, Topographie de Thessalonique (1913) și Thessalonique des origines au XIV siècle (1919).

Revenit în țară, a desfășurat o intensă activitate științifică, didactică și publicistică. A fost secretar științific al Muzeului național de anticități din

În imagini: biserica Trei Ierarhi, din Iași și detalii dintr-o broderie de la mănăstirea Putna (sec XIII).

București, profesor de limbi clasice la Colegiul „Sf. Sava“ din Capitală, apoi profesor la Catedra de arheologie și antichități a Universității din Iași (din 1913). În 1916, a fondat Muzeul național de antichități din acest oraș. Între 1912 și 1913 a funcționat ca profesor de limba română la École des Langues Orientales, din Paris. S-a aflat în capitala Franței în 1917-1918, în cadrul grupului de oameni politici și intelectuali români care au acționat, prin presă, prin demersuri la oamenii politici, prin întruniri propagandistice, pentru cauza Marii Uniri, înfăptuită în urmă cu opt decenii.

O. Tafrali a editat revista *Arta și arheologia* (1927-1938). A fost autor de manuale școlare și universitare privind istoria antică, medie, modernă și contemporană, istoria artelor. A fost unul dintre cei mai buni cunoscători ai

artei bizantine din sud-estul Europei. Dintre scrierile sale mai amintim *Les fresques des églises de Bucovina* (1924), *Le trésor byzantin et roumain du monastère de Poutna* (1925), *Monuments byzantins de Curtea de Argeș* (1931).

În 1914 a publicat studiul *Bizanțul și influențele* lui asupra țării noastre, ilustrativ pentru preocupările istoricului, cu interpretări și asociații pe care le va dezvolta în studii ulterioare, dintre care unele au fost amintite mai sus.

Consecvent cu programul său de a introduce în circuitul istoriografic actual nume și scrieri uitate, *Magazin istoric* publică câteva fragmente din scrierea din 1914 a lui Tafrali, istoric care încă își așteaptă un editor pentru revenirea sa în atenția generațiilor actuale de cititori.

Sotir PATONI

Tara noastră a fost tot timpul sub influența bizantină, fie că aceasta venea de-a dreptul din Bizanț, fie că ne era adusă de alte popoare câștigate culturii bizantine.

Influențele bizantine asupra noastră sunt vechi și noi.

Împărații Bizanțului, deși n-au avut stăpânire statornică dincoace de Dunăre, se interesau totuși de ceea ce se putea frământa împotriva lor prin părțile acestea.

Dobrogea însă a fost, cu întreprinderi ce-i drept, stăpânită de ei.

Renumele de care se bucura cultura bizantină nu putea decât să aibă răsunet chiar la nord de hotarele sale politice.

Schimbările apoi ce se făceau între locuitorii țării noastre și negustorii veniți din Răsărit erau menite să răspândească cultura, obiceiurile și credințele bizantinilor. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât acești locuitori aveau un suflet care putea să le înțeleagă mai ușor, căci cultura lor, lăsată în părăsire ce-i drept, avea aceeași obârșie ca și cea bizantină.

Influența bizantină a pătruns la noi mai ales prin Biserică.

Creștinismul era răspândit la români încă din primele veacuri, când împărăția romanilor nu era încă împărțită în două. Aceasta a ușurat mult îmbrățișarea ideilor care se frământau la Constantinopol, mare cetate creștină, așezată mult mai aproape de noi decât Roma.

În țara noastră de timpuriu s-au înălțat biserici creștine, clădite de meșteri veniți din Răsărit...

Existența lor dovedește că creștinismul pătrunsese adânc în poporul care locuia prin părțile noastre. Știm, de altfel, că au fost și câțiva martiri, băștinași din Dobrogea care, în vremea prigonirilor împotriva creștinilor, au pierit apărând legea lui Christos.

După triumful creștinismului, Biserica noastră atârna de episcopia din orașul Sirmium, așezată în Serbia pe râul Sava.

De la începutul veacului V, s-a introdus în țara noastră, prin acest oraș, cinstirea Sfântului Dumitru din Salonic. Și iată cum.

Leonțiu, guvernatorul provinciei Iliricului, din care făcea parte și Dacia, cade greu bolnav la Salonic. Doctorii, nereușind

să-l însănătoșească, el aleargă la ajutorul Sfântului Dumitru, patronul acestui oraș. În curând boala trece, iar Leonțiu, recunoscător, ridică sfântului o măreață biserică, care se poate vedea și în ziua de astăzi.

Apoi, neputând ridica moaștele sfântului ca să le ducă la Sirmium, se mulțumește cu mantia lui, pe care o aduce la reședința sa. Aici el înalță înălta biserică închinată Sfântului Dumitru. Desigur că cultul acestui sfânt a trecut și în țara noastră, deoarece biserică noastră atârna de cea din Sirmium.

După dărâmarea acestui oraș de huni în veacul V, Salonicul devine capitala episcopiei, de care atârnam și noi. Acest oraș, fiind un puternic centru bizantin, influența bizantină urmează a se răspândi la noi prin Biserică.

În urmă, biserica noastră atârna de orașul Justiniana Prima și, mai târziu, de Ohrida. Muntănia ascultă prin veacul VII de episcopul din Ohrida, în urmă de Patriarhia din Constantinopol.

Prin urmare, e de presupus că influența bizantină n-a putut slăbi

în tot timpul acesta, cel puțin în ceea ce privește ideile religioase ale poporului ce locuia prin părțile noastre.

După întemeierea principatelor... domnii români se gândesc la cârmuirea și orânduirea treburilor bisericești.

Alexandru Basarab, domnul Munteniei, se adresează în acest scop patriarhului din Constantinopol, pe la anul 1359, dorind să-i închine Biserica românească. Pentru aceasta îi roagă să-i trimeată un arhiereu, care să organizeze Biserica.

Patriarhul dă ascultare dorinței voievodului muntean și-i trimite pe mitropolitul grec din orașul Vitzina, Iakint Critopol. Acesta, după cererea însăși a lui Alexandru Basarab, fu recunoscut mitropolit peste toată diocesia Ungro-Vlahiei. Voievodul se mai lega ca toți viitorii mitropoliți să fie sfințiți de patriarh și dacă va fi altfel să cadă blestemul peste el și țara lui.

Unsprezece ani după această investire, la 1370, se înființează o a doua mitropolie în Țara Românească, cea a Severinului.

Mitropolitul Iakint, fiind bătrân, cere de la patriarhul Filoteu din Constantinopol să încredințeze scaunul mitropolitan fratelui său, Daniel Critopol, dicheofilaxul Patriarhiei. I se face pe voie

și Daniel, care după hirotonisire lua numele de Antim, se numește mitropolit nu asupra întregii Muntenii, ci asupra unei jumătăți din această țară. Amândoi mitropoliți atârnuau, bineînțeles, de Patriarhia din Constantinopol.

E de presupus că influența bizantină se întărește și mai mult în vremea aceasta în Muntenia, căci mitropoliții greci vin în țară cu suitele lor, cu oamenii lor de încredere, care toți sunt bizantini prin naștere sau prin cultură.

Moldova însă nu se grăbește să recunoască autoritatea Patriarhiei din Constantinopol. Această țară ascultă în acest timp de biserica din Galiția, care avea interese potrivnice Patriarhiei.

Mitropolitul Ieremia, trimis din Constantinopol, nu e primit, ceea ce atrage, în anul 1394, afurisenia patriarhului asupra Moldovei. Un al doilea mitropolit, trimis în urmă din Constantinopol, n-a avut mai mult noroc ca Ieremia. În toate

aceste afaceri era amestecată și politica.

De aceea împăratul Manuel Paleologul, în unire cu patriarhul, trimite din Constantinopol pe mitropolitul grec al Mitileniei, cu o însărcinare diplomatică către domnii Munteniei și ai Moldovei. Acesta reușește să înduplece pe domnul moldovean să trimită patriarhului o scrisoare ca să-l roage să ridice afurisenia dată și să binecuvânteze pe episcopii moldoveni aleși.

Patriarhul, mulțumit de aceasta, numește ca exarh al său pe protopopul moldovean Petru, căruia îi dă împuternicirea să cârmuiască toate treburile bisericești, numai pentru hirotonisiri să trimeată pe candidați la episcopii vecini. Totuși, neînțelegerea între biserica moldovenească și Patriarhie nu dispare decât sub domnia lui Alexandru cel Bun. Acesta trimite la Constantinopol o solie pentru împăcare.

Patriarhul și împăratul, mulțumiți, primesc bine pe soli. Manuel trimite chiar mitropolitului Iosif o icoană făcătoare de minuni, care se află în mănăstirea Neamț; iar împărăteasa trimite și ea doamnei Ana, soția lui Alexandru cel Bun, o altă icoană, de asemenea făcătoare de minuni, care se află în mănă-

Fragment din mozaicul romano-bizantin descoperit la Constanța (sec. IV)



năstirea Bistrița. Se vede dar că influența bizantină câștigă teren și în Moldova. Icoanele bizantine, aduse în această țară și date la două persoane atât de însemnate, sunt menite să joace un rol întru răspândirea gustului fin al iconografiei și al picturii bizantine.

Influența bizantină crește din această epocă din ce în ce mai mult și chiar în perioada în care liturgia se face în limba slavonă ea nu încetează un minut...

În ceea ce privește arta, noi am fost de asemeni elevii și admiratorii bizantinilor, de la care am împrumutat arhitectura, sculptura, pictura, broderiile, țesăturile etc.

Firește că vom găsi în aceste arte și abateri datorite fie gustului nostru, fie unor influențe străine. Dar, în general, arta noastră, până în veacul XIX, e o ramură a artei bizantine.

În arhitectura religioasă caută să deosebim două stiluri: stilul bisericilor din Muntenia și stilul bisericilor din Moldova.

Biserica din Muntenia urmează stilul bizantin din cea din urmă perioadă a existenței Bizanțului. Ea se aseamănă cu bisericile de la Muntele Athos, din Salonic sau din Serbia. Deosebim la o biserică moldovenească patru părți: altarul, naosul sau partea unde stă poporul, nartexul [pronaos] și pridvorul. Acestea e caracteristic la noi. Coloanele sale, care alcătuiesc un portic, au o eleganță artistică foarte plăcută. Turla bisericii muntenești se întâlnește la Muntele Athos, la Salonic, în Serbia. Ea e bizantină.

In privința împrumutării stilului nostru, sunt învățați care cred că aceasta s-a făcut de la sârbi.

În adevăr, în veacul XIII-XIV, sârbiile aveau un stat puternic la sudul Dunării. Ei erau în atingere continuă cu bizantinii, de la care au împrumutat multe, între care și arhitectura religioasă. Sârbiile însă erau aproape și de Italia, de la care au luat unele lucruri. La ei se întâlnește un stil de biserică care deși bizantin se resimte și de unele înrăuriri italiene.

Stilul acesta a trecut și la noi. În orice caz bisericile muntene au toate elementele stilului bizantin. Sunt trei tipuri de biserică: cu două cupole, una pe naos și alta pe nartex; cu trei cupole, două pe nartex și una pe naos; cu patru cupole, una pe naos, una pe nartex și alte două pe fiecare colț al exonartexului [părțile laterale]. Ca exemplu de acest din urmă tip poate servi Curtea de Argeș, zidită de Neagoe Basarab. O biserică care se apropie după stil mai mult de cel bizantin sau sârbo-bizantin este Sânicoadă sau Sfântul Nicolae de la Curtea de Argeș, care datează din veacul XIV.

Stilul bisericilor moldovenești se deosebește de cel muntean. Aici găsim și biserică care după plan sunt bizantine, dar avem și altele în care influența apuseană este vădită. Ceea ce este interesant la unele din bisericile moldovenești e cupola, la care se pot descoperi înrăuriri armenesti, ca de pildă la Trei Ierarhi, construită de Vasile Lupu.

Biserica moldovenească este în general înaltă și lungă. Și la ea deosebim trei părți: altarul, naosul și nartexul. Câteodată însă mai e un al doilea nartex sau un exonartex, și chiar o a cincea încăpere, ca la mănăstirea Pobrata, unde se găsesc mormintele familiei domnești.

Din pricina înălțimii zidurilor, biserica moldovenească are nevoie de proptele, ca și bisericile catolice. Aceste proptele, făcute din zidărie, se numesc în arhitectură contraforturi. Ele lipsesc de la bisericile muntene.

Cât privește pictura bisericăască, ea e în întregime bizantină. Zugravii bisericilor noastre veneau în cea mai mare parte din Răsărit. Elevii pe care îi aveau în țară urmau același stil. Pictura bizantină a durat până în sec. XIX și putem zice că ea durează încă și astăzi prin tradiție.

Am zis că unele broderii și țesături românești reamintesc pe cele bizantine. Ar fi de dorit să se facă studii conștiințioase ca să se vadă până la ce punct datorită influențelor bizantine arta țesutului și ce anume ne aparține nouă.

Din cele arătate se vede că vreme de veacuri întreaga noastră viață culturală, spirituală și politică, a fost influențată de cultura bizantină. De la ea am moștenit și calități și defecte. A fost un timp când idealul lumii bizantine era și idealul nostru. De pildă, se admira mult în veacurile trecute viața călugărească. Boierii și împărații bizantini visau să-și sfârșească viața în haină călugărească. În veacul XIV, bunăoară, doi împărați se fac călugări: Andronic II Paleologul și Ioan Cantacuzino. Acest spirit, acest ideal, trece și la noi. Și de aceea vedem că unii dintre boieri și chiar dintre domnii noștri se fac călugări.

Lunga și adâncă influență bizantină face parte din însăși istoria neamului nostru. De aceea, ea merită să fie cunoscută și studiată bine. ■

Situată într-o regiune bogată în vechi lăcașuri de cult, evocând tradițiile slujirii creștine și ale păstrării culturii și credinței străbune, mănăstirea Dintr-un Lemn (com. Frâncești, satul Mănăstireni, jud. Vâlcea, la 9 km nord-vest de gara Băbeni) are o existență de peste patru veacuri și jumătate. Împreună cu mănăstirile Bistrița, Govora, Amota, Hurez, schitul Slătioarele sau ctitoria din Titireciu-Ocnele Mari, existența acestui sfânt așezământ este legată de numele unor personaje istorice importante din veacurile XVII-XVIII.

Actualul ansamblu de clădiri care formează mănăstirea Dintr-un Lemn a fost ridicat pe locul unde s-ar fi aflat o biserică construită de un pustnic din trunchiul unui singur copac, Paul de Alep, care pe la 1653-1658 a trecut prin Țările Române, este cel ce a înregistrat această legendă.

Aici s-a mai aflat o biserică de lemn, ridicată în sec. XVI de Ancuța, fiica lui Mircea Ciobanul și a Doamnei Chiajna, distrusă de un incendiu în veacul XVIII. Pe locul ei, între 1810 și 1814, Iancu, ginerele lui Constantin Socoteanu, a înălțat o altă biserică, tot din lemn, cu hramul „nașterea Maicii Domnului”, astăzi declarată monument istoric.

O icoană păstrată din vechime și reprezentând-o pe fecioara Maria cu pruncul Iisus se pare că provine din vechea biserică Dintr-un Lemn. Conform tradiției ar fi fost găsită într-un ste-

Biserica mănăstirii și icoana amintind restaurarea din 1938-1939



MĂNĂSTIREA DINTR-UN LEMN - VEACURI DE ISTORIE



jar din trunchiul căruia a fost ridicată prima bisericuță Dintr-un Lemn.

Actualul lăcaș, din zid, este ctitorit de Preda Brâncoveanu, bunul voievodului martir Constantin Brâncoveanu și nepot de văr al lui Matei Basarab. A fost înălțat între 1634 și 1636, mănăstirea fiind înzestrată de ctitor cu sate și moșii, așa cum reiese dintr-un act de la 1656, de la Constantin Șerban, care, întărind daniile mănăstirii, arată că „aceste sate și rumâni și vii le-au cumpărat toate cinstul boiarul domniei mele Preda biv vel dvornic Brâncoveanu cu toți banii gata din care lui, încă de mai denainte vreme, din zilele altor domni, pre când s-au fost Preda dvornicul boiar mare. Într-aceia, boiarul domniei mele Preda dvornicul el au dat și au închinat aceasta mai sus ziși moșii și rumâni și vii la sfânta mănăstire”.

Același document consemnează și faptul că, în 1655, în timpul răscdalei seimenilor (*Magazin istoric*, nr. 10/1972), au fost distruse actele mănăstirii: „Iar cărțile și hrisoavele și zapișele sfintei mănăstiri ce s-au scris mai sus au fost în casa boiarului domniei mele Preda Dvornicul. Apoi, pe vremea când s-au rădicat călărașii și doro-banții și seimanii, de au tăiat boiarii și au jefuit casele tuturor boiarilor, ei au luat cărțile toate și zapișele din casa Predei vornicul de le-au băgat în foc. Și eu însumi mărturie că am văzut și domnia mea”.

Același Paul de Alep amintește și el mănăstirea Dintr-un Lemn

printre „posesiunile“ lui Preda Brâncoveanu¹.

Șerban Cantacuzino, la rândul său, a adăugat pridvorul bisericii, a refăcut ferestrele și interiorul l-a pardosit cu lespezi.

Constantin Brâncoveanu s-a îngrijit în mod deosebit de bunul mers al ctitoriei bunicului său, înzestrându-l cu odoare și în-tărându-i daniile, „fiind această sfântă mănăstire – se consemna într-un hrisov din 1689 – înălțată din temelii ei de răposatul moșul domniei mele Preda vornicul“.

Domnitorul Ștefan Cantacuzino și-a adus și el contribuția la înzestrarea mănăstirii, construind portalul, stăreția, chiliile și clopotnița și asigurându-le călugărilor 250 taleri din venitul bălciului de la Craiova, acestea fiind datoare „a griji cu toate câte ar trebui per cei ce ar veni la mănăstire pentru boală și alte neputințe ce ar avea... ori boieri fie ori strein, ori sărac“.

Aici, la mănăstire, a avut loc în 1714 și o întâmplare care i-a impresionat pe contemporani. Iată cum o notează Radu Crețeanu, autorul unei monografii consacrate mănăstirii Dintr-un Lemn, publicată în 1966 la Editura Meridiane și pe care am folosit-o și noi în aceste consemnări. „În anul 1714, chiar în ziua decapitării lui Constantin Brâncoveanu și a fiilor săi [15/26 august – n.n.] Păuna Cantacuzino, noua doamnă [soția lui Ștefan Cantacuzino, uneltitor împotriva lui Brâncoveanu – n.n.] care se afla la mănăstirea Dintr-un Lemn a fost cuprinsă de

un acces de demență în fața mulțimii adunate în curtea mănăstirii. În atmosfera creată de mazălirea lui Brâncoveanu, a cărui execuție era așteptată cu groază din zi în zi, cele întâmplate s-au pus pe socoteala remușcărilor de conștiință ale doamnei. Pentru a salva aparențele, o călugăriță, matusă a Păunei doamne, acuzată de a fi făcut «farmece», a fost surghiunită la o altă mănăstire și zidită într-o chilie, iar două femei au fost spânzurate“.

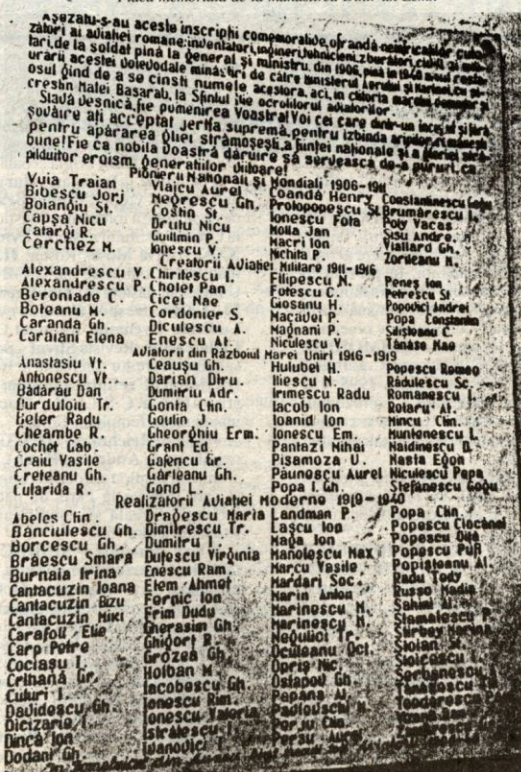
Printre binefăcătorii mănăstirii s-au aflat și alți Brâncoveni: Nicolae, strănepot al voievodului, și Grigore, nepotul de frate al lui Nicolae.

În prima jumătate a veacului XIX, maica Platonida, stareță între 1802 și 1850, cu ajutorul lui Hrisant Penetis Hurezeanu, egumenul mănăstirii Hurez, a făcut ample lucrări de renovare și restaurare a bisericii. Alte îmbunătățiri au avut loc – după cum se consemnează în vol. I al monografiei *Eparhia Râmnicului și Argeșului*, Râmnicu Vâlcea, 1976 – în anii 1859, 1926-1930, 1938-1939, 1955, 1962-1963, 1969.

În biserica mănăstirii se află mormintele soției și fiului lui Șerban Cantacuzino, iar în afara ei a fost îngropat zugravul de biserică Gheorghe Gherontie.

Se păstrează la mănăstirea Dintr-un Lemn o

Placa memorială de la mănăstirea Dintr-un Lemn



¹ Alte documente îi amintesc printre ctitori pe Matei Basarab. O inscripție de pe portretele votive (astăzi dispărute) consemna: „Fondator Matei Voievod Basarab și soția sa Doamna Elena Preda vel vornic Brâncoveanu tatăl Papei Ștefan Cantacuzino cu Doamna Păuna; Șerban Cantacuzino cu Doamna Maria; Constantin Brâncoveanu, Papa postelnic, Elisabeta Schimonahia Brâncoveanu“ (Arh. mândritul dr. Chesarie Gheorghescu, *Mănăstirea Dintr-un Lemn*, tipărită cu binecuvântarea P.S. Gheorghiș, episcopul Râmnicului și Argeșului, ediția a III-a, Râmnicu Vâlcea, 1984).

valoroasă colecție de obiecte vechi bisericești, între care o evanghelie din vremea lui Constantin Brâncoveanu, cu însemnările sale autografe. Tot de la acesta mai sunt un vas de aghiazmă, o dveră și două poale de icoane, brodate cu fir de aur și argint.

La mănăstirea Dintr-un Lemn se află și o placă comemorativă făcută la încheierea lucrărilor de restaurare din 1938-1939, când Ministerul Aerului și Marinei a înnoit „această ctitorie voevodală cu chiliile și așezările ei gospo-

dărești... spre a nu lăsa prăpădirei sfântul lăcaș de închinăciune și slavă Domnului“. Această placă comemorativă omagiază memoria „neînfricaților cutezători ai aviației române: inventatori, ingineri, tehnicieni, zburători, civili și militari, de la soldat până la general și ministru, din 1906 până în 1940.

Slavă veșnică fie pomenirea voastră! Voi cei care dintr-un început și fără șovăire ați acceptat jertfa supremă, pentru izbânda aripilor române și pentru apărarea gleei strămoșești, a ființei

naționale și a gloriei străbune! Fie ca nobila voastră dăruire să servească de-a pururi ca pilduitor eroism generațiilor viitoare!“ ■

Ioan LĂCUSTĂ

¹ Așa după cum ne-a scris monahii Emanuila Oprea, stareța Sf. mănăstir Dintr-un Lemn, „placa memorială cu numele aviatorilor căzuți în anii 1906-1940 a fost adusă și așezată, prin 1975-1976, de generalul Paul Teodorescu, fost ministru al aerului și marinei, iar apoi dată jos de autoritățile comuniste și reasezată după revoluția din 1989 de conducerea Sf. mănăstiri“.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE DE LA EDITURA HASEFER

• **Raul Hilberg – EXTERMINAREA EVREILOR DIN EUROPA** (traducerea Dina Georgescu, Alexandru și Magdalena Boiangiu), 1997, vol. I – 752 pp., vol. II – 336 pp.: o lucrare de referință, tradusă în numeroase limbi; pentru ediția română autorul – profesor la Universitatea Vermont, U.S.A. – a introdus numeroase adăugiri, realizând astfel o ediție mult îmbogățită și actualizată.

• **Radu Ioanid – EVREII SUB REGIMUL ANTONESCU**, 1997, 430 pp., cu ilustrații (sponsor **Goldstein-Goren**): un punct de vedere al unui cercetător originar din România, în prezent în Stafful Muzeului Holocaustului de la Washington, despre tragedia acestei populații din România în anii celei mai mari conflagrații cunoscute de omenire.

• **Maurice-Ruben Hayoun – MAIMONIDE SAU CELĂLALT MOISÉ** (traducerea C. Litman; prefată acad. prof. dr. Nicolae Cajal), 1998, 422 pp.: viața și gândirea celui care a reprezentat, începând cu sec. XII, o figură centrală a creației spirituale iudaice; medic, filosof, teolog, legislator, a trăit între 1138 și 1204.

• **Henri Wald – CONFESIUNI** (ediție și prefată de Alexandru Singer), 1998, 332 pp.: interviuri și articole ale filosofului și profesorului educator al unor generații și generații de discipoli.

• **BULETINUL CENTRULUI, MUZEULUI ȘI ARHIVEI ISTORICE A EVREILOR DIN ROMÂNIA** (comitetul de redacție: Dumitru Hâncu, Hary Kuller, Eugen Preda), 1997, 194 pp.: contribuții la reconstituirea unei istorii reale a evreilor din România, neeulcorată, dar nici distorsionată. Din bogatul sumar: acad. prof. dr. Nicolae Cajal, Cuvânt înainte; Dumitru Hâncu, I. Rosenthal – jurnalist și diplomat în vremuri tulburi; Eugen Preda, In memoriam: Corneliu Bogdan; Ada Felan, Parlamentari evrei în primele opt legislaturi interbelice; Hary Kuller, P.C.-ul – un auxiliar prețios în munca de cercetare; Lya

Benjamin, Analiza critică a izvoarelor arhivistice și a surselor bibliografice privitoare la evreii din România între anii 1940-1944; Ion Șerbănescu, Fascinația și capcanele documentului; L.B. și J.A., Evreii în războiul de Independență al României (1877-1878); L.B., Prima școală israelito-română. 145 de ani de la înființare; Hary Kuller, Presa ca document al vremii; Emilia Brădățean, Principii de organizare a fondului arhivistic și a documentării la Centrul de Studii a Istoriei Evreilor din România; XXX, Arhiva Moses Rosen; H.K., Conferințe și manifestări culturale ale C.E.B.; Marius Micru, Cum a luat naștere Muzeul evreiesc din București; M. Carol, Despre trecutul evreilor băcăuani; Ladislav Gyémant, Institutul Carmilly din Cluj; Cella Vasiliu, Revista Shvut – Studii despre istoria și cultura evreilor din Rusia și Europa răsăriteană; Dicționarul religiei iudaice; Prima reuniune științifică a C.S.I.E.R.; Documente privind inaugurarea Templului Coral.

• **Edgar Reichman – DENUNȚATORUL** (în românește de Andriana Fianu), 1998, 206 pp.: un alt roman inspirat autorului (originar din România și care trăiește la Paris de patru decenii) de o întâmplare reală și semnificativă petrecută în România anilor '60.

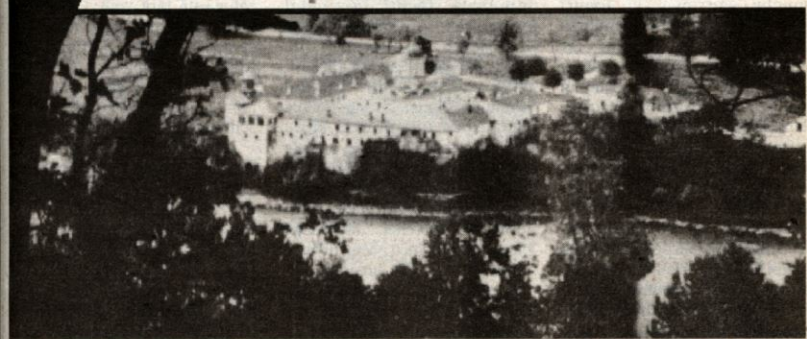
• **Ury Benador – SUBIECT BANAL** (prefată de Gabriel Dimisianu), 1998, 320 pp.: reeditarea cărții despre care G. Călinescu nota că „e o bună năvelă pe tema clasică a gelosului care înlesnește căderea femeii din sete de certitudine“.

• **LA LISABONA, ÎNTR-O SĂMBĂTĂ** (traducere și note Anton Celaru), 1998, 268 pp.: antologie de proză idiş, cu texte ale unor scriitori din New York, Moscova, București, Melbourne, Kiev, Paris, Tel Aviv, Chișinău, Oxford, Iași, Varșovia, Ierusalim.

Aceste cărți (exceptând Buletinul...) au apărut cu sprijinul Guvernului României, Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale.

1887. LA MĂNĂSTIRILE DIN VÂLCEA

IANCU CERKEZ



În iulie 1886, împreună cu întreaga sa familie, Iancu Cerkez și-a petrecut vacanța la mănăstirea Agapia (Magazin istoric, nr. 7/1998). Pentru anul următor, începând cu ultima decadă a lunii iunie, și-a inclus în programul de concediu mănăstirile din județul Vâlcea.

Ca și în anul precedent, și-a notat impresiile în jurnalul rămas încă inedit și din care, cu îngăduința distinsului academician Constantin Bălăceanu Stolnici, căruia îi reinnoim mulțumirile noastre călduroase, am extras câteva fragmente. Așadar, să-i urmăm și noi pe excursioniștii de-acum un veac și mai bine, bucurându-ne odată cu ei de frumusețile întâlnite în drum.

Generalul Kisseleff a rămas încântat

De la Pitești – cu trăsura. Drumul până la Merișani – nimic de remarcat... Trecem podul Argeșului pe dinaintea grădinei de la Merișani. De aici înainte valea Argeșului, în susul căreia mergem, se accidentează din ce în ce... Dăm într-un sat cu multe ogrăzi cu pruni și de aici intrăm în Curtea de Argeș...

Faimoasa catedrală stă acum izolată la capătul unei alei plantate. Se zice că s-a restaurat întocmai. Toate săpăturile în piatră sunt acoperite cu poleială.

Brăul e azur și aur. Câmpul de la baza turelor, asemenea albastru. Fațada mi s-a părut cam greoaie. Brăul însă și turnurile prea frumoase, mai cu seamă privite dinspre partea altarului, de unde mai bine se vede potrivirea [proportionalitatea] și splendoarea monumentului. Înaintea intrării este un mic chioșc pe patru stâlpi de marmoră, care mi-au părut de un bogat stil arab. Scrupulozitatea restaurării¹ a mers până a reînființa împrejurul streșinei acele păsări aurite, care, spune tradiția, cântau la suflarea vântului.

¹ Începută în 1875 sub conducerea arhitectului francez Lecomte de Noy.

La așa giuvaer, ce minunat decor!, un plai verde și în fund de tot pe deasupra colinelor, vreo trei mase colosale de munți albaștri, cu șiruri albe de zăpadă. Ce poeți erau strămoșii noștri și cum știau să aleagă pentru repaos și închinăciune locurile cele mai romantice!...

De la Curtea de Argeș urcăm un deal, coborâm o vale, mai dăm de un deal sau două și ajungem la Tigveni, în valea Topologului. Aici, ne așezăm pe o iarbă verde, din jos de moară, la o dumbravă deasupra malului râulețului; scoatem merindele – obișnuții pui fripți –, răcim sticla cu vin în apa limpede și rece și facem un prânz care s-ar putea numi împărătesc și care

În imagine: valea Oltului la Cozia.

mă înapoiază [în timp] cu vreo 30 de ani, când în același loc opreau părinții sau bunică-mea în călătoriile lor spre București...

De la Topolog iar urcăm, iar coborâm și dăm în urâtă vale a Siminicului. Sate străne nu se mai văd, numai case de bărne răzlețe, ici și colo pe câte o muche sau pisc și locuri îngredite; acestea formează comunele. Iar urcăm, iar coborâm. Bine, rău, tot pe drum șoseluit și, în fine, intrăm în pădurea Goranului. Printre luminșuri începem să zărim spre stânga în jos frumoasa vale a Oltului, cu insule, cu crânguri, cu mișcarea măreață a apei, iar dincolo de Olt linia albă a oșașului Râmnic. Scoborâm, trecem frumosul pod de fier cu stâlpi de piatră și iată-ne în curtea fostelor case strămoșești, unde ne primesc cu toată amabilitatea mătușa-mea Elisaveta Lahovari și bunul prieten Herescu cu d-na Herescu.

Revăd, se-nțelege, cu deosebită plăcere, bătrâna casă cu pridvor și pălimar, cu mai multe colțuri ieșite și intrate, desemnând tot atâtea camere sau apartamente. Odăile din dreapta au frumoasa vedere asupra dealurilor de peste Olt, asupra trandafirilor din grădină sau asupra muntelui de la Cozia, despicat despre o parte ca de sabia unui uriaș. Bunică-mea îmi povestea când a venit generalul Kisseleff în Râmnic, că apropiindu-se de fereastră și văzând grădina plină de verdeață, de boscheturi și bolte de trandafiri, a rămas încântat...

Plecăm la Cozia; trecem pe la Cetățuia, un deal de cretă rotund,

terminat în vârf cu o bisericuță nouă, pe la Bujoreni, pe la crângurile și vile de la Mal; de aici – la Capul Piscului, unde coasta înaintează ca un cot în Olt și-l silește să se îndoaie ca un arc. Dincolo de Olt, la dreapta, se vede albind schitul Fedelesoiu. Dublând Capul Piscului, se deschide altă privire. Șoseaua e minunată, făcută în timpul prefecturii unchiului meu Budișteanu. Apropiindu-ne de Călimănești, ni se înalță deodată înaintea ochilor colosul Muntelui Coziei, cu fața lui cea vânăată, cu tăietura lui și cu plaiurile presărate de casele satului Jiblea.

Iată-ne și în Călimănești. Stabilimentul cel nou de băi în formă de imens chalet, făcut după planurile frate-meu Nicu, îmi pare foarte frumos. De jur-împrejur, cele două etaje sunt înconjurate de câte o galerie acoperită, largă și lungă cât o stradă, unde se poate plimba lumea pe timp de ploaie. Crearea de asemenea stabilimente de băi frumoase abia de câțiva ani a început. În

curând se va construi un altul la Govora.

În fața Călimăneștilor e insula Ostrovul, unde în mijlocul unui parc natural e un schișor de maici, aproape desființat, dar care mai înainte servea și drept închisoare pentru femei. Acolo a domnit îndelungata ani eleganta măică Maximila, sora Brătienilor, călugărită fără voie. Căsuța ei, numai covoare, azi o mică cocioabă murdară; grădinița mai există, dar nu mai are acele minunate flori și varietăți de dălii; numai Oltul curge cu aceeași neschimbătură furie la colțul insulei.

La distanță ca de jumătate oră, dăm de faimoasa mănăstire Cozia, care a servit de mai multe ori drept fortăreață în timpii trecuți și chiar în domnia lui Mavrogheni. Pe trei laturi ale pătratului care cuprinde biserica mai există vechile șiruri de clădiri albe cu două rânduri și cu ferestre mici pătrate. Asemenea, mai există acel foișor al cărui zid înalt e bătut de apa Oltului și în care s-a inspirat poetul Alexandrescu. În biserica veche cu două

turnuri vedem în dreapta piatra lungă, strâmtă, care acoperă cenușa bătrânului Mircea, iar alături mormântul mumei sau doamnei [în realitate, Teofana, mama] lui Mihai Viteazul.

Ciudată idee de a transforma acel loc de odihnă al voievozilor în locaș actual pentru tâlhari. Curtea e plină de tot felul de asasi, fiecare cu masa lui, pe care întinde spre vânzare linguri de lemn și alte mici lucruri fabricate de mâinile lor criminale. Un respectabil asasin cărunt, cu gheroc și ochelari ca un profesor, oferă cu multă amabilitate bice de vânzare.

Mircea cel Bătrân și fiul său Mihail, așa cum au fost înfățișați în tabloul votiv din naosul bisericii mănăstirii Cozia



Bietul părinte egumen Costandin Iliescu, urmașul acelor importanți și bogați stareți ai Coziei, azi e gonit din mănăstire și adăpostit într-o chilioară de lângă o bisericuță de peste drum, zidită, ni s-a spus, de Petre Cercel [în realitate, Radu Paisie]. L-am întâlnit în mijlocul șoselei, în arșița de amiază, cu parasolul în mână și pulpanele bătând praful; bătrân, mic, gârbovit, pe ochii în fundul capului, două lucruri nu i-au lipsit niciodată: devotamentul către familia noastră și pofta de mâncare. Pe când era în lume s-a ridicat până la rangul de conțopist; tot pe atunci cânta pe nas o polcă care începea așa: „Ești frumoasă, hotărât! / Dar nici eu nu sunt urât...”

Unul din predecesorii părintelui la Cozia a fost și faimosul Popa Șapcă „din Celei, cu Goleștii câte trei”. Într-o zi mă aflam cu unchiul meu la Râmnic, în odaia verde, din fund, când vedem intrând un popă enorm, cu o barbă mare roșcată, pe cât țiu mințe, părea plin de vorbă și de veselie. Mi-a spus pe urmă unchiu-meu că era Popa Șapcă de la '48, la Islaz, și că era în stare să mănânce singur un curcan întreg.

Bâlciul de la Râureni

De la Cozia înainte intrăm pe o cheie sau strâmtoare, unde între doi păreți uriași de stânci curge Oltul măreț și turbure, când repede și zgomotos, când lin și lat... Deodată locul se deschide și dăm de o altă vale, valea Lotrului, care curge în stânga... Această vale sălbatică a fost înșuflețită de un *ceh* cu cap și activitate, care a înființat joagăre sistematice unde taie, ca foaia, trunchiurile seculare de brad. Casa cu două etaje, unde șade văduva lui, e în stil nemțesc, cu pantă aparență.



Portretele ispravnicilor Badea și Apostol și ale meșterilor Istrate lemnarul, Vucașin Caragea pietrarul și vătaful zidarilor

Râul Lotru e unul din cele mai frumoase care am văzut... La gura lui e un cătun unde se formează plutele de lemnărie... Șoseaua de la Lotru înainte, din obișnuita neîngrijire a autorităților, se întrerupe cale de vreo 20 kilometri; la un loc chiar se află o soluție de continuitate îndeplinită numai prin câteva scânduri spânzurate deasupra unei vântori.

Mergem ca vreo oră și deodată, la o cotitură mai de sus de unde suntem, ni se dezvălește dinaintea ochilor un plai verde prin mijlocul căruia șerpuiește liniștit Oltul... Pe o limbă de pământ și marginea apei se nalță pătratul schitului Cornetul, capătul excursiei noastre. Singurele viețuitoare ce găsim înăuntru: starețul, un om în vârstă și aproape orb dar deștept, o servitoare ungureancă, care ne-a întins o masă cu niște păstrăviori marinați minunați și un flăcăiaș din satul învecinat, care flăcăiaș cumula poate cele mai multe funcții din țara românească. Era, în același timp, argat, fecior în casă, dascăl

și paracliser la biserică, pescar și luntraș al mănăstirii...

A doua zi, cu coșul pe spate, în comoda droșcă trasă de patru cai naințași, pornim înapoi la Râmnic...

Ca să mergi la Bistrița, treci pe sub coasta cu vîi de la Troian, de unde e o vedere frumoasă, apoi urmează excelenta șosea care străbate județul, grație silințelor prefectului Budișteanu. Spre dreapta lăsăm șatrele de la Râureni. Acest bălei faimos, cel mai însemnat din partea de dincoace de Milcov, începe în septembrie și ține până după Sfânta Maria Mică. De când cu deschiderea drumurilor de fier am auzit că a mai decăzut, dar prin copilăria mea deschiderea lui era o mare ocazie de petrecere și mișcare pentru Râmnic. Veneau negustorii de la București, Craiova, Sibiu. Încărcau lăzile cu marfă, unele peste altele (cum se face încă) în niște care mari mocănești, numite chervane, cu coviltir cât o casă, se suiau tocmai sus cu calfele și chirigiul, pomea încet-încet, mănând o herghelie întreagă de cai pe niște drumuri imposibile, iar cei de sub coviltir dormeau duși, legați de mișcările chervanului.

Golul șatrelor se umplea cu păreți și compartimente de pânză, se formau strade, unele aproape acoperite cu pânză. Se distingeau diferite cartiere; acela al marșandelor de modă, care se deosebeau prin pânzele lor mai albe; acela al mărfurilor subțiri și de lipscărie; mai la coada târgului, acela al mărfurilor de brașovenie, marchitanie, apoi toptangeriile cu burdufurile de bou pline cu untdelemn, apoi cvartirul clopotelor de vânzare pentru bisericile de sat. Locul de întâlnire al tuturor vizitatorilor era șatra spațioasă, cu bănci și scaune, unde era cofetăria.

Primprejurul bâlciului era oborul de vite, de cai, de trăsuri

de la Sibiu și mulțime de corturi, cu menajerii, cu monștri, cu comedianți, care tot făceau o cacofonie continuă de tobă mare și flănet, ce se auzea înaintea chiar de a ajunge la prăpăstioasa vale care precedea târgul. La bălci alerga lume nu numai din tot județul, dar și de prin alte părți. Drumul de la Râmnic era numai trăsuri, care, poștalioane, briști, toate pline cu țărani și țărance, gătiți, cu târgoveți, arendași și alte personaje mai importante.

Pe noi, când era vreun loc de prisos și ne ziceau părinții „aide!“, era o nespusă fericire, mai ales din cauza jucăriilor de București. Prefectul avea totdeauna un umbrar mare de verdeață, în formă de casă; asemenea, alături, avea și bunică-mea unul, unde trăgeam când veneam la târg și unde se duceau cumpărăturile; uneori se și gătea acolo. Într-un an mi-aduc aminte, se afla la epoca bălciului mai toată familia: verii Lahovăreștii, unchiul cei tineri, Iorgu și Grigore, întorși din Germania cu un bun prieten și condiscipol Nicolaus Racoviță. Tot atunci se afla la Râmnic și tanti Charicle, care avea un poștalion cu 6 cai vineți, hrăniți cu foc și mânați de un faimos Ghiță, care într-un galop îi ducea pe acel drum presărat pe atunci cu hopuri și bolovani, resturi de la o șosea ce se zicea [că e] de la Traian. Mătușă-mea era întoarsă de curând din Franța și pentru noi provincialii unele obiceiuri, unele lucruri și flecușete aduse de acolo ne minunau foarte. Asemenea, povestirile d-lui Racoviță despre viața de student în Germania, despre duelurile sale, precum și numeroasele cântece nemțești ne transportau într-altă lume. De la dânsul am aflat în urmă că răposatul Manolache Costache [Epureanu] și un domn Silion își făcuseră reputație printre sentimentalele berlineze ca faimoși dueliști.

Asemenea și unchi-meu Iorgu Lahovari îmi spunea de un trio: Glogoveanu, Eugen Ghika-Comănești și un domn Reminger, de la Bacău, care au făcut minuni ca studenți și odată au trimis cartel [provocare] la toți ofițerii unui regiment. Când s-a sfârșit acea petrecere de câteva săptămâni și a venit ora despărțirii, toți erau cam fără chef și timpul noros...

Părintele Ieronim și cuvioasa-i gitară

De la Râureni mai în jos albesc, peste Olt, Cremenarii, iar mai jos dăm de Căzănești, unde e o apă minunată. După ce trecem podul peste Bistrița, intrăm în Băbeni, un sat mare, locuit de o colonie de transilvăneni... Aici începe șoseaua laterală care merge pe valea Bistriței până la mănăstire... Mănăstirea a fost prefăcută în timpul domnilor Bibescu și Știrbei în formă de palat sau cazarmă. Aici era reședința favorită a doamnei și a lui vodă Știrbei. Astăzi este transformată într-o școală militară... Biserica cea nouă e zugrăvită de pictorul Tattarescu, care a încercat cu un succes îndoios să modernizeze stilul sfinților bizantini.

Înainte de secularizarea averilor mănăstirești domnea odată aici un egumen chipeș și galant, foarte primitor și om de petrecere: părintele Ieronim. L-am auzit odată lăsând pe „Doamne miluiește“ și, însoțit de o cuvioasă gitară, intonând un cântec care începea cu cuvintele: „Geana-mi de lacrimi e ca o salbă, / Arde-te-ar focul, demon spurcat“. Săracul, Dumnezeu să-l ierte, a sfârșit cu mulți ani în urmă într-un mod tragic...

Fiind timpul scurt, nu putem urca la Arnota, unde e mormântul de marmoră al lui Matei Basarab și unde în timpul prințului Știrbei se zidea o închisoare care însă a rămas fără locatari.

La depărtare ca de vreo oră spre apus e marea mănăstire brâncovenească a Horezului, lângă gârla cu același nume. Apropundu-te, treci prin niște livezi cu flori și fânături până-n brâu; iar pe un fund de dealuri și păduri ră sare înaltă, întinsă și trandafirie, fațada mănăstirii. Urmezi întâi o alee lungă între zidurile a două grădini părăginite, treci o poartă cu clopotniță... Apoi vine a doua turlă înaltă, cu cadran și cu două porți colosale ca de cetate, îmbrăcate în bente de fier, cuițe enorme și găuri pentru a se putea îndrepta țevile de pușcă într-o apărare. Dreptunghiul format de această a doua curte e închis deoparte de un zid înalt, care o desparte de fostul parc cu cerbi, și de celelalte trei laturi de șiruri de case cu două rânduri. Jur-împrejurul lor e o galerie cu arcade de stâlpi de piatră cioplită și din distanță în distanță – unde vin scările, cerdace sau pridvoare asemenea cu coloane sculptate – balustradele scărilor sunt tot din piatră scobită și săpată. Una din aceste balustrade, la foișorul principal din fața bisericii este împodobit cu săpături de scriitori, lei și vulturi, probabil armele brâncovenești.

În mijloc vine biserica, mai mare ca de obicei; obișnuite la mănăstiri, ușile, fețurile, tronurile domnești sunt toate în stejar, ornate cu frumoase și fine sculpturi, mai cu seamă tronurile. Pe pereți sunt zugrăviți o serie de domni, Basarabi, Brâncoveni și Cantacuzini. Această biserică a fost bogată în odore prețioase (transportate la muzeu), lucrate sau dăruite de domnișele brâncovenești. Ni se arată încă, dintre rămășițe, niște covoare grele, purtând în țesătura lor de aur și catifea vulturul domnesc. Tinda de afară a bisericii e asemenea împodobită cu doisprezece stâlpi de piatră și, detaliu particular acestei biserici, într-un colț are portretele meșterilor care

au lucrat la înălțarea sfintei mănăstiri: meșterul *Manole* zidarul, *Cernat* lemnarul și un al treilea pietrarul, fiecare cu unelele meseriei în mână (numele corecte ale meșterilor sunt: Istrate lemnarul, Vucașin Caragea pietrarul și Manea vătaful zidarilor), iar înaintea lor cu toiașul în mână vornicul *Cernica Știrbei*, supraveghetorul clădirii și al cheltuielilor...

Ne depărtăm de mănăstire și de frumoșii munți care domină perspectivele acestui județ... Iată-ne la Slăvițești. Ne oprim o noapte la Orbești, moșia de zestre a unchi-meu Costică, unde de atâtea ori fusesem în copilărie. Ce om glumeț era bietul răposatul unchi-meu: mic, burtos, miop, cu ochelari. Zidise o cârciumă la moșie, zicea să-i puie numele „La pâruială”. Avea doi prieteni foarte originali, pe cuconul Tudorache Pencovici, cămărașul de la Ocnă, cu un apetit de rangul întâi. A murit de grăsime. El spunea că în timpul ciumei de la '28 umblau trecătorii în mantale de mușama și cu ciomege în mână, de se apărau, să nu-i atingă nimeni. Un al doilea prieten bun era maior Podeanu, român ca de pe vremea pandurilor, deprins cu armele și îndrăzneț; se bătuase la Brăila, în răscoala [bulgarilor] din timpul lui Ghika vodă și fusese rănit la cap. Avea două lucruri remarcabile: burta și buza de jos. Purta părul adus de la spate pe deasupra urechii, cum era moda la Ghika, și mustățile jumătate rase și răsucite ca două accente. Cânta sumă de cântece (cu un glas formidabil) și știa o mulțime de povești și anecdote pe care slaba mea memorie nu și le-a împărit.

Uitam să spui că înainte de a părăsi județul am fost să vedem și Ocnă [Ognele Mari]. Rar am văzut un orașel mai ticălos și un peisaj mai néplăcut și fără perspectivă...

Restul verii l-am petrecut foarte bine la Sinaia... ■



CLIO ZĂMBEȘTE

Theodor Mommsen, autorul *Istoriei romane* (*Magazin istoric*, nr. 6/1995) era un tip foarte imprăștiat. Odată, în tren, s-a scotocit îndelung în toate buzunarele căutându-și ochelarii. O fetiță care stătea lângă el i-a oferit ceea ce căuta, cu cel mai firesc gest.

– Mulțumesc, păpușo, i-a răspuns savantul. Aș putea să știu și cum te cheamă?

– Anna Mommsen, tăticule, i-a răspuns fetița.

*

Lui Alexandru Macedon nu-i plăcea deloc portretul pe care îl pictase Apelles. I se părea că nu-i seamănă. La vederea chipului stăpânului, Ducipal a început să necheze de bucurie. „Calul tău se pricepe mai bine la pictură”, i-a replicat înțepător pictorul.

*

În 1793 toți cetățenii Franței au fost obligați, prin decret, să agate pe ușa casei unde locuiau o tăbliță cu numele, vârsta și profesia.

O cunoscută cântăreață de operă, Sophie Arnoud, născută în 1744, a scris pe ușa casei ei: „Sophie Arnoud, 43 de ani, cântăreață”. Un inspector foarte zelos și nici prea politicos i-a spus:

– Numai 43 aveți? Vi se pot da ușor 50.

– De dat mi se pot da, dar eu sunt prea mândră ca să-i și primesc.

*

Un flecar îl obosise pe Aristotel cu limbarița lui.

– Ei și ce? Ce vrei să spui, de fapt! – a răbufnit la un moment dat filosoful.

– Chiar nu vă miră ce am povestit?

– Pe mine mă miră altceva, că am avut urechi să te ascult, deși aveam și picioare ca să o întind.

*

În timpul domniei lui Ludovic XVIII, contele de Angoulême l-a întrebat pe unul dintre nobilii de la curte:

– Dv. cu cât vă plătiți secretarii?

– Cu 100.

– Puțin, a comentat contele. La mine lucrează pentru 200.

Și, printre dinți, a adăugat:

– Numai că eu, nu-i plătesc niciodată.

*

Odată Balzac își dojenea menajera:

– Nu-i frumos să minți. Niciodată nu trebuie să ascundem adevărul de cei apropiați.

– Dar mi-ați spus că atunci când vine portărelul să pună sechestrul trebuie să-i spun că nu sunteți acasă.

– Asta da, a punctat scriitorul. Că doar portărelul nu este un apropiat de-al casei.

*

Secolul XVIII. Philip Chesterfield era vicerege al Irlandei, cucerită de englezi. O slugă speriată a dat buzna într-o dimineață în camera stăpânului său:

– Mylord! S-a trezit întreaga Irlandă.

– Cât e ceasul?

– Zece, Mylord.

– Eh, la ora 10, orice om care se respectă trebuie să se trezească.

1858.

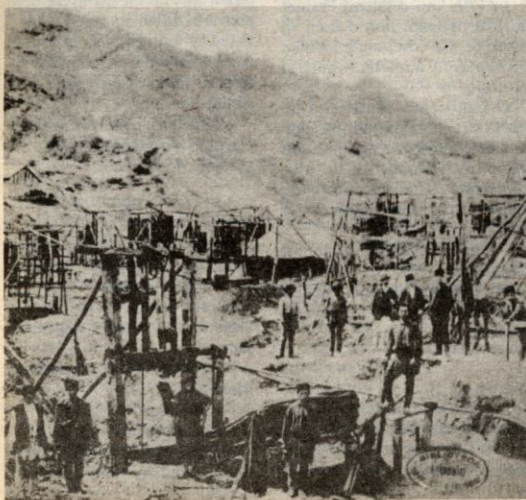
GAZUL LAMPANT

TRECE MILCOVUL

• Dimitrie Cantemir înregistrează izvoare de păcură • Puțuri, băi, crivine și hecne • Cu pălăria de fier prin ploaia de apă și țitei • Uzina de gaz de la Filaret

Am publicat în numărul trecut al revistei unele mărturii privind istoria petrolului în Țările Române, a cărui întrebuintare era cunoscută încă din timpurile dacilor și apoi ale romanilor.

Iată acum alte informații – consemnate în valoroasa lucrare Contribuții la istoria petrolului românesc de Constantin M. Bancu, București, 1972 – în care sunt sintetizate și date furnizate de călători străini, de acte de cancelarie din sec. XVI-XIX, de lucrări de specialitate.



Astfel, la 1596, Giovanni Bottero vorbea de un puț cu „bitum negru“ lângă Târgșorul Vechi. Tot la hotarul veacului XVI-XVII, sunt amintite zăcămintele de bitum în munții din Țara Românească, la Târgșor sau Târgoviște.

Relevante sunt relatările din unele documente, consemnate în pliantul *Muzeul republican al petrolului. Ploiești*, publicat în 1980 de un colectiv de autori coordonat de prof. I. Ștefănescu. Un act de cancelarie din 4 octombrie 1440 se referă la păcura de la Lucăcești-Moldova, iar un altul, din 22 noiembrie 1514, la un loc „la Păcuri“, din satul Săcăreni (Țintea), proprietate a „sfintei mănăstiri a japânului Drăghici din Cricov“.

Documentele (183 la număr), publicate de C.M. Boncu în amintita lucrare, aduc mărturie despre existența rezervelor de păcură și de extragerea și prelucrarea acestora, din a doua parte a sec. XVII și până la sfârșitul sec. XIX. Să reținem și noi câteva.

La 14 aprilie 1570, Bogdan Lăpușeanu întărește vornicului Dinga satul Fărloești pe Tazlău cu „a treia parte din Poiana cu Păcură și a treia parte din păcură“. „O fântână de păcură“ este amintită, la 2 aprilie 1607, de Simion Movilă, în satul Tătești „la ținutul Bacăului“. În același sat, „acea fântână“ este consemnată la 23 aprilie 1630 de Miron Barnovschi.

În Țara Românească, la 6 februarie 1660, Gheorghe Ghica pomenește „niște fântâni cu păcură care sunt pe lângă valea Puturosului“, pe care „fostu-le-au stingând schelarii de la Câmpina“.

Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldovei* (1716), se referă la izvoarele de păcură de

Schela Glodeni, la 1886, cu hecne acționate manual sau prin tracțiune animală

pe valea Tazlăului Sărat, în apropiere de Moinești. De altfel, arată C.M. Böncu, Moinești erau printre așezările din Moldova bogate în țiței, de unde se aprovizionă și curtea domnească din Iași. Aici, la începutul sec. XIX, erau 36 puțuri, cu o producție de 280 vedre (o vadră = 15,2 litri, în Moldova).

În Țara Românească printre zăcămintele bogate erau cele de la Doftana, Țintea, Târgșor, Mărgineni, Câmpina. La Câmpina, se extrăgeau 700 vedre păcură anual (o vadră, în Muntenia = 12,8 litri).

Din date furnizate de mai sus-amintitul pliant, rezultă că în Moldova, în districtul Bacău, din cele peste 100 de puțuri au fost extrase 77 mii tone țiței, iar în Țara Românească, între 1785 și 1854, cca 100 mii tone.

Dar cum se extrăgea petrolul în perioada la care ne referim?

O primă metodă, rudimentară, o reprezenta „lăcăriul”: se săpau gropi superficiale, păcura fiind dusă prin șanțuri spre o groapă colectoare. În contact cu aerul, țițeiul își sporea vâscozitatea, devenind păcură.

Un alt procedeu îl reprezenta *baia de petrol*. Se făceau gropi cu dimensiunile laturilor de 4-5 m și adâncime de până la 18 m. La fund, baia nu depășea 1 m la fiecare latură.

Se utilizau, de asemenea, *spălătoarele de păcură*. Erau vase de lemn, împărțite în două. Într-una din despărțituri era depus nisipul amestecat cu păcură, iar în cealaltă (numită doniță) se turna apă. Petrolul se ridica la suprafață și era astfel colectat.

Un procedeu mai eficient îl constituia exploatarea petrolului în *puț cu crivac* și, respectiv, *puț cu hecnă*. Crivacul era un cilindru de lemn, pe care se înfășura funia sau lanțul cu care se ridicau gălețile cu petrol (hârdaie de 40-50 litri). Adânci-

mea unor astfel de puțuri era de cca 20 m.

Hecna era o instalație mai complexă (asemănătoare celor întrebuințate la irigatul grădinilor). Dispozitivul prin care se scoteau hârdaiele din puț era pus în mișcare de un cal, care se rotea în jurul axului vertical al hecnei. Puțurile cu hecnă puteau depăși 200 m (la Breaza-Câmpina – 320 m).

Aceste procedee (crivacul și hecna) erau periculoase pentru lucrători: se produceau dese prăbușiri de pereți, toxicitate sporită, iluminat insuficient ș.a. Totuși, se consemnează în amintitul pliant, din hecne se puteau extrage și până la 3 tone de țiței în 24 de ore.

Condițiile de lucru ale muncitorilor de la hecne erau extrem de grele. Într-o monografie din 1912 a comunei Păcurești – citată în pliantul folosit de noi – scriitorul Andrei Niculescu consemna: „Puțarii trăiesc pe lângă puțuri, în bordeie absolut infecte, mici, murdare, fără lumină. În ele se culcă, în ele își fac bucătăria, rufăria, tot menajul. Intrarea în puț se face înfășurându-se puțarul între spete numai în niște trențe de sac și o piele murdă, în cap cu o pălărie de fier încât, scoborându-se de multe ori printr-o ploaie de apă cu păcură, fizicul și starea lui sufletească trebuie să treacă printr-o atmosferă omorătoare”.

După cum înregistrează *Enciclopedia României*, vol. III, București, 1939, doi ani, consecutiv, România a fost prima și singura țară din lume producătoare de petrol brut: 1857–275 tone, 1858–495 tone. „În 1859 sunt înregistrate pentru prima dată Statele Unite ale Americii cu 274 tone, apoi Rusia cu 3 806 tone și România cu 605 tone, la un total de 4 679 tone produse în întreaga omenire”.

Alte țări apar mai târziu în statistici: 1874 – Polonia; 1889 – Indiile britanice; 1893 – Indiile olandeze; 1901 – Mexic; 1907 – Argentina și Trinidad; 1917 – Venezuela; 1921 – Columbia.

Să mai reținem și faptul că, în a doua jumătate a secolului trecut, se dezvoltă industria de prelucrare.

Alături de fabrica lui Mehedinteanu – amintită în numărul precedent al revistei – mai funcționează la 1858 acelea ale lui Eduard Madasch, Gh. Chirciu (1860), în Prahova, precum și cele din anii următori ale lui Gh. Gr. Cantacuzino, căminăreșii Zoiță Marcu, Pandele Demidov ș.a.

Tot în numărul trecut, cititorii noștri au văzut că Bucureștii au fost *primul oraș din lume* iluminat, în 1857, cu petrol lampant. Au urmat Ploieștii, Buzău, Brăila, portul Turnu, Zimnicea, Oltenița etc. În Moldova, iluminatul cu gaz a fost introdus în 1858 la Iași (la 22 martie erau 551 de felinare), apoi la Bacău, Târgu Ocna, Roman ș.a.

În 1868, arată G. Potra (*Din Bucureștii de ieri*, vol. I, București, 1990), iluminatul Bucureștilor a fost concesionat unui francez, Alfred Gottereau care, neavând banii necesari, a renunțat în favoarea unui grup constituit din „Negroponte, Mehedinteanu și Zarifi”, care au întemeiat „Societatea generală pentru iluminat și încălzit în România”. Aceștia, la Filaret, au construit prima uzină de gaz, inaugurată la 12 noiembrie 1871.

„Noul sistem de luminat al orașului, mult superior față de lămpile cu petrol – scrie C.C. Giurescu (*Istoria Bucureștilor*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, 1979) – atrage atenția tuturor străinilor care vizitează orașul”.

(Va urma)

Ioan LĂCUSTĂ



COOPERĂRI INTERNAȚIONALE (IV)



După ce în numerele 5, 6 și 7/1998 ale revistei noastre, cititorii au putut lua cunoștință de punctele de vedere – argumentate istoric și științific – ale cercetătorilor David A. Scott, Vladimir Kucera și Bo Rendhal despre starea Coloanei fără Sfârșit, să urmărim alte concluzii rezultate din cercetările întreprinse de Swedish Institute of Corrosion (Stockholm) și The Getty Conservation Institute (Los Angeles), în colaborare cu specialiștii români de la nouă institute de profil și cu Centrul național de proiectare pentru patrimoniul cultural național.

Vom urmări acum rezultatele unor minuțioase și complexe investigații de laborator privind gradul de deteriorare a Coloanei.

„Producții de coroziune colectați de la interiorul *Coloanei* au fost analizați în laborator în vederea determinării conținutului în ioni de clor. Conținutul în cloruri este potențial un indicator important pentru coroziunea fierului. Printr-un tratament special de extragere din rugină cu apă deionizată, conținutul de ioni de clor s-a stabilit a fi de 6 ppm (părți per milion în greutate), valoare care poate fi considerată ca foarte scăzută. Pentru comparare, se observă că analize similare ale unor produși de coroziune provenind din probe expuse liber în atmosferă în alte țări au pus în evidență conținuturi de 200 ppm, *adică de peste 30 de ori mai mari*. Totuși, produșii de coroziune analizați au fost recoltați din material care s-a adunat în timp la baza *Coloanei* și care a putut el însuși să fie spălat de apa de ploaie. Ca urmare, este dificil de a se trage o concluzie definitivă din această analiză, alta decât, cu certitudine, că stâlful central a suferit un proces de degradare prin coroziune.

O mică bucată din stratul exterior de alamă a fost analizată în secțiune transversală la microscopul electronic scanning. Analiza s-a făcut atât la modul suprafețelor exterioară și, respectiv, interioară, cât și în trei zone din secțiunea stratului. La nivelul suprafeței interioare, stratul are un conținut ridicat în fier (48,4%), precum și conținuturi comparativ ridicate în zinc și cupru. Zona interioară din apropierea suprafeței conține în principal zinc (93,9%), și mici cantități de fier și cupru. Zona centrală și cea a suprafeței exterioare a stratului conțin numai cupru și zinc, cu precizarea că stratul cel mai de la suprafață, pe lângă cupru și zinc, conține cantități importante de silicon, sulf și aluminiu.

Conținutul important de fier al suprafeței interioare poate fi pus în legătură cu producții de coroziune pe care îi conține stratul de metalizare, pe când aluminiul și siliciul de la suprafața exterioară cu particulele minerale din praful depus pe module. Conținutul de sulfuri și cloruri provenite din poluarea atmosferei și din coroziunea incipientă a stratului de alamă depus prin pulverizare termică. Proporția cupru-zinc în partea mediană și cea exterioară a secțiunii stratului analizat arată că aliajul utilizat pentru acoperirea *Coloanei* a avut 60...70% cupru și 30...40% zinc. Desigur aceasta nu este acoperirea originală aplicată sculpturii, deși este probabil ca o alamă similară să fi fost folosită la execuția originală a operei. O deteriorare mult mai pronunțată a fost constatată la examenul prin microscopie electronică a acoperirii organice de la exterior.

Grosimea totală a stratului de acoperire poate fi subdivizată astfel:

- stratul interior – 50...70μm (microni);
- stratul de zinc – 30...50μm;
- stratul de alamă – 750...800μm;
- stratul exterior – 40...60μm.

Examenul a arătat că deprinderea stratului metalizat a început între fontă și stratul de zinc și nu între zinc și lama aplicată pe acesta. Rezultă că aderența între zinc și alamă a fost superioară celei între fontă și zinc. Această constatare evidențiază necesitatea calității deosebite care trebuie asigurată la operația de curățare a suprafeței modulelor înainte de aplicarea oricărui strat de metalizare prin pulverizare termică. Acestui fapt îi trebuie dată o atenție cu atât mai mare, cu cât în anumite zone fonta este afectată prin procese de coroziune“. ■

EMILE ZOLA:

„ADEVĂRUL ESTE ÎN MARȘ“



J'ACCUSE...
exemplar angajament
cetățenesc

CONSTANTIN ANTIP

12 ianuarie 1898... redacția ziarului *L'Aurore*... Georges Clemenceau, asistat de directorul publicației, Ernest Vaughan, și de alți colaboratori, citește pe nerăsuflăte textul scrisorii deschise adresate de Emile Zola președintelui Republicii Franceze, Felix Faure.

– E ceva colosal! exclamă el, privind spre autor și întinzând foile unui redactor.

– Atunci, mă duc să pregătesc afișul, intervine Vaughan.

– Dar nu cunoașteți încă titlul!

– Cum nu! Scrisoare către președintele...

– Acesta nu e un titlu! Titlul ni-l indică chiar Zola: *J'accuse*.

În dimineața următoare *L'Aurore* este smulșă din mâinile vânzătorilor de ziare. În câteva ore se difuzează 300 000 de exemplare! Și aceasta nu pentru arhitectura fondului sau măiestria formei, ci pentru protestul vehement împotriva puterilor zilei – miniștri, șefi militari, instanțe de judecată, care violaseră dreptul, condamnând, la 22 decembrie 1894, pe baza unui document secret, un nevinovat, căpitanul

Alfred Dreyfus, sub acuzația de înaltă trădare, și achitaseră, cu bună știință, la 11 ianuarie 1898, un vinovat, maiorul Walsin Esterhazy, trădătorul veritabil.

Scrisoarea celebrului romancier va răscoli conștiința publică, denunțarea celor care comiseră dubla infamie reprezentând un strigăt de alarmă în apărarea adevărului și dreptății. „În ce privește persoanele pe care le acuz, nu le cunosc, nu le-am văzut niciodată, nu nutresc față de ele sentimente de răzburare sau de ură – spune Zola, în încheierea scrisorii către primul magistrat al țării. Ele nu sunt pentru mine decât niște entități – răufăcători sociali. Și actul pe care-l săvârșesc aici nu este decât un mijloc revoluționar spre a grăbi explozia adevărului și dreptății. Nu nutresc decât o dorință, aceea de a se face lumină, în numele umanității care a suferit atâta și care are dreptul la fericire!“

Scrisoarea lui Zola înflăcărează pe cei care, de mai bine de un an, acționau pentru revizuirea procesului căpitanului Dreyfus și provoacă derută în tabăra ostilă. Chiar în această zi, 13 ianuarie, 261 de cadre din învățământul universitar și secundar și 230 de oameni de

litere și ziariști, în frunte cu Anatole France, semnează o petiție prin care se cere dreptate pentru Dreyfus. Petiția este făcută publică în *L'Aurore littéraire, artistique, sociale* din 14 ianuarie, prin grija aceluiași Georges Clemenceau, neclintit în credința că atunci „când dreptul unuia singur este încălcat, dreptul tuturor se află în primejdie“.

Zola citat în justiție

Tot în ziua publicării pamfletului-rechizitoriu *J'accuse*, în Camera Deputaților, contele Albert de Mun, parlamentar catolic, adresează o interpelare ministrului de Război, generalul Billot, cerând să fie informat despre măsurile pe care înțelege să le ia „în urma articolului publicat în această dimineață de domnul Zola“ și somează pe președintele Consiliului de Miniștri, Jules Méline, să pună sub urmărire judiciară pe scriitor. Cu 312 voturi pentru și 122 contra, Camera Deputaților decide acțiunea lui Zola în justiție. În consecință, la 18 ianuarie, ministrul de Război înaintează plângere la ministrul Justiției. Peste 48 de ore, Emile Zola primește citația de a se

În imagine: Emile Zola în cabinetul său de lucru, scriind J'accuse

prezenta la proces pentru delictul prevăzut și pedepsit de articolele 23, 29, 30, 31, 35, 42, 43, 45, 59 ale Legii presei din 29 iulie 1881, ca și de articolele 50 și 60 din Codul Penal, citație al cărei cost este obligat să-l achite: 75 de centime.

Stupoare! Din cele 800 de rânduri ale scrisorii către Felix Faure, citația nu reține decât 15, cele referitoare la „defăințarea” Consiliului de Război, care a judecat și achitat „din ordin” și „cu bună știință” un vinovat, pe maiorul Esterhazy, comițând o crimă juridică. Zola înțelege că guvernul și conducerea militară au hotărât să restrângă drastic dezbaterile acuzațiilor cuprinse în scrisoarea către Faure, să interzică orice referire la procesul căpitanului Dreyfus.

Mâinois, într-o întâmpinare trimisă ministrului de Război, Emile Zola cere să fie supuse judecării toate acuzațiile menționate în *J'accuse*. „Dacă eu am voit o discuție completamente deschisă, aceasta e pentru că am dorit ca adevărul, tot adevărul, să sară în ochii întregii Franțe... Respingând dezbaterile la lumina zilei, dumneavoastră, spre a vă salva, ați procedat ca un procuror. Vi s-a arătat un articol din legea din 29 iulie 1881, articolul 52, care nu-mi permite de a produce probe decât în legătură cu fapte «articulate și calificate în citație». Cum voi putea prezenta dovezi față de acuzațiile ce mi le aduceți, dacă nu voi avea posibilitatea de a dezvălui întreaga afacere” (adică indivizibilitatea celor două cazuri: Dreyfus și Esterhazy, dosarele proceselor lor conținând documentele probatorii esențiale).

Procesul lui Emile Zola și al ziarului *L'Aurore* a fost pus pe rol la 7 februarie 1898 și s-a încheiat la 23 februarie, ilustrând capitularea instanței în fața deciziilor prestabilite de guvern și armată.

„Întrebarea nu se va pune”

Președintele Curții cu juri a departamentului Seine, Albert Delegorgue, și reprezentantul Ministerului



Georges Clemenceau, cel care a găsit titlul Scrisorii deschise semnate de Zola

Public, Van Casel, respectând consensul, au ripostat ori de câte ori acuzații, avocații apărării sau unii dintre cei 200 de martori propuși au ridicat – în interesul stabilirii adevărului – problema conexiunii dintre procesul Dreyfus și procesul Esterhazy. Ei au considerat drept „flagrantă ilegalitate” orice încercare de a pune la îndoială hotărârile celor două Consilii de Război – din decembrie 1894 și ianuarie 1898, ele fiind investite cu autoritatea lucrului judecat.

„Întrebarea nu se va pune”, a fost propoziția rostită stereotip de președintele instanței de-a lun-

Căpitanul Dreyfus (sus), colonelul du Paty de Clam, cel care l-a interogiat în închisoare (stânga), și maiorul Henry, autorul unui fals ce îl va obliga să se sinucidă



gul a 16 zile, timp în care Zola nu înceta să repete: „Cer, aici, să dispun de libertatea de care se bucură asasinii și tâlharii. Ei pot să se apere, să citeze martori, să pună întrebări”.

Când soția căpitanului Dreyfus s-a înfățișat spre a depune mărturie privitoare la buna-credință a lui Emile Zola, Curtea a adoptat o hotărâre specială prin care omologa refuzul președintelui de a-i fi adresat întrebările formulate de avocatul Fernand Labori, deoarece „buna-credință a lui Zola, asupra căreia se solicită aprecierea doamnei Dreyfus, nu are tangență decât cu cazul soțului ei, în mod suveran judecat”.

În schimb, generalului Gabriel Pellieux, care susține că încă în 1896 a văzut la Ministerul de Război „dovada absolută a vinovăției lui Dreyfus”, nu numai că nu i se reprimă refuzarea cazului Dreyfus, dar i se admite să invite pe generalul Boisdeffre, șeful Statului major general, să-i confirme afirmația.

Invitatul nu numai că și-a dat girul pentru mărturia lui Pellieux, ci a folosit prilejul de a exercita un trafic de influență asupra juriului: „Dacă dumneavoastră veți achita, veți smulge soldaților încrederea pe care trebuie să o aibă în șefii lor. Avem nevoie de această încredere... Dacă națiunea nu are încredere în capii armatei sale..., ei sunt gata să lase altora această grea sarcină”.

Afirmațiile tranșante ale șefului Statului major general urmăreau, totodată, și manipularea opiniei publice în sensul dorit de curentul potrivnic revizuirii procesului căpitanului Dreyfus, speculând noile cote înregistrate de sentimentul național al poporului francez după înfrângerea din 1870, mai cu seamă consensul general, reliefat de Anatole France, că dacă exista pentru societate un element sacru, acela era armata.

Generalul Boisdeffre, un oficial, reprezentant al Republicii, se întâlnea, pe acest teren, cu un neoficial și un adversar al Republicii, Charles Maurras, viitorul tutore

DREYFUS EST INNOCENT

LES DÉFENSEURS DU DROIT, DE LA JUSTICE ET DE LA VÉRITÉ

VIVE
LA
FRANCE!



L. TRARIEUX



EMILE ZOLA



SCHOURER KESTNER

VIVE
LA
RÉPUBLIQUE!



VICTOR GUIBOT



GEORGES CLEMENCEAU

„Dreyfus este nevinovat”, „Dreyfus este trădător”,
titrează presa vremii, în funcție de orientare

DREYFUS EST UN TRAITRE

M. CAVAIGNAC

VIVE
LA
FRANCE!

VIVE
LA
RÉPUBLIQUE!



ideologic al extremei drepte politice, pentru care armata se situează deasupra oricărei suspiciuni și cine pune la îndoială sentința unui consiliu de război se face culpabil de o „veritabilă crimă de stat”, chiar dacă Dreyfus ar fi nevinovat.

Manevrele autoritarismului guvernamental și ale terorismului nonguvernamental își aveau așul în reacția sălții de judecată, plină până la refuz de partizani ai acuzării, în atacurile bandelor ligilor extremiste, care asediau clădirea Palatului de Justiție, sediul ziarului *L'Aurore*, domiciliul lui Zola, susținute de presa naționalist-șovină, în frunte cu *La Libre parole* a faimosului demagog Edouard Drumont, președintele Ligii naționale antisemite. Bănde anti-dreyfusarilor și foile lor imunde

cer moartea lui Zola: să fie dat pe mâna mulțimii spre a fi linșat, să fie înecat în Sena sau să fie ciuruit de 12 gloanțe.

„Totul pare a fi împotriva mea”

Evaluând această dezlănțuire de instincte primare, în cuvântul rostit la 21 februarie în fața Curții cu juri, Emile Zola sublinia: „Totul pare a fi împotriva mea, cele două Camere, puterea civilă, puterea armată, ziarele de mare tiraj, opinia publică pe care au intoxicat-o. Nu

am de partea mea decât ideea de adevăr și dreptate. Și sunt foarte liniștit, voi învinge. Am voit ca țara mea să nu rămână pradă minciunii și injustiției. Se poate să fiu lovit aici. Într-o zi însă, Franța îmi va aduce mulțumiri pentru că am ajutat la salvarea onoarei ei”.

În această atmosferă încărcată, la 23 februarie, jurații sunt chemați să răspundă la două întrebări: 1) Perrenx, girantul ziarului *L'Aurore*, a publicat în numărul din 13 ianuarie 1898 un articol din care sunt menționate 15 rânduri ce descriu achitarea maiorului Esterhazy ca o mușamalizare a adevărului și justiției și o crimă juridică înfăptuită din ordin? 2) Emile Zola i-a procurat domnului Perrenx scrierea conținând pasajele menționate mai sus? „Da”, este răs-

punsul, iar sentința, pedeapsa maximă de un an de închisoare pentru Emile Zola, patru luni de închisoare pentru Perrenx, câte o mie de franci amendă pentru fiecare. Verdictul este întâmpinat de acoliiți celor care l-au ordonat, masați în interiorul și în jurul Palatului de Justiție, cu urlete de jivine: „Jos Zola!“, „La moarte!“, „Jos jidanii!“. „Condannarea lui Zola – proclamă ritos Henri de Rochefort-Luçay, odinioară violent pamfletar împotriva împăratului Napoleon III – constituie nimicirea evreilor, a străinilor, a trădătorilor. Este victoria Franței“. Într-o asemenea dezlănțuire de ură, la care nu se aștepta, Clemenceau reflectează: „Dacă Zola ar fi fost achitat, noi n-am mai fi ieșit vii de aici!“.

Hotărât să epuizeze toate căile prevăzute de lege, apărătorul lui Zola, Labori, supune sentința Curții de casație, obținând, la 2 aprilie, anularea ei, pentru vicii de procedură: chemarea lui Zola în fața justiției nu era de competența ministrului de Război, ci a Consiliului de Război „defăimat“.

O nouă acțiune va lua curs și se va finaliza la 18 iulie la Curtea cu juri de la Versailles, care dă o sentință echivalentă cu cea anterioară, pronunțată însă în contumacie, deoarece acuzatul nu se mai afla în sala de judecată. La sfatul avocaților, care i-au explicat argumentat că pronunțarea sentinței în contumacie îi lăsa deschisă calea pentru a cere un nou proces și evita clasa definitivă a dosarului căpitanului Dreyfus, Emile Zola se resemnează să părăsească Franța. A doua zi, 19 iulie, în timp ce gările, porturile, punctele de trecere a frontierelor erau împânzite de agenți în căutarea lui, Zola, la recepția unui modest hotel din Londra, solicită o cameră pe numele domnului Pascal, personaj din romanele sale.

La ordinea zilei represiunea

După sentința din 23 februarie, șeful guvernului clama în Camera Deputaților: „La ora actuală, nu mai există nici un proces Zola, nici un

proces Dreyfus, nici un fel de proces“. Ca urmare, accentua el, „întreaga rigoare a legilor“ va fi resimțită de oricine va continua să susțină lupta pentru revizuirea procesului căpitanului Dreyfus. După sentința din 18 iulie, noul ministru de Război, Godefroy Cavaignac – care reafirmase în fața deputaților culpabilitatea lui Dreyfus, cuvântarea lui fiind afișată, din dispoziția Camerei, în toate locurile publice – prezenta un plan de represiune care viza arestarea capilor mișcării dreyfusarde și deferirea lor în justiție: „Dar cu avocații ce o să faceți?“ l-a întrebat Ernest Vallé, subsecretar de stat la Interne: „Ii arestez, ca și pe ceilalți!“.

Sub asemenea auspicii, reacțiunea exultă. Măsuri abuzive de tot felul lovesc în oricine se manifestă ca partizan al lui Dreyfus sau admirator al lui Zola.

Personalități-etalon ale mișcării dreyfusarde sunt amenințate cu suprimarea fizică. Colonelului Georges Picquart – care descoperise din 1896 dovada inocenței căpitanului Dreyfus și o demonstrase în mărturiile depuse la procesele Esterhazy și Zola –, acum eliminat din armată și încarcerat la Cherche-Midi, unde va petrece 381 de zile, i se servește o omeletă cu sticlă pisată; avocatul Labori scapă doar rănit de glonte ce i-a fost tras în spate; în 58 de afișe răspândite în Paris, Georges Clemenceau este amenințat cu moartea; Liga extremistă „Patria franceză“ promite tribunului socialist Jean Jaurès că-l va conduce la ghilotină.

Municipalitatea interzice proiectarea pe ecrane a primului film care pledează nevinovăția căpitanului Dreyfus, realizat în 1899 de unul din pionierii cinematografului universale, Georges Méliès, interdicție care, de neînchipuit, va fi ridicată abia în 1950!

Nu scapă vigilenței nici simple aluzii: Paul Stapfer, decanul Facultății de litere a Universității din Bordeaux, este suspendat din funcție pentru că, în cuvântul rostit la înmormântarea rectorului, a amintit despre oroarea pe care defunctul o resimțea față de „violentele sectare“; Georges Duruy își vede interzis cursul de istorie pe

care-l ține la Școala politehnică, pentru că declarase că este incredințat de nevinovăția căpitanului Dreyfus. Dar Ernest Lavisse, somitate a istoriografiei franceze, după ce semnează un memoriu în favoarea colonelului dreyfusard Picquart nu așteaptă să fie dat afară ci părăsește de bunăvoie catedra pe care o deținea la vestita Académie militară de la Saint-Cyr.

Represiunea nu se limitează la cazuri individuale. Ultranaționalistii și antisemiții se dedau la acte de violență în public, cum s-a întâmplat la Paris, Lyon, Marsilia, culminând cu pogromul de la Alger. Are loc chiar o tentativă de lovitură de stat în timpul funeraliilor președintelui Faure, lovitura de la catafalca, condusă de deputatul naționalist Paul Déroulède, președintele Ligii patrioților, pentru care el și un amic asistent, deputatul Habert, vor fi judecați și condamnați la 16 franci amendă cu suspendare de pedeapsă!

Ofensiva extremiștilor nu anihilează mișcarea dreyfusarilor. Scriitorii, artiștii, savanții sporesc numărul aderenților la lupta declanșată de Emile Zola, care depășește postura denunțării crimei judiciare împotriva unui inis, căpătând un caracter de generalitate.

Tocmai pentru aceasta, procesele lui Zola și Dreyfus au avut un puternic ecou internațional. „Afacerea Dreyfus – spunea, chiar în timpul primului proces Zola, celebrul dramaturg norvegian Bjørnstjerne Bjørnson, care va primi premiul Nobel în 1903 – a devenit acum o religie, religia justiției și umanității. Milioane de oameni au simțit inima bătându-le pentru o chestiune abstractă de legalitate și de justiție“. Și în România, religia de care vorbea scriitorul scandinav și-a avut numeroși credincioși. Făcându-se purtătorul lor de cuvânt, Constantin Mille, directorul cotidianului *Adevărul*, combatantul neînfocat pentru drepturile omului, își exprimese speranța că poporul francez, „care are atâtea simpatii în țara noastră“, va reuși să scape „de rușinea unei afaceri ca aceea a lui Dreyfus și de călcăiul dictaturii militariste“.

(Va urma)



STALIN, PRINCIPALUL REDACTOR AL PACTULUI GERMANO-SOVIETIC

- Novee vremea află tot • Karl Schnurre inventează sintagme și pune întrebări
- Ribbentrop este exasperat • Astahov raportează lui Molotov, Molotov lui Stalin
- Însemnări manuscrise de la Andrei Jdanov • Prețul propus de Hitler • O idee plagiată
- Valabil nu 25 de ani, ci 10 • Stalin respinge proiectul german • Lăturile nu pot fi prezentate subit drept mărturii ale prieteniei

Dramatica cronică a încheierii Tratatului de neagresiune dintre U.R.S.S. și cel de-al treilea Reich, din 23 august 1939, tratat cu consecințe tragice pentru multe alte state din Europa și în mod special pentru Polonia, România și Țările Baltice, a fost prezentată pe larg cititorilor revistei noastre în nr. 12/1989 și 8/1992. Magazin istoric a avut întâietatea în presa română de a aduce cele mai complete informații istorice, atât asupra negocierilor propriu-zise, cât și asupra negării cu înversunare de către conducerea sovietică, până la Mihail Gorbaciov, a existenței protocolului secret, care a lovit puternic interesele suveranității și integrității celor cinci țări menționate.

În imagine: fotomontaj din revista **Historama** înfățișându-l pe Ribbentrop și Stalin jucând la cărți harta lumii, în 1939.

Dacă istoria acestui tratat a devenit în prezent cunoscută, culisele redactării sale aveau până de curând o alură misterioasă. Iată însă că accesul revistei *Novoe vremea* la arhiva personală a lui Stalin, aflată în Fondul președintelui Federației Ruse, ridică încă un val. Ea ne introduce în secretele intimității elaborării nefastului document, de la a cărui semnare se vor împlini în curând 60 de ani. Profesorul Lev Bezîmenski, de la Academia de științe militare de la Moscova, unul dintre cei mai străluciți analiști sovietici și comentatori de politică internațională, bine cunoscut – de aproximativ patru decenii – pentru reportajele și comentariile sale din presa rusă și internațională, dezvăluie misterele protocoalelor secrete.



Pactul lui Molotov și Ribbentrop ar trebui totuși denumit
Pactul „Stalin-Hitler”

Molotov refuză ideea, dar o ține minte

Părintele formulei „protocoale secrete” – afirmă profesorul rus – poate fi socotit Karl Schnurre, un diplomat german cu vechi state, specialist în relațiile economice cu Europa de Răsărit și șef al secției respective din Ministerul de Externe al Reichului. Schnurre a fost figura centrală în tratativele din 1939 dintre Germania și Uniunea Sovietică, în probleme economice și de credite, care au devenit în fapt acorduri politice între Stalin și Hitler.

Se știe că înțelegeri politice ca atare nici nu au existat. Diplomația stalinistă purta în acel moment convorbiri oficiale cu Anglia și Franța. Cu Germania, Moscova derula numai tratative economice. Încă din primăvara anului 1939, Berlinul încercase însă în repetate rânduri să abordeze aspectul îmbunătățirii relațiilor politice cu Kremlinul, dar acesta din urmă lăsa impresia că nu are deloc de gând să răspundă la aceste avansuri. Înaltii funcționari sovietici ascultau atent, dar nu replicau, ceea ce îl exaspera pe Ribbentrop. La sugestia ministrului său de Externe, Schnurre l-a întrebat pe însărcinatul cu afaceri sovietic la Berlin, Gheorghi

Astahov, dacă nu ar trebui ca la viitorul acord comercial de credit să fie adăugat un pasaj despre dorința ambelor părți de a-și îmbunătăți în general relațiile dintre ele, nu numai cele economice, și dacă nu s-ar putea formula această dorință într-un „protocol secret” special.

Astfel, la 3 august 1939, s-au rostit pentru prima oară – precizează Lev

Bezîmenski – cuvintele fatidice „protocol secret”. Astahov s-a grăbit să comunice propunerea la Moscova, lui Molotov, iar acesta l-a informat pe Stalin. Patru zile mai târziu, pe 7 august, Astahov a primit răspunsul: să-i transmită lui Schnurre un... refuz categoric. Molotov socotea total deplasată o trimitere la politică într-un document eminent economic, iar un protocol secret la un acord de credit – un nonsens. Dar ideea nu a uitat-o.

„Sindromul antienglez”

Avansurile diplomației germane nu erau deloc întâmplătoare, subliniază istoricul rus: să amintim că, la 10 martie același an, la Congresul XVIII al P.C. (b) al Uniunii Sovietice, deci cu cinci luni în urmă, Stalin afirmase că programul sovietic de politică externă era îndreptat nu atât împotriva Germaniei, cât împotriva acelor

„politicieni imperialiști care încearcă să atragă U.R.S.S. în război și să scoată castanele din foc cu mâna altuia”. Era vorba, evident, despre Anglia și Franța.

Hitler interpretase cuvântarea lui Stalin ca o posibilă schimbare în tonul relațiilor sovieto-germane. În noaptea de 23 spre 24 august, când, în tratativele de la Kremlin cu Ribbentrop, a survenit o pauză (se aștepta răspunsul lui Hitler la cererile lui Stalin), ministrul german i-a spus lui Stalin cum „decodificase” șeful său declarația sa din martie. La care liderul sovietic a răspuns fără echivoc: „Aceasta și fusese intenția”.

În general erau greu de intuit intențiile lui Stalin. De aceea sunt cu atât mai interesante câteva însemnări manuscrise ale lui Andrei Jdanov, la vremea aceea secretar al C.C. al P.C. (b) al Uniunii Sovietice, membru al Biroului politic și, totodată, cel ce se ocupa în acea vreme de cuvântările dictatorului. Notele sale, despre care știm doar că datează din 1939, sunt fie jaloanele viitoarelor cuvântări, fie – mai probabil – ce își însemnase el dintr-o întrvedere cu Stalin. Așadar, oricât ar fi ele de eliptice, să încercăm să le citim cu atenție: „Tigrii și stăpânii lor – Stăpânii au îndreptat tigrii spre Răsărit –

Militari germani și sovietici, în totală înțelegere, după ocuparea Poloniei



Sifilitica Europă – Anglia, dușmanul de profesie al omenirii și securității colective – De îndreptat cușca spre englezi – Să nu-i crezi pe cei umiliți – Drang nach Osten, o găselniță engleză – De îndreptat tigrii contra Angliei – Comunismul și fascismul sunt hule în egală măsură – Pentru bani – Nu se face economie de mijloace pentru discreditarea Uniunii Sovietice – A deturna războiul spre Răsărit înseamnă a-ți salva pielea – Despre Germania și politica ei – Oare nu poți să te înțelegi cu Germania? Rusia, cel mai bun client – Cum să nu te înduioșeze sufletul german? – Hitler nu înțelege că i se pregătește un cuțit în spate, că este un nonsens să se epuizeze în Răsărit – Să se îndrepte spre Apus – Drang nach Osten a costat deja Germania multe victime – Să ne înțelegem cu Germania. *Despre starea de spirit din Germania. În Germania există simpatii pentru poporul și armata rusă*”.

Oricui i-ar fi aparținut aceste fraze – lui Stalin sau lui Jdanov – ele redau atmosfera de la Kremlin, în prima jumătate a anului 1939. Vechiul „sindrom antienglez” de care suferea Stalin, bine fixat din anii ’20, era încă puternic, mai puternic decât ideea securității colective. El se gândea chiar să folosească Germania împotriva acestui „dușman de profesie al omenirii”, Anglia.

Sub acest aspect intențiile conducerii germane și sovietice coincideau clar: tratativele comerciale și de credit începute în ianuarie 1939 puteau lămurii cum stăteau în fapt lucrurile. Schnurre raporta lui Ribbentrop despre poziția diplomaților sovietici, iar de cealaltă parte, Astahov și reprezentantul comercial sovietic Babarin întocmeau rapoarte pentru Molotov, Mikoian și chiar Stalin. Astahov era un diplomat abil, foarte cultivat, care cunoștea bine limba germană. Pe informațiile lui se putea pune bază.

Stalin știa prețul propus de Hitler pentru acord: renunțarea la pretenții asupra Ucrainei,

împărțirea sferelor de influență de la Marea Baltică și Marea Neagră (inclusiv împărțirea Poloniei și renunțarea U.R.S.S. la regiunea baltică), acordul privind cererile sovietice de livrări pentru armata roșie și industria de apărare, medierea și îmbunătățirea relațiilor U.R.S.S. cu Italia și Japonia.

Arhiva lui Stalin mai lămurește un aspect al „tehnologiei” alianței Hitler-Stalin: momentul exact când liderul de la Kremlin s-a hotărât să se ocupe serios de viitoarea tranzație. La sfârșitul lui mai 1939, Stalin ceruse



În zilele agresiunii hitleriste asupra U.R.S.S., în numele lui Stalin, în presa sovietică a semnat Andrei Jdanov

Comisariatului Poporului pentru Afaceri Externe toată documentația privind tratatele sovieto-germane din 1926, 1931 și confirmarea ultimului de către regimul lui Hitler, din 1933. Așadar, Stalin și ministrul său de Externe erau foarte bine pregătiți când, pe 15 august, ambasadorul german Friedrich von Schullenburg, într-o discuție cu Molotov, a expus reprezentările guvernului său privind un nou acord.

În opinia germană, documentul urma să aibă numai două puncte: 1) Germania și U.R.S.S. nu vor intra în război una contra celeilalte și nu vor folosi forța; 2) acordul intră în vigoare imediat după semnare și este valabil 25 de ani. Delegațiile militare engleze și franceze, aflate la

Moscova au părăsit orașul pe 17 august, fără nici un rezultat concret. Dar concomitent diplomația sovietică s-a dovedit foarte activă față de Germania. Într-un memorandum emis în aceeași zi se preciza că Stalin și Molotov au propus... un protocol special secret la noul tratat. Așadar, ideea lui Schnurre nu se pierduse. Fusese plagiată de Stalin.

Operația Weiss

Peste alte două zile, pe 19, Schullenburg a primit *textul rusesc al pactului*: două pagini, întocmite de Comisariatul Poporului pentru Afaceri Externe (NKID) și conținând deja *cinci* puncte, iar la post-scriptum viitorul protocol secret. Față de propunerile germane, acordul urma să fie valabil 5 ani, nu 25. În caz de agresiune asupra uneia dintre țări, se precizau comportarea celeilalte și – în situația unor divergențe – mecanismele de consultare, dintre ele. Așadar, partea sovietică conferise un plus de soliditate documentului. Stalin rescrisese, de fapt, toate punctele documentului și avansase formula unui post-scriptum pentru înțelgerile din cadrul unor convorbiri confidențiale.

Evident, principiul neagresiunii reciproce era o normă obișnuită în practica tratatelor. Dar ambele părți înțelegeau perfect că era vorba prea puțin despre „agresiune” sau „neagresiune”. Stalin nu era atât de naiv încât să creadă că autorul lui *Mein Kampf* ar fi putut fi oprit în planurile lui atât de îndrăznețe. Iar Hitler nu avea în vedere o agresiune sovietică, după epurările făcute de Stalin în armată. Pe 10 mai îi chemase la reședința sa de la Berchtesgaden pe diplomații germani și îi întrebase direct ce cred despre o asemenea perspectivă.

Era vorba despre cu totul altceva: atacul Wehrmachtului asupra Poloniei trebuia să „beneficieze” de neutralitatea sovietică, or acest subiect nu putea fi abordat în scris, iar într-un tratat

cu atât mai puțin. În timpul tratativelor însă el fusese abordat. Partea sovietică a fost bine informată despre pregătirile militare pentru „Operația Weiss”.

În arhivele lui Stalin s-a găsit o telegramă a lui Ribbentrop prin care, în seara de 31 august, acesta îl informa pe conducătorul sovietic despre agresiunea asupra Poloniei: „Armata germană se află în campanie”, se încheia nota ministrului.

Pentru a prinde edițiile de dimineață

De remarcat – subliniază Lev Bezîmenski – că proiectul tratatului întocmit de Comisariat și expediat deja la Berlin, nu îl satisfăcuse deloc pe liderul de la Kremlin. Cele două pagini ale proiectului sunt încărcate cu însemnări și corecturi de verifabil redactor. El nu a „cruțat” proiectul german. În primul rând a respins noul preambul, cu tonul lui emfatic. Șeful Secției Tratatate din Ministerul de Externe german, Friedrich Gauss, declara: „În proiectul pregătit de mine, dl. Ribbentrop introdusese în preambul formulări suplimentare privind caracterul prietenesc al relațiilor germano-sovietice. Dl. Stalin a obiectat că guvernul sovietic, asupra căruia guvernul național-socialist al Reichului a turnat lături vreme de șase ani, nu se poate prezenta subit în fața opiniei publice cu mărturie ale prieteniei germano-sovietice. Aceste expresii au fost fie eliminate, fie modificate”.

Stalin a operat și alte corecții, de data asta concesive: a mărit valabilitatea tratatului de la 5 la 10 ani (până la 25, cum propuseră inițial germanii, mai era). Dar Hitler avea prea mare nevoie de acest tratat pentru a nu-l accepta, chiar și cu aceste modificări.

Din păcate, în arhiva lui Stalin nu s-a păstrat ciorna Protocolului adițional secret, care a înlocuit post-scriptumul. Probabil că actul a fost elaborat la masă, în cabinetul lui Molotov și, așa cum

va declara el mai târziu, „în mare grabă”.

Vladimir Pavlov, translatorul lui Stalin, își amintea că discuția liderului sovietic cu Ribbentrop a început abrupt cu subiectul delimitării sferelor de influență. Germanii propuneau ca linia de demarcație să treacă prin Polonia, pe Vistula și Norew, prin Țările Baltice, pe Dvina, iar Lituania și partea de vest a Letoniei să rămână Germaniei. Stalin nu a fost de acord. A pretins pentru U.R.S.S. porturile letone care nu înghețau, Liepaia și Ventspils. Cum Ribbentrop nu avea împuterniciri pentru a trata aceste probleme, a cerut, printr-o telegramă cifrată, acordul lui Hitler. Era 23 august 1939, orele 22.05, ora Moscovei. La ora 1.00 a sosit răspunsul telefonic de la Berlin: „Da, sunt de acord”, adică „se poate semna”. Ceea ce s-a și făcut la orele 2.30, deci deja pe 24 august. Pentru a prinde edițiile de dimineață ale ziarelor, protagoniștii momentului au hotărât să se dea publicității data de 23 august.

Consultări până în ultima clipă

Paradoxal, protocolul născut în aceste chinuri politice nu a fost respectat. Nu a trecut nici o lună și, la 15 septembrie, Stalin i-a propus lui Hitler o nouă înțelegere. El a realizat că pentru armata roșie (apoi, puterea sovietică) este periculos să avanseze atât de departe în interiorul Poloniei înfrânte. În schimb, era mult mai important să primească toate Țările Baltice, adică să scoată Lituania din sfera germană.

A propus atunci un schimb: armata roșie nu intră în voievodatele Varșovia și Lublin, Wehrmachtul nu intră în Lituania. Hitler a consimțit, deși trecerea oficială a Lituaniei sub protectorat german era pregătită deja. La 17 septembrie 1939, armata roșie și-a început marșul. Pentru a confirma noua linie politică, Ribbentrop a sosit din nou la Moscova, pe 28 septembrie. S-a semnat atunci

încă un tratat („De prietenie și frontiere”) și, anexate la el, încă două protocoale secrete. În plus, și un comunicat oficial al celor două state privind războiul început în 3 septembrie.

Și în acest ultim document, Stalin a intervenit. Ribbentrop propusese, ca de obicei, menționează istoricul rus, formulări mult prea stufoase: „Prin războiul pe care l-au declanșat, inamicii Germaniei urmăresc scopuri evident imperialiste, care constituie un pericol pentru alte popoare. Guvernul german și guvernul sovietic, animate de hotărârea de a anihila împreună aceste scopuri imperialiste ale statelor răspunzătoare de continuarea războiului, vor menține un contact permanent între ele”.

Ceea ce lui Stalin i s-a părut prea mult. Practic, Ribbentrop amenința Anglia și Franța cu intrarea U.R.S.S. în război de partea Germaniei. Liderul sovietic a propus o variantă scurtă, scrisă de mâna lui Molotov și descoperită acum de profesorul Bezîmenski: „Anglia și Franța poartă răspunderea pentru continuarea războiului, iar în acest cadru, Germania și U.R.S.S. vor menține legătura între ele și se vor consulta privind măsurile necesare pentru obținerea păcii”.

Cu aceste intervenții munca de redactor a lui I.V. Stalin s-a încheiat. Iar la 22 iunie 1941 – după cum scrie cu sarcasm istoricul rus – Stalin „nu a mai apucat să se consulte cu Hitler”.

Noile dezvăluiri senzaționale despre Pactul din 23 august 1939 confirmă până în cele mai mici detalii implicarea lui Stalin nu numai ca principal autor politic și moral, împreună cu Hitler, al documentului ce avea să traumatizeze grav viața atâtor popoare și să altereze harta politică a continentului, ci și ca redactor principal al versiunii lui finale, căreia i-a dat redactarea dorită de el. Un motiv în plus pentru judecata istoriei. ■

Florentina DOLGHIN

Pentru marea istorie, istoria familiei, în speță a copilului, pot părea teme minore, ce se autocondamnă la marginalizare. Dar, cu trecerea anilor, documentele privind copilăria au sporit. Istoria familiei devine astfel unul dintre cele mai prolifiche compartimente ale istoriei umanității. Colocvii, simpozioane, congrese, volume apărute îndeosebi în lumea occidentală – unde istoria comporta-

mentală și a mentalităților are tradiție și unde Școala de la Cambridge și cea a Analelor s-au impus – o dovedesc cu prisosință. Dacă, la început, cercetătorii au avut la dispoziție numai un jurnal al medicului lui Ludovic XIII, cel comentat și de Ph. Ariès, sau pe cel al cavalerului Bonnard, preceptorul viitorului rege Ludovic-Filip, în zorii mileniului trei, vasta problematică a copilăriei cunoaște lucrări ample de referință. Să amintim o ediție recent apărută la Paris, intitulată *Histoire de l'enfance en Occident* de Egle Becchi și Dominique Julia – 2 volume de 480 și, respectiv, 520 pagini, în Editura „Seuil”, – căreia revista *Le Nouvel Observateur* îi face o entuziastă prezentare.

Istoria copilăriei are multe lacune, multe pete albe, ea a început a fi descoperită – afirmă cei doi autori – abia spre sfârșitul Evului Mediu. Înaintea acestei date, tematica presupunea numai texte privind modul cum era concepută copilăria prin educație. De aceea, istoria copilăriei

nu a putut fi decât o simplă juxtapunere de eseuri, și nu o poveste expusă cronologic, din Antichitate până în zilele noastre.

Evident, tot ce se știe despre copil se știe de la adulți. Reprezintă imaginea Bisericii, puterii regale, statului, artiștilor despre copil. Cu aceste măsuri indirecte se operează în încercarea de reconstituire a ceea ce a constituit copilăria în trecut.

În ultimii ani, în Occident au apărut mai multe cărți despre trăirile copiilor în anii primului război mondial, despre cum a fost resimțit conflictul de universul copilăriei, despre desenele copiilor în timpul ocupației naziste a Parisului, dar toate aceste lucrări nu au depășit componenta anecdotică. Abia odată cu lucrarea lui Philippe Ariès, copiii au devenit actori ai istoriei, iar ultima carte, cea de la Editura „Seuil”, amendează ipoteza că societatea tradițională nu a avut o reprezentare a copilului.

Al XIX-lea Congres internațional de științe istorice, ce se va desfășura la Oslo în anul 2000, va aborda, conform programului anunțat, temele speciale „Familia și populația: comparație între societățile din Asia și Europa” și „Relațiile între sexe de-a lungul veacurilor”, și va organiza mesele rotunde „Familia, căsătoria și dreptul proprietății”, „Familii celebre în perspective comparative”, „Copilul și războiul”.

Despre educația copilului în Occidentul medieval și în China antică publică și Magazin istoric două scurte medaliaoane.



ÎN TRE

DANS

ȘI

IDEOGRAME



Articolul este ilustrat cu imagini de copii, în viziunea unor pictori celebri

De la 1 an și 5 luni

Viața unui copil de nobil la începutul veacului XVII – cu jocurile lui și cu etapele dezvoltării sale fizice și mentale



corespunzătoare acestor jocuri – nu prezintă prea multe necunoscute astăzi, grație unei lucrări în două volume publicate

în 1868: *Journal sur l'enfance et la jeunesse de Louis XIII* (Jurnalul copilăriei și tinereții lui Ludovic XIII), a medicului Heroard. Copiii de rege – fie ei legitimi sau bastarzi – erau tratați la fel cu ceilalți fii de nobili. Nu existau încă, cel puțin la Curtea regelui francez Henric IV, diferențe sensibile între palatele regale și castelele gentilomilor.

Cu simpla mențiune că nu a mers niciodată la Colegiu, frecventat deja de o bună parte a nobilimii, tânărul Ludovic XIII, care va domni între anii 1610 și 1643, a fost crescut și educat la fel cu camarazii săi, aflăm de la un nume de marcă în domeniul vieții private occidentale: Philippe Ariès (*L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime* – Copilul și viața familială sub Vechiul Regim, lucrare din care prezentăm scurtele fragmente de față). Viitorul rege a luat lecții de folosire a armelor și de echitație de la un profesor, care, la academia sa, forma tinerii nobili pentru meșteșugul războiului.

Afirmatia privind egalitatea în meto-



dele de educație nu mai este valabilă în a doua jumătate a veacului XVII, când cultul monarhic începe să separe încă din fragedă pruncie pe prinț de ceilalți muritori, fie ei și de rang foarte înalt. De la medicul său, aflăm că Ludovic XIII, născut la 27 septembrie 1601, „cânta la vioară și din gură” încă de la 1 an și 5 luni. Mai înaintea acestei vârste el se mulțumise cu jucării obișnuite pentru cei mici: calul de lemn și vârtelnița. La aceeași vârstă de 1 an și jumătate, viitorul rege se juca cu ciocanul (exact cum un tânăr englez ar juca cricket sau golf), după cum la aproape doi ani bătea toba, știut fiind că fiecare campanie militară își avea marșul ei. În august 1603 îl aflăm pe Delfin la cină, lângă mama lui, regina. El ia parte deja la mesele oficiale. Gravuri și picturi din sec. XVI și XVII reprezintă adesea câte un copil de nobil la masă, cocoțat pe un scaun-pupitru, asemănător cu cele de azi. La doi ani, micuțul este „dus în cabinetul regelui – scrie Heroard – unde dansează, în sunetul viorii, tot felul de dansuri”.



De remarcat cât de devreme sunt introduse muzica și dansul în educația copiilor acelor vremuri. Ea explică, de altfel, frecvența în familiile profesioniștilor a ceea ce numim azi copii-minune, ca Mozart, de pildă. Pe măsură ce familiarizarea cu muzica, chiar în formele ei elementare sau stângace, se va atenua sau va dispărea, aceste cazuri se vor rări.

„Nu mai sunteți copil”

Lui Ludovic XIII îi plăcea compania soldaților. „Este iubit de soldați”, spune Heroard. „Se joacă cu un tun mic” și organizează



mici operații militare cu soldații lui. Desigur, se joacă și cu mingea, merge și la promenadă. Aflăm, de asemenea,

că la 19 iulie 1604 este pus pentru prima oară în pat, abandonează deci leagănul. Are 2 ani și 9 luni. De Crăciun, la vârsta de trei ani, el dansează și cântă în jurul bradului, primește cadouri (o minge, un porumbel mecanic, alte jucării pentru el și mama lui), „decupează hârtie cu foarfecele”. Un copil obișnuit, cu nimic diferit de cei de azi.

Foarte devreme, Ludovic XIII învață să citească pe o carte cu figuri biblice. Doica îi numește literele și el le cunoaște pe toate. La început silabisește (are numai 3 ani și 5 luni), apoi recunoaște toate cuvintele. De la patru ani ia lecții de scriere: are drept învățător un călugăr de la o mănăstire, care merge după el cu tăblița de scris. Începe să învețe cuvinte în latină. La șase ani călugărul este înlocuit cu „un scriitor” de profesie. Primele cunoștințe sunt reguli de bună purtare, pe care copiii vremii trebuie să le învețe pe de rost.





Cum sunt zânele copiilor din trecut?

Evident, bune. Ele dau proștilor inteligență, urâților frumusețe,

ignoranților elocvență, săracilor bogăție. Înainte zânele erau mai ales servitoare, măturau bine casa, făceau mâncare, spălau, legănau copiii, mulgeau vacile, băteau untul. În timp, ele s-au „spiritualizat“ în basmele pentru copii. Desigur, în tot acest timp, viitorul rege se joacă cu păpuși. Are chiar un mic „cabinet german“ (obiecte miniaturale din lemn, realizate de artizani din Nürnberg). La 4-5 ani Ludovic XIII trage cu arcul, joacă șah (mai bine, la 6 ani), chiar jocuri pentru adulți, ca „mingea cu rachetă“. Îi place mult baletul, își pune mască, nu vrea să fie recunoscut și atunci se deghizează adesea în cameristă, ciobăniță, fetiță. Se află întotdeauna în primele rânduri la o bătaie între urci sau tauri sau la un spectacol de acrobacie.

La 7 ani, educația sa este preluată de bărbați, care îl învață să renunțe la hainele de copil și, în primul rând, la păpuși. „Sunteți mare, nu mai sunteți copil“, i se spune. Începe să învețe să călărească, să tragă cu arma, merge deja la vânatoare, joacă și jocuri de noroc.

La serbările religioase sau de sezon, el îi însoțește pe cei mari, pentru că pe vremea aceea nu exista o separare riguroasă între jocurile rezervate



adulților și cele practicate de copii. Desigur, unele jocuri aparțineau lumii adulților, dar copiii îi imitau, „coborându-se“ la nivelul lor. Așa cum astăzi copiii au camioane sau mașinuțe-jucării, atunci aveau cai de lemn (într-o epocă în care calul era principalul mijloc de transport și de tracțiune) sau moriști de vânt (tehnică nu prea veche, morile de vânt fiind introduse în Evul Mediu). Astăzi, deși morișca a dispărut de mult, ea



mai conservatoare.

Jocuri de noroc și jocuri de societate

Se știe că pe vremuri discriminarea dintre fete și băieți în copilărie era mai puțin tranșantă. Cu toții, băieți și fete, purtau același costum: rochiță. La o serbare în comun, participa toată lumea, de toate vârstele. Se păstrează numeroase scene pictate, gravate, țesute, evocând reuniuni de familie în care copii și părinți (cu paharul în mână) formează o mică orchestră de cameră, ce acompaniază un cântăreț. Scena se regăsește și în mediile populare, țărănești, în rândul unor oameni săraci-lipți; ei cântă la cimpoi sau scripcă și dansează. Pe vremea aceea dansul se distingea mai puțin de balet decât dansurile moderne de perechi din ziua de azi.

În veacul XVII-XVIII, jocurile de noroc nu erau încă socotite imorale și periculoase. De aceea, nu erau interzise

copiilor, care jucau zaruri și cărți. Târziu, pe la 1830, în școlile publice engleze se paria pe rezultatele meciurilor de rugby.

Într-un tratat de educație a



copiilor, din 1722, se menționa că este „necesar ca în perioada de creștere, corpul uman să se agite mult“, adică erau necesare exerciții fizice. Spre sfârșitul aceluia veac, aceste exerciții primesc și o justificare patriotică: pregătesc pentru război. Deci instruiesc din punct de vedere militar. Încă din prima jumătate a veacului XVII, de altfel, un autor făcea distincția între jocuri de societate, cele fizice și cele de noroc, cele din urmă fiind practicate deopotrivă „de valeți și de stăpânii lor, la fel de ușor de însușit atât de ignoranți, cât și de mitocani, atât de savanți cât și de rafinați“. Jocurile de societate, în schimb, erau „ale spiritului și conversației“. Nu orice clasă socială le putea practica. Numai persoanele de bună condiție... Era vorba, de fapt, despre dialoguri rimate, într-un limbaj simplu, ce descria aventuri ale cavalerilor și ale unor doamne din lumea bună.

Turnurul a prins și el o vreme în rândul cavalerilor, dar spre sfârșitul veacului XVI este abandonat. Gentilomii învăța echitație și arta armelor: trag la

țintă, din mersul calului, într-o bucată de lemn, învăța inelul, respectiv să ridice un inel din galop.■



Adaptare de
Florentina DOLGHIN

CONFUCIUS ȘI CEI 3 000 DISCIPOLI

Dr. ANNA EVA BUDURA

În China antică zicala românească „Ai carte, ai parte” era puternic înrădăcinată în conștiința oamenilor. În concepția lor viermele de mătase devine util doar dacă produce firul de borangic, albină mierea, cocoșul dacă anunță ivirea zorilor, un om dacă știe carte și prin învățatură devine mândria părinților și gloria urmașilor. Iată că vestigiile arheologice și documentele istorice ale Antichității chineze aduc mărturie pentru confirmarea acestei preocupări. Ele dovedesc că, încă în veacul XX î.e.n., în China au existat școli centrale și locale pentru educarea fiilor marilor și micilor nobili, unde aceștia erau pregătiți pentru mănuirea armelor și pentru îndeplinirea îndatoririlor sacerdotale.

Tot din aceleași surse aflăm că, începând din secolul XI î.e.n., unul dintre împărații citori ai dinastiei Zhou (1066-256 î.e.n.) a elaborat programa obligatorie a acestor școli. Aceasta cuprindea „cele șase arte”, și anume: eticheta și ritualul, muzica și dansul, arta de mănuire a arcului, îndemânarea de a cârmui carele de luptă, calligrafia, precum și deprinderea de a face socoteli și calcule.

Este interesant de constatat prezența pe primele locuri în această programă a etichetei (în concepția anticilor chinezi, manifestarea unei conduite morale și înțelepte) și a mu-

zicii, dansului și calligrafiei.

Se pare că regele citor al dinastiei Zhou a înțeles necesitatea formării unor personalități complexe și echilibrate care să conducă țara, personalități ce știau să îmbine asperitatea militarului cu rafinamentul și blândețea aristocratului, cu comportamentul elevat al nobilului și cu al celui ce dialoghează cu zeii.

După veacul VI î.e.n., odată cu decăderea puterii imperiale centrale și formarea statelor combatante (403-221 î.e.n.), școlile pentru nobilime și-au pierdut importanța și rolul în educarea tineretului. S-a creat un nou sistem de educație și de instruire, cel particular, organizat de intelectualii de vază din diferitele state. Dintre aceste școli particulare cea mai remarcabilă și cu o influență ce transcende secole și milenii a fost, fără îndoială, cea înființată de Confucius – marele gânditor și pedagog chinez al tuturor timpurilor (*Magazin istoric*, nr. 6/1985).

În concepția sa, toți membrii apti fizic și psihic ai societății trebuie să aibă parte de educație și instruire, aceasta fiind considerată singura cale de a îndrepta pe cei răi și de a cizela și perfecționa pe cei buni. Școala lui era deschisă nu doar fiilor familiilor nobile, ci și tuturor celor dornici să învețe și care puteau prezenta, drept taxă școlară, o bucată de carne uscată. În aceste condiții, curtea casei sale era mereu plină de învățăcei, ajungând să totalizeze, de-a lungul anilor, un număr de peste 3.000 de persoane. Confucius,



Marele gânditor și pedagog Confucius (cca 555-479 î.e.n.)

profund atașat tradiției, a acceptat ca programă de bază „cele șase arte”, elaborate de regele fondator al dinastiei Zhou, dar a înțeles să îmbogățească conținutul fiecăreia în parte și să le întregască cu creațiile spirituale ale strămoșilor. În acest scop a cules creațiile poetilor anonimi, scrierile istorice pline de învățămintă, precum și cronicile și analele din timpuri imemorabile ale Chinei, ce consemnau faptele înălțătoare, dar și tragediile străbunilor.

Actul educațional trebuia să aibă drept finalitate o persoană onorabilă animată de bunăvoință, blândețe și dragoste de oameni. Aceste însușiri erau atinse prin predarea muzicii și poeziei, cu efecte înălțătoare asupra individului, prin impunerea bunelor maniere, a unei igiene corporale ireproșabile și a unei vestimentații impecabile și perfect asortate coloristic. Elita astfel educată și instruită urma să se afirme în viața politică a țării ca sfetnici ai regilor și ai împăraților și ca intermediari între domnitori și poporul de rând. După ocuparea postului, elita urma să valorifice spre binele țării cunoștințele acumulate, să-și asigure o anumită poziție în societate și un venit pentru un trai îndestulător, pentru ei și familiile lor, precum și un loc de cinste în sala cu tablele votive aflate în îngrijirea descendenților lor. Este interesant de menționat că din cei 3 000 de discipoli ai lui Confucius 72 au devenit, într-adevăr, oameni de seamă și ascultați la curțile imperiale și regale.

Documentele adunate de el, precum și învățătura lui au fost sistematizate și transmise posterității de învățăceii lui, ele fiind componenta principală a celor nouă cărți clasice, scripturi ale Chinei antice. De-a lungul secolelor, acestea au stat la baza educației fiecărui individ dornic să învețe și să se afirme și să urce scara ierarhiei sociale, iar totalitatea preceptelor moral-filosofice ale lui Confucius a devenit determinanta sistemului educațional chinez, care – la rândul său – și-a pus amprenta asupra modului de gândire și de a

acționa, asupra caracterului și comportamentului fiecărui chinez.

Sistemul examenelor-concurs pentru ocuparea posturilor din aparatul de stat, introdus în mod oficial începând din secolul VII e.n., a consolidat poziția conceptului confucianist cu privire la educarea și instruirea tinerei generații. Din păcate, textele au devenit canoane, pierzându-și legătura cu realitatea vieții, dar ele continuau să fie memorate și citate în mod mecanic generație după generație, ajungând să încâtușeze gândirea creatoare.

Dacă aruncăm o privire asupra manualelor ce inițiau copiii în ale învățăturii – echivalentul abecedarului noastre, – rămânem surprinși de



performanțele ce se cereau micilor elevi chinezi din trecut. Acest „abecedar” conținea trei texte în formă ritmată pentru ușurarea memorării lor, dar fără o legătură logică intrinsecă în desfășurarea acestora. După parcurgerea lor, începătorul în ale învățăturii ajungea să recunoască și să scrie, ca bază de pornire pentru viața lui de intelectual, peste 4 000 de ideograme, fără ca acestea să fi fost predate după gradul lor de dificultate. O performanță incredibilă pentru modul de gândire al europeanului. Aceste texte îi inculcau micului școlar cu precădere preceptele fundamentale ale gândirii confucianiste: dragostea de carte, respect pentru părinți, frați și surori mai mari, iubire pentru cei mai tineri, supunere față de împărat și înaintași, smerenie în fața tezaurului cultural al țării, reguli de comportament în familie și societate. În ele predominau elementele de educație morală în detrimentul instrucției, cunoștințele transmise fiind foarte sumare și referindu-se de obicei doar la istorie și cultură. Cele practice ca, de pildă, matematica, lipseau.



Acest sistem de transmitere a moștenirii culturale a țării și de educare a noilor generații în China antică a asigurat, desigur, cuceriri spectaculoase în mai toate domeniile științei și culturii. ■

Bruxelles



3-6 iunie 1998

CONSILIUL A.T.A.

În perspectivă Semicentenarul. Aceasta ar fi tema generală căreia i s-au subsumat celelalte subiecte de pe ordinea de zi a Reuniunii Consiliului Asociației Tratatului Atlantic la care am participat în capitala Belgiei. Bucurându-se de prezența cvasitotalității membrilor fondatori și a membrilor asociați (între care Consiliul Euro-Atlantic România), reuniunea de la Bruxelles a beneficiat de aportul secretarului general adjunct al NATO, domnul Balanzino, care a accentuat ponderea dezbaterii. Membrii Consiliului au fost astfel informați din sursa cea mai sigură despre pregătirile pentru Conferința

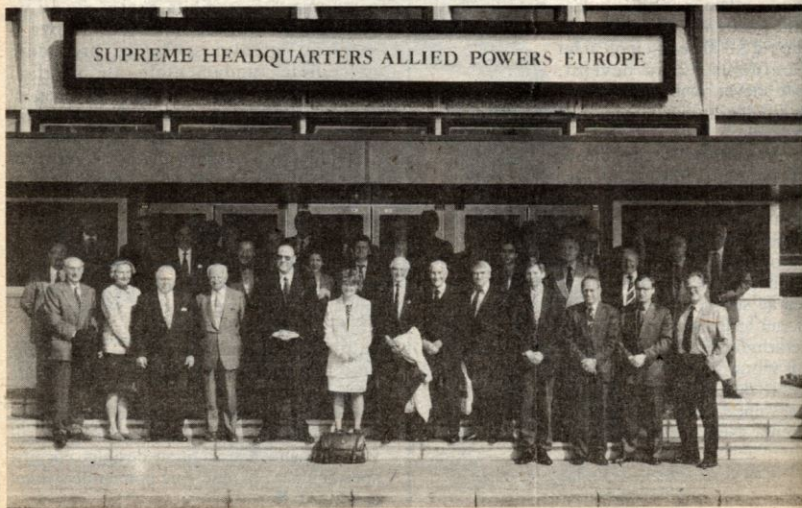
Dr. CRISTIAN POPIȘTEANU

NATO la nivelul cel mai înalt, care va avea loc la începutul lunii aprilie 1999 la Washington, pentru a pune sigiliul pe aniversarea a 50 de ani de la crearea Alianței Atlanticului de Nord. Mai mult ca sigur, celor 16 state membre ale NATO li se vor adăuga, la 4 aprilie 1999, noi veniți, Cehia, Polonia, Ungaria, care își vor lua începând cu acea dată locul în sânul Alianței. Vor fi prezenți, probabil, și conducătorii statelor candidate, precum și ai altor țări participante la Parteneriatul pentru pace, precum

și reprezentanți ai celor mai importante organizații internaționale de securitate și cooperare.

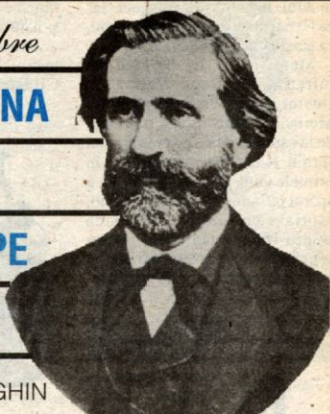
Summit-ul de la Washington va fi prefăcut de o reuniune la vârf în decembrie 1998, care va examina stadiul final al reformei NATO, reformă menită a adapta Organizația Tratatului Atlanticului de Nord la lumea secolului XXI. Cititorii care urmăresc miniistoria NATO în paginile *Magazinului istoric* vor afla la timp și liniile actualei reforme care face ca nu numai noi să ne aflăm în tranziție, ci și alianța nord-atlantică.

(Continuare în p. 94)





Iubiri celebre
GIUSEPPINA
ȘI
GIUSEPPE
VERDI



FLORENTINA DOLGHIN

În februarie 1839, tânărul Giuseppe Verdi părăsea mica sa așezare natală, Busseto, situată la 30 km de Parma, în câmpia Padului, hotărât să cucerească celebrul teatru „La Scala” din Milano, în calitate de compozitor de operă. Știa exact de cine avea nevoie ca să răzbească: de Bartolomeo Merelli, unul dintre cei patru mari impresari de operă ai Europei. În numai trei ani, sub „bagheta” acestui interesant personaj, ce nu dădea pe dinafară de onestitate, dar care avea un talent managerial înăscut, teatrul milanez devenise o scenă europeană de prima mână. Cu Merelli lucrau cele mai bune cântărețe ale lumii, între care și primadona Giuseppina Strepponi, despre care se zvonea chiar că este iubita lui. Pentru Merelli scriau Bellini, Rossini, Donizetti. Ar fi putut oare accepta marele Merelli să monteze Oberto, opera unui necunoscut de numai 26 de ani?

**„Tenorul morții
frumoase”**

Verdi era căsătorit de trei ani cu Margherita, o ființă gingașă, ce îi dăruise o dragoste senină și, în primii lor doi ani de căsnicie, doi copii, Virginia și Icilio. Dar oricât de mulțumit ar fi fost cu viața domestică, el nu se putea cantona în orizontul limitat și ahonim al provinciei. Simțea nevoia de atmosferă artistică, de contact cu lumea muzicală. De aceea plecase la Milano. Vroia să scrie opere.

Dar drumul spre Merelli trecea prin Strepponi. Giuseppina avea o voce fascinantă, împede și frumoasă, și o artă interpretativă unanim apreciată. Era cunoscută în Italia nu numai ca o mare cântăreață, ci și ca o femeie de spirit, căutată de lumea bună. Verdi trebuia deci să cucerească bunăvoința acestei femei. Destul de greu! În primul rând, pentru că,

fiu de țăran, de fapt de cărciumar de sat, avea capul plin de prejudecăți. Nu dădea prea mulți bani pe aceste actrițe pe care le considera ușoare și proaste,

Margherita Barezzi, prima soție a lui Verdi



intrigante, ignorante și înfumurate.

Giuseppina, născută la Lodi, în 1815, avea cu doi ani mai puțin decât Giuseppe. Tatăl ei fusese capelmaistru la catedrala din Monza și, o vreme, chiar compozitor. Murise la numai 35 de ani și lăsase patru copii, într-o stare de sărăcie lucie. Când și-a pierdut tatăl, fata cea mare, Giuseppina, lua deja lecții de canto la Conservatorul din Milano, unde Verdi fusese respins la concurs. La 17 ani, ea a beneficiat de o bursă, care i-a permis să-și termine studiile. A urmat o muncă titanică, pentru a-și putea hrăni și întreține la școală frații și surorile, încă mici.

Așa și-a construit cariera Giuseppina Strepponi. O carieră scurtă, pentru că tânăra lucra până peste puterile ei. Pe Merelli nu-l interesau decât succesul și banii. Deloc sănătatea ei. O gonea de pe o scenă pe alta, dintr-un spectacol

în altul, într-un ritm epuizant. Iar ea nu putea refuza: îi trebuiau bani, ca să-și poată suplini tatăl.

Merelli știa că primadona întreține o relație intimă cu flusturaticul tenor Napoleone Moriani, bărbat însurat, cu copii, de la care tânăru nu primea nici un sprijin. Nici măcar atunci când, în primele luni ale anului 1838, a apărut pe lume micuțul Camillino. Moriani era celebru în epocă pentru frumusețea vocii, pentru sensibilitatea interpretărilor și pentru farmecul chipului său palid. Nu întâmplător, presa îl numise „tenorul morții frumoase”.

Povestea de dragoste a Giuseppeinei, mai mult pe scenă, cu Moriani pe care îl cunoscuse la



Bologna, în 1837, și de care se îndrăgostise fulgător, a adus-o în pragul disperării. Cânta în continuare mult, nu refuza nici un rol și trăia destul

de modest. În anul 1839, primadona încearcă să se despartă de acest prieten. Înțelege că o legătură de durată este imposibilă. Scena îi „adună” însă din nou. Cântă împreună și, curând, se naște un al doilea copil, probabil la Trieste. Tenorul nu are însă nici acum grija noii sale familii și Giuseppeina, înverșunându-se, rupe definitiv relația.

Fără să-și dea seama și fără să vrea, Verdi o întâlnește pe celebra cântăreață, care are 24 de ani. Compozitorul descoperă o femeie altfel decât și-a imaginat-o. Nu este o frumusețe în sensul obișnuit al cuvântului. Micuță de statură, bine clădită, cu o gură ce arborează un permanent zâmbet, are ochii triști, melancolici, gânditori și o față foarte expresivă. În ciuda limbajului rafinat, ușor ironic,

rămâne o femeie simplă, modestă și naturală.

Giuseppina urâște, de fond, teatrul. Prea multă ipocrizie în el. Citește mult, când timpul îi permite, vorbește



„Rămăsesem singur... singur”

cateva limbi străine și are numai două trăsături care o aseamănă primadonelor de la jumătatea veacului XIX: pasiunea pentru bijuteriile scumpe și dragostea maladivă pentru animale.



„Inima bună a acestei femei îl „citește” imediat pe Verdi. Când el îi prezintă opera lui, cea pentru care venise la Milano, *Oberto, conte de San Bonifacio*, și o roagă să îi spună părerea, ea nu se înșală: decretează, într-un gest de entuziasm total, că Giuseppe Verdi este un compozitor genial. Ii place deosebi partitura Leonorei. Citește însă toată opera, foarte atent, îi arată tânărului și părțile mai slabe ale partiturii și se grăbește să intervină la Merelli, pentru ca aceasta să o monteze. „*Oberto* nu a constituit tocmai ceea ce se cheamă «o senzație». Succesul a fost însă frumושel.

după 40 de ani, într-o scurtă schiță autobiografică.

Aparenta favoare a destinului este plătită însă cu o tragedie familială neasemuită. „Au început atunci pentru mine, va scrie mai târziu în jurnalul său, o serie de groaznice nenorociri. La începutul lui aprilie 1840 mi s-a îmbolnăvit băiatul Mediciei n-au izbutit să identifice boala și, bolind lent, sărăcuțul a murit în brațele mamei sale, înnebunit de durere. N-a fost de ajuns: după câteva zile s-a îmbolnăvit, la rândul ei, fetița. Moartea a răpit-o și pe ea. Dar asta n-a fost încă totul: în primele zile din iunie tânăra mea nevastă a suferit o violentă criză de encefalită și, la 19 iunie 1840, a fost scos din locuința mea al treilea sicriu!... Rămăsesem singur... singur... Într-un răstimp de două luni, pierdusem trei ființe scumpe mie. Familia îmi era distrusă!”

După premiera cu *Oberto*, din 17 octombrie 1839, Merelli cere respectarea obligațiilor contractuale și, de data asta, vrea o operă comică. Verdi o scrie. Se

numește *Rege pentru o zi* („Un giorno di regno”), dar este un eșec, cum singur o califică în amintirile lui. „Înfrânt de nenorocirea mea familială, înăcrît de acest insucces, convins



că în artă nu-mi voi putea găsi consolarea, m-am hotărât să nu mai scriu nicidecum vreo notă”. Merelli crede însă în el. Iar Giuseppeina Strepponi și mai mult. Cei doi apelează la un viclesug. Îi strecoară în buzunar un libret. Este *Nabucco*. Verdi nu rezistă. La 9 martie 1842, La Scala prezintă *Nabuccodonosor*, cu Giuseppeina în rolul principal feminin. A doua zi, muzica lui Verdi este pe toate buzele. Compozitorul de numai 29 ani deține lauri muzicali ai Italiei.

În imagini: modele de costume pentru premiera de la Viena a operei *Macbeth*.



Marele compozitor, în ultimii săi ani

Giuseppina, îndrăgostită, trăiește succesul noii opere, dar sănătatea ei este tot mai fragilă. Cele două sarcini, turneele în Peninsula, repetițiile la *Nabucco* i-au creat mari probleme. Verdi înțelege că pentru rolul lui Abigail ar fi trebuit înlocuită. Partitura este grea, iar „Peppina” lui nu mai e capabilă să o susțină. Merelli insistă însă. Știe că primadona are mare trecere. „Strepponi obține un asemenea succes, încât publicul ar refuza orice operă în care n-ar cânta ea...”, aflăm și dintr-o scrisoare a șefului de orchestră Pietro Romani.

Imediat după premieră însă, Giuseppina face investigații medicale și, într-o scrisoare din 14 martie 1842, îl informează pe prietenul ei despre verdictul pesimist al medicilor din Milano. „Dna Strepponi suferă de o inflamare laringo-traheală care o poate duce la ftizie, dacă nu încetează de îndată să practice profesia sa”. Pentru o cântăreață de 27 de ani era un sfârșit profesional cu totul neașteptat.

Așadar, în vreme ce Verdi cu *Nabucco* are primul lui mare succes și compozitorul devine musafirul mult dorit al saloanelor milaneze moderne, iar numele lui este împrumutat de pălării, cravate și chiar condimente, steaua Giuseppinei se află la zenit. Ea

hotărăște să părăsească scena pentru un an, cu speranța de a reveni.

La altar, în Savoia

Pentru Verdi încep „anii galelor”, cum singur îi denumeste. Într-un timp foarte scurt, scrie opt opere: *Lombarzii* (1843), *Ernani*, *Cei doi Foscari* (1844), *Fecioara din Orléans*, *Alzira* (1845), *Attila*, *Macbeth*, *Hoții* (1847). În sfârșit, el este bogat. Giuseppina hotărăște să plece la Paris și să deschidă acolo o școală proprie de canto. El o imploră să renunțe la gând și să rămână cu el, la Milano. Dar fosta stea a opereii este fermă. Decide singură asupra destinului ei. Păstrează însă cu religiozitate scrisoarea în care el o ruga să rămână. Toată viața va socoti această epistolă implorătoare un fel de comoară a ei, o adevărată declarație de dragoste.

Verdi află curând că școala Giuseppinei se bucură de un mare succes și că viața ei curge bine. În primăvara lui 1847, compozitorul face prima lui călătorie în afara Italiei. Vizitează o vreme câteva orașe germane și belgiene, apoi ajunge la Paris. Cei doi au păstrat o vreme discreția asupra relației lor, „pentru a astupa gura lumii. Odată regăsiți la Paris însă ei se afișează ostentativ împreună.

Nu-i mai unește acum o dragoste pătimașă, înflăcărată, ci una calmă, pornită din rațiune. Se cunosc de opt ani, timp suficient pentru a se prețui unul pe celălalt și a fi învățați să se iubească. Fac însă în continuare eforturi de a păstra imaginea de prietenie profesională.

De unde oare această pre-ocupare ciudată de a ascunde o evidență? La Verdi, din grija de a nu-și recunoaște șieși că, chiar atunci când îi trăia soția, Margherita, el o iubea pe cea care la început nu a fost decât o treaptă în cariera lui. Cât despre Giuseppina, se temea că sentimentele pe care le nutrea de mulți ani nu vor găsi răspunsul adecvat.



Teresa Stolz, prilej de mari discuții în casa Verdi

Se temea pur și simplu de o nouă decepție. Ezita să se arunce din nou într-o relație în care să piardă totul, inclusiv independența, cu greu câștigată.

Luciditatea ei și integritatea lui morală, originalitatea ei și siguranța lui, tactul ei și inima lui bună încheie atunci o alianță tragică. O alianță supusă încercărilor, dar durând o viață. O viață adevărată, liniștită, nu de scenă, de spectacol. Căsătoria este subiect interzis. Nu se discută niciodată. Cel mai bine pentru amândoi este ca relația să nu îmbrace forma contractuală. Ce-i drept, Giuseppina aspiră la apelativul de „Signora Verdi”. Clevetiile pe seama legăturii lor o necăjește, o jignesc chiar.

Când Verdi străbate o criză de creație, ea îi rămâne alături. Feciorul de țaran devenit milionar visează atunci la o viață tihnită de țară. O convinge pe Giuseppina să meargă cu el la Busseto și își cumpără o moșie în apropiere, la Sant'Agata, unde își amenajează o vilă înconjurată de un parc frumos, și o transformă în fermă model.

Cei doi petrec acolo multă vreme, iar uneori iarna, când Verdi este ocupat cu teatrul, ea rămâne singură într-un sat străin, cu oameni ostili ei, care nu-i iartă



legătură nelegitimă. Giuseppina suferă și poartă cu iubitul ei o asiduă corespondență. „Poți să-ți închipui cât de mult te doresc și te voi dori din prima zi și în zilele tuturor anilor care-mi mai rămân de trăit!”, îi

scrie Giuseppina (Dea Domnul ca tu să-mi închizi ochii!). Fără tine sunt un trup fără suflet. Eu sunt (și cred că și tu la fel) diferită de atâția alții care au nevoie de frecvente despărțiri pentru a-și reînsufla afecțiunea. Eu aș sta împreună cu tine ani de-a rândul, fără să știu ce este plictiseala sau sațietatea“.

Se simte intrusă, singură, privită cu evidentă suspiciune. În biserică este lăsată singură pe banca ei, lumea murmură în public despre ea și Verdi, trebuie să facă față unor situații jenante, provocate de vecini. Nu are decât o consolare: fiecare nouă operă compusă de iubitul ei este interpretată în primul rând de ea și apreciată în primul rând de ea.

Încet-încet, Verdi depășește perioada crizei de creație. Lucrează din zori până noaptea târziu, fără să se menajeze. Este deceniul cel mai fertil din viața lui. În 1851 în numai 40 de zile, scrie *Rigoletto*. Doi ani mai

târziu cei doi participă la premierele *Trubadurului* și *Traviatei*. Teatrele de operă „La Fenice” din Veneția, „Argentina” din Roma, „San Carlo” din Neapole, teatrele din Florența și Trieste, din Londra și Paris își fac un titlu de onoare din a-i prezenta noile opere.

În imagini: modele de costume pentru opera *Rigoletto*.

În 1859 în mare taină, poate chiar fără știrea celor mai intimi prieteni, Verdi o conduce pe Giuseppina la altar: un altar dintr-o mică biserică din Savoia, provincie încă piemonteză, unde căsătoriile aveau și valoare civilă, în afara celei religioase.

Soluția matrimonială nu-i aduce însă liniște Giuseppinei. O apasă faptul că nu poate face copii. Pe Camillino l-a pierdut în 1853, la numai 15 ani. „Noi nu o să avem copii (pentru că Dumnezeu poate că m-a pedepsit pentru păcatele mele, osândindu-mă să nu am nici

o bucurie legitimă până la moarte), îi scriese ea lui Giuseppe, cu câțiva ani în urmă. Ei bine, neavând copii de la mine, sper să nu mă îndurereză fă-

când copii cu altă femeie“. În acest moment al vieții celebrului cuplu intră în scenă Teresa Stolz.

o bucurie legitimă până la moarte), îi scriese ea lui Giuseppe, cu câțiva ani în urmă. Ei bine, neavând copii de la mine, sper să nu mă îndurereză fă-

când copii cu altă femeie“. În acest moment al vieții celebrului cuplu intră în scenă Teresa Stolz.

Verdi o cunoaște în 1865, când prezintă *Fecioara din Orléans* la Scala. În 1867 urmează *Don Carlos* la Bologna, care marchează un triumf, pentru dirijor și pentru interpreți, dar mai ales pentru soprana Teresa Stolz din Boemia, în vârstă atunci de 33 de ani. Personajul Elisabetei își găsește în ea o interpretare desăvârșită. În februarie 1869 tânăra și deja celebra soprană se întâlnește frecvent cu Verdi (care are 56 de ani), în timpul repetițiilor operei *Forța destinului*, la Scala.

Este o femeie înaltă, bine legată. Verdi va spune despre ea că este „inimitabilă“. El o invită la Sant' Agata și atunci, în patru luni, scrie *Aida*. Bineînțeles, Teresa va fi *Aida*. Giuseppina îi urmărește atent pe cei doi și cultivă o prietenie în trei. Poartă

o caldă corespondență cu soprana și o primește cu multă căldură la moșie. Nu i se poate reproșa nimic. Este o amfitrionă desăvârșită. Dar bine nu se simte. Nu este fericită. O face dintr-un calcul strategic, dar și din orgoliu rănit.

La 8 februarie 1872 are loc premiera *Aidei*: un triumf. „Vrăjitorul” ei, cum îi spune tandru Giuseppina soțului ei, și Teresa Stolz sunt chemați de public de 32 de ori. Dar „signora Verdi” nu mai trăiește ca altă dată acest succes. Verdi merge foarte des la Milano. Giuseppina îl irnizează: îi sugerează să-și cumpere un bilet permanent de drum. Răbdarea ei are totuși o limită. Ori de câte ori Stolz se apropie prea mult de „geniul” ei, Giuseppina dă semne de iritare și de amărăciune.

Când Stolz repetă *Forța destinului* cu Verdi, la Scala, Giuseppina îi scrie compozitorului o scrisoare apăsătoare, furioasă: „M-am gândit bine și n-am să mai vin la Milano. Te voi scuti astfel să mai vii până la gară în mod misterios, la o oră din noapte, pentru a mă descărca precum un pachet cu marfă interzisă. Cred că este o hotărâre înțeleaptă să te las în

pace și să stau unde sunt. Dacă nu mă distrez, nici nu mă expun unor ulterioare și inutile amărăciuni, iar tu te vei simți, de altfel, complet *à ton aise*” (la largul tău).

Pe Teresa o ține aproape. O invită adesea la Sant' Agata, unde acesteia îi și place foarte mult. Când nu o are alături, îi scrie: „Îmi place să fiu sigură că atunci când vă strâng mâna o strâng pe aceea a unei femei sincere și leale, care ține puțin la mine. O prietenie ca aceea care se leagă între dumneata și noi are nevoie de o bază puternică și eu cred că fiecare dintre noi a adus piatra sa de temelie pentru a face astfel încât să se poată așeza comod și în deplină siguranță la



Tandrețe și calcul





„Casa di riposo” din Milano, cu mausoleul lui Verdi și al soției sale, Giuseppina

adăpostul acestei prietenii pentru întreaga sa viață. Cred că nu m-am înșelat în a vă socoti demnă întru totul de prietenia lui Verdi al meu ca și de prietenia mea”.

62-60-42

În septembrie 1875 *Rivista Indipendente* din Florența publică un articol scandalos despre relațiile dintre compozitor și cântăreață. Urmează un potop de bârfe. În 1876 soții Verdi și Teresa Stolz se întâlnesc la Paris pentru *Aida* și *Requiem*. Compozitorul are 62 de ani, Giuseppina 60, Stolz – 42. O ziornă a Giuseppinei din aprilie acel an, mărturie a unei scrisori trimise probabil lui Verdi, limpezește stările. Ea îi reproșează soțului că n-a putut sta nici 24 ore fără să o vadă pe „acea Doamnă” și că nu se poate stăpâni. „Dacă pe tine te atrage atât de mult persoana aceasta, fii cinstiți și spune-o fără să mă faci să îndur atâta umilință cu deferența ta excesivă. Mai gândește din când în când că eu, soția ta, neluând în seamă zvonurile de până acum, trăiesc chiar și în acest moment în triș și am dreptul să pretind dacă nu

alintările tale, cel puțin respectul ce mi se cuvine”.

Toamna cântăreața vine din nou la familia Verdi la Sant’ Agata. „Ori pleacă femeia asta, ori plec eu”, relatează un martor episodul furtunos dintre cei doi soți. „Această femeie rămâne aici, altfel îmi zbor creierii”, vine răspunsul lui Verdi. Imediat Stolz pleacă să cânte, vreme de șase luni, în Rusia. O hotărâre neașteptată. La întoarcere totul s-a stins, Stolz părăsește scena. Prietenia lor de familie va dura mult și fără surprize. Vârsta înlătură dintre ei măruș discordiei. Giuseppina îi scrie curând soțului ei că nutrește pentru el „dragostea și respectul dinainte”.

Ea moare pe 14 noiembrie 1897. Are 82 de ani și de la o vreme se pregătea spiritual să înfrunte destinul. O infecție pulmonară încheie ciclul bolii. A avut rugămintea de a fi înmormântată fără pompă, ceea ce Verdi și face. Toată averea și-a lăsat-o soțului ei. „Fie ca Domnul să unească din nou sufletele noastre în ceruri”. Nu a uitat-o nici pe Teresa: i-a dăruit o brățară din briliante.

În anii ce urmează, rămas singur, venerabilul moșneag de la

Sant’ Agata”, cum îi spun ziarele – spre hazul și necazul lui – este ocupat cu ordinea în lucruri și în viața sa, cu aziluri pentru copii, pentru săraci, orbi, muți și surzi, dar mai ales cu „Casa di riposo”, care adăpostește 100 de bătrâni muzicieni săraci. Trei ani îi mai supraviețuiește Giuseppinei. În mai 1900, Teresa Stolz îl vizitează la Sant’ Agata. Verdi îi face ochi dulci. În bilefelul către vârstnica Teresa apare pentru prima oară un *tu* confidențial. „Scumpa mea. Viața unui bătrân e destul de nefericită! Iubește-mă mereu și crezi în marea, nesfârșită, sincera mea dragoste”.

În noiembrie 1900 Verdi merge la Milano să-și îngrijească dantura. E foarte frig, dar el are o bătrânețe robustă. Pe 27 ianuarie 1901 însă după o lungă agonie, se stinge la Hotelul Milano. Teresa îl asistă, alături de alți prieteni. Moartea lui îndoliază întreaga Italie. Simplu, cum dorise, este înmormântat provizoriu la 30 ianuarie. Îl petrec 200 de mii de persoane. După alte 30 de zile este depus, împreună cu Giuseppina, la „Casa di riposo” – marea moștenire materială lăsată de Verdi posterității. ■

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI



Începem cronică noastră cu câteva rânduri dintr-o altă cronică...fantezistă, semnată de Victor Eftimiu în *Adevărul* din 1 iulie 1948 și intitulată *Pe când eram ministru*.

„Am desfășurat o vie activitate la Ministerul de Externe, menită să facă lumii cunoscută România, bogatele ei talente, înaltele ei manifestări culturale și artistice. Ambasadorii mei, consilierii culturali, atașaii de presă trebuia să-și justifice activitatea prin măsura în care au contribuit la încadrarea României în umanitate. Concepute ca simple sinecure, preumblări pe banii statului în diferite centre ale planetei, misiunile diplomatice erau compuse din băieți de familie care știau cel mult să facă frumos în fața doamnelor, a cardinalilor din Soare Apune și a granzilor de Spania.

Indicam și controlam activitatea trimișilor țării; câte cărți românești au făcut să fie traduse în capitala respectivă, ce expoziții de pictură, sculptură și broderii naționale au organizat, ce cântăreți români au angajat la Opera de acolo, ce concerte ale Filarmonicii locale au făcut să fie dirijate de un român.

Atașaii de presă – continuă V. Eftimiu – trebuia să tipărească săptămânal, în publicațiile străine, articole ilustrate sau nu despre România și să trimeată, săptămânal, ziarelor din țară, articole, ilustrate sau nu, despre poporul în mijlocul căruia ne reprezentau”.

De la aceste „fantezii” ale autorului *Cocoșului negru* (pe care le recomandăm călduros domnului Andrei Pleșu, ministrul de Externe care, ca eseist reputat, le va putea aprecia la dreapta lor valoare),

cu un fond real, valabil atunci, ca și mai înainte, ca și acum, să trecem la derularea evenimentelor acestor luni, așa cum le-a păstrat presa din urmă cu cinci decenii.

Cum am precizat și cu alte prilejuri, este o presă care treptat-treptat își pierde independența, obiectivitatea, fiind aservită regimului comunist instalat la putere. Iată de ce evenimentele politice sunt prezentate – și

uneori comentate – doar de pe pozițiile P.M.R., fără a oferi cititorului nici o altă informație sau perspectivă spre înțelegerea lor.

Un astfel de eveniment îl reprezintă ruperea relațiilor dintre P.M.R. și Partidul Comunist din Iugoslavia.

Pentru atitudinea lor independentă, critică, față de U.R.S.S. și P.C. (b) al U.R.S.S. conducătorii politici ai Iugoslaviei sunt blamați și excomunicați într-o reuniune a Biroului Informativ al partidelor comuniste și muncitorești, desfășurată la București, la 23 și 24 iunie 1948.

După cum scrie un comunicat publicat la 1 iulie în *Scânteia* (și în alte ziare ale P.M.R., sau aflate direct sub influența acestuia) la această întrunire de la București au participat reprezentanți ai Partidului Muncitoresc (Comunist) Bulgar, Partidului Muncitoresc Român, Partidului celor ce Muncesc din Ungaria, Partidului Muncitoresc Polonez, Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S., Partidului Comunist Francez, Partidului Comunist Italian.

„Biroul Informativ – se menționează în *Comunicat* – a discutat problema situației din Partidul Comunist din Iugoslavia și a adoptat în unanimitate o rezoluție asupra acestei chestiuni”.

În *Rezoluția* respectivă erau formulate mai multe acuzații la adresa conducătorilor comuniști din Iugoslavia („Tito, Kardelj, Djilas și Rankovici”), care „aplică în principalele chestiuni ale politicii externe și interne o linie greșită, care constituie o

abandonare a marxism-leninismului”. Printre acestea, erau amintite: „o politică ostilă față de Uniunea Sovietică și P.C. (b) al U.R.S.S.”, abandonarea pozițiilor „clasei muncitoare, rupând cu teoria marxistă a claselor și a luptei de clasă”, revizuirea învățăturii marxiste asupra partidului, „regim birocratic creat de conducătorii iugoslavi în interiorul partidului”, atitudine

Antonin Zápotočský, președintele Consiliului de Miniștri cehoslovac, dr. Petru Groza, Gh. Gheorghiu-Dej, Ana Pauker (de la stânga la dreapta)



„aventuristă, nemarxistă” în ceea ce privește lichidarea „elementelor capitaliste, deci și a chiburimii ca clasă” ș.a.

Concluzia: Partidul Comunist din Iugoslavia se punea în afara familiei partidelor comuniste frățești, în afara frontului unic comunist și, prin urmare, în afara rândurilor Biroului Informativ.

Hotărârile Biroului Informativ – pe care comuniștii români le-au aprobat și urmat – vor influența negativ nu numai relațiile dintre P.M.R. și P.C.I., ci și raporturile pe linie de stat româno-iugoslave.

Ca primă consecință a excluderii P.C.I. din blocul sovietic este refuzul P.M.R. de a participa la lucrările celui de-al patrulea congres al comuniștilor iugoslavi, care a avut loc la Belgrad, în a doua jumătate a lunii iulie.

Totuși o delegație românească s-a aflat la Belgrad, în perioada 30 iulie-19 august pentru a participa la Conferința internațională a Dunării. Delegația este condusă de Ana Pauker, ministrul Afacerilor Străine. Conferința, la care au luat parte reprezentanții guvernelor Austriei, Marii Britanii, Bulgariei, Cehoslovaciei, Franței, Iugoslaviei, României, Statelor Unite ale Americii, R.S.S. Ucraina și Uniunii Sovietice, a stabilit noul regim al navigației pe Dunăre și a exclus statele neriverane de la controlul ei. A fost creată Comisia Dunării cu sediul la Galați, apoi la Budapesta.

Nu este locul aici să insistăm asupra acestei conferințe. Vom consemna doar faptul că, la întoarcerea în țară, Ana Pauker prezintă, la 21 august, o informare în fața Consiliului de Miniștri. Din stenograma intervenției sale – *inedită* până acum și păstrată la Arhivele Naționale ale României din București – vom reproduce un fragment referitor la situația din Iugoslavia, văzută și prezentată, evident, prin prisma hotărârii Biroului Informativ.

Este unul din multe exemple de deformare a realității, de obediență față de sovietici și, în fond, de dezinformare.

După ce incrimina atitudinea puterilor occidentale la Conferință, Ana Pauker spunea: „în cele trei săptămâni cât am fost în Iugoslavia, deși n-am fost în mijlocul maselor populare decât într-o măsură foarte mică și n-am putut lua contact cu muncitorii în nici un fel, pentru că acest contact nu ne-a fost înlesnit,



Afiș cinematografic estival

pe linia politică criminală a guvernului – au pe buze această afirmație: fără Uniunea Sovietică suntem pierduți.

Membrii guvernului iugoslav ne-au dus într-un sat, despre care spuneau că este al lor sută la sută și au căutat să pregătească atmosfera printr-o manifestație cu anume strigăte; totuși, și aici atitudinea mulțimii era de profund atașament pentru Uniunea Sovietică. Într-adevăr, după ce la acea adunare a vorbit Vișinski, au sărit țărani bătrâni, cu părul alb, să-l sărute și au venit femei să mă sărute și pe mine, crezând că și eu fac parte din delegația sovietică. Cum ieșea Vișinski pe la stradă, oamenii aplaudau, deși se auzea mereu «sst, sst» din partea acelor care erau puși să liniștească lumea. Profunda dragoste pentru Uniunea Sovietică, puternicul sentiment de atașament față de marea noastră vecină de la Răsărit, se puteau constata de altfel și din faptul că la Belgrad se spunea: «A venit aici Vișinski, ca să împace lucrurile». Se crease deci în mijlocul populației iugoslave o anumită speranță, care disipăm acum va dispărea.

Mai reținem din cronică politică internă a lunilor iulie-august din urmă cu 50 ani. Denunțarea de către Consiliul de Miniștri, la 17 iulie, a Concordatului cu Vaticanul¹.

Vizita la București a unei delegații guvernamentale cehoslovace,

Se înlocuiesc vechile chioșcuri pentru ziare și tutun



¹ La 10 mai 1927, la Vatican, a fost semnat un Concordat între România și Sfântul Scaun, în care se stipulează că religia catolică „se va practica și exercita liber și în public în toată România” (art. 1); nici o parte din teritoriul României nu va depinde de un episcop al cărui scaun s-ar găsi în afara hotarelor României și nici o dioceză din România nu se va putea întinde dincolo de hotarele țării (art. 3); toate persoanele chemate să cărmuiască diocesele trebuie să fie cetățeni români, afară de excepțiile admise de comun acord de statul român și Sfântul Scaun. Concordatul a intrat în vigoare la 7 iulie 1929.

conduse de Antonin Zápotocký, primul-ministru. Este semnat un tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală.

Se semnează Convenția pentru reducerea livrărilor către U.R.S.S. în contul reparațiilor de război, prin care acestea sunt diminuate cu 73,2 milioane de dolari.

Între în vigoare, la 3 august, Legea pentru reforma învățământului, prin care „întregul învățământ în R.P.R. trece în mâna statului”.

Prin decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale este aprobat statutul de organizare și funcționare a Academiei Române. (*Magazin istoric*, nr. 3/1992). Președinte al Academiei este ales Traian Săvulescu, iar dr. C.I. Parhon – președinte de onoare.

O delegație a Bisericii Ortodoxe Române, condusă de patriarhul Justinian Marina, vizitează Moscova.

În *Viața românească*, nr. 7, iulie, Nestor Camariano semnalează o publicație foarte puțin cunoscută a Revoluției din 1848 din Muntenia: ziarul sprijinitorilor greci, *Purtătorul de lumină al poporului*, editat de Mihail Hristidis în tipografia lui C.A. Rosetti, apărut la 13 august 1848.

Iată, din primul număr, câteva rânduri despre evenimentele revoluționare din București: „Acum, într-adevăr, este timpul să ajungă Țara Românească la o fericire sigură și avem speranțe bune că în curând se va întâmpla, când se va consolida constituția, precum s-a consolidat Locotenența Domnească cu concursul unanimității al poporului. Toți sunt plini de entuziasm pentru patrie, toți sunt de acord și uniți, toți sunt zeloși și atenți la conducătorii și sfătuitoarii lor cei buni; toți sunt blânzi și ascultători la cei cuminți. Toți ascultă cu cea mai mare bucurie și atenție cuvintele bărbatilor învățați, care au fost principalii autori și binefăcători ai patriei, adică d. Eliade, Goleștii, Tell, Magheru, Rosetti și alții...”

Într-adevăr, este un lucru de admirat și curios să vadă cineva pe Câmpul Libertății vreo 30 000 oameni fără cina, simpli, săraci și bogați, de diferite naționalități și religie, români, greci, bulgari, germani, francezi, unguri, armeni și evrei, țărani și țigani, toți amestecați și să nu vadă cea mai mică neorânduială”.

Alte date despre Capitală, din *Buletinul statistic al Primăriei Municipiului București*. Astfel, la 1 ianuarie 1948, în oraș existau 313 131 salariați sindicalizați, dintre care 208 821 în fabrici și uzine, 48 503 funcționari publici, 33 639 func-



ționari particulari, 22 168 salariați comunal. Toți aceștia reprezentau aproximativ o treime din populația Capitalei.

Uzinele Comunale aveau 8 100 salariați, angajați în trei ramuri de activitate: apă, canal, salubritate. Rețeaua de apă era de 728 434,76 m artere și 106 004,26 m conducte. Erau racordate 62 412 imobile, iar consumul în martie 1948 (ultimele date centralizate în *Anuar*) fusese de 2 343 562 metri cubi. Canalizarea avea 703 300 m „tubular”, 184 555 m „ovoid” și 30 000 m „special”. La rețeaua de canalizare erau racordate 48 655 imobile.

Tot în martie 1948, salubritatea fusese asigurată de 46 autovehicule, care au transportat 8 101 metri cubi de gunoie. În aceeași lună au fost stropiți 2 324 milioane metri pătrați de stradă și au fost spălați alți 260 942 metri pătrați.

Erau, în aceeași lună martie, 123 195 abonați ai Societății de gaz și de electricitate, cărora le-au fost distribuiți 20 719 milioane kwh energie electrică. Bucureștenii au consumat, în primul trimestru al anului, 55,441 milioane metri cubi de gaze naturale.

Un număr de 62 străzi au primit nume noi. Reținem câteva: Basarabiei – devine Occidentului; Chișinău – Munții Tatra; intr. Tighine – intr. Moraviei; Cahul – Comana; Hotin – Videle; Nistrului – Bahluiului; Orhei – Chiparosului; Chilie – Vidra, ulterior Ialomicioarei; Basarabiei (din suburbana T. Vladimirescu) – Cuculi.

Edilitare. Este dată în folosință hala centrală a Episcopiei Obor. Pe strada Uranus au fost încheiate lucrările de refacere a stadionului A.N.E.F.

La Băneasa se construiește un modern aeroport. Valoarea lucrărilor, la 20 iulie, era de 220 milioane lei. Clădirea aerogării, văzută din înălțime, va prezenta forma unei elice de avion. Pe șantier lucrează 250 de muncitori.

Pe dealul Cotrocenilor este ridicată fabrica „Gh. Gheorghiu-Dej” (A.P.A.C.A.), „un colos de beton și cărămidă”, scrie săptămânalul *Tânărul muncitor*, organ central al Uniunii Tineretului Muncitoresc.

Si, pentru că am amintit de A.P.A.C.A., iată și doleanțele unui „tânăr muncitor, către oamenii scrisului” publicate în numărul din 19 august al amintitului ziar. Constatând că „scriitorii noștri și poeții noștri continuă să scrie foarte puțin pentru noi, despre luptele duse de poporul nostru muncitor”, tânărul core-

spondent relatează un

La Concursul hipic național



fapt concret. „Când am vrut să sărbătorim marele act al naționalizării, n-am găsit nici o poezie, nici o scenetă care să-l pomenească măcar.

Unii dintre țo-varășii noștri muncitori au închinat marilor transformări prin care trece țara noastră versurile lor, simple dar care erau totuși pătrunse de întreaga importanță a acestui act”.

Urmează, firesc, chemarea către scriitori: „Veniți în mijlocul nostru, să-i îndrumați pe acești începători și să ne dăruieți scrierile pe care le așteptăm cu toții, urmând pilda strălucită a scriitorilor sovietici, pe care noi îi citim cu multă dragoste”.

Se recunosc, în aceste rânduri de scrisoare, locurile comune ale limbajului politicizant, care își făcuse deja loc în paginile de presă, încorsetând-o în șabloanele unei gândiri uniforme.

La 15 august se împlinesc 60 de ani de când a apărut primul număr al ziarului *Adevărul*, sub conducerea lui Alexandru Beldiman. „Respectabilă vârstă pentru o gazetă românească – scrie Em. Socor în numărul aniversar datat 14 august Respectabilă mai ales pentru viața zbuciumată ce a dus-o, pentru luptele ce a purtat, pentru mizeriile ce i s-au făcut de către puterile regimurilor de pe vremuri, pentru suferințele îndurate în decursul acestor ani de existență, și de ziar ca atare, și de cei care-l conduceau și-l redactau”.

Adevărul – alături de alte publicații – a fost suprimat în decembrie 1937 de cabinetul Goga-Cuza (*Magazin istoric*, nr. 2/1988). Și-a reluat apariția în 1946 și și-o va înceta în 1951.

L-am folosit și noi în cronica noastră, cu firesc sentiment de prețuire pentru truda confracților din urmă cu 110 ani și pentru urmașii lor din veacul nostru.

Răsfoind revista *Stadion*, Tudor Vornicu publică un reportaj despre finalele pe Garnizoana București a Cupei Unității Tineretului. Alexandru Ionescu din Ploiești câștigă cursa ciclistă București-Alexandria. Final palpitant de meci fotbalistic România – Cehoslovacia pe stadionul A.N.E.F.; în minutul 89, scorul este 1-1; în minutul 90, un șut plasat, de la 22 m al lui Bartha, aduce victoria echipei românești: 2-1. Lui Iosif Sârbu, student, funcționar și campion balcanic la tir, îi place mult să mănânce și să se culce devreme.



Zi plină într-o piață bucureșteană

naționale de atletism; printre recorduri: Felicia Iovănescu – 1,43 m săritura în înălțime; Luisa Ernst – 5,10 m lungime (aceeași, 10,91 m la aruncarea greutății); Ileana Medrea – 29,26 m sulică.

I.T. Arad câștigă prima ediție a Cupei României la fotbal (după ce câștigase și campionatul) în luptă cu C.F.R. Timișoara (scor 3-2).

Știri diverse, consemnate de *Adevărul*. Cei care șabuzează de claxonul automobilelor riscă să fie amendați cu sume de la 200 la 2 000 de lei. În București funcționează 523 centre de distribuie a laptelui. La Șantierul naval din Galați este lansat un remorcher de 200 HP, primul vas construit în întregime de acest șantier. Se desființează Fundația Universitară „Regele Carol I” și din patrimoniul ei, se înființează, pe lângă Universitatea din București, Biblioteca Centrală Universitară. Prin decizie a Consiliului de Miniștri (publicată în *Monitorul oficial* din 14 iulie) se retrage cetățenia română și se confiscă averea mobilă și imobilă a unor foști demnitari ai trecutului regim, printre care Vasile Grigorcea, Edmond Ciuntu, Jean Pangal, Raoul Bossy, Max Auschnitt, Dumitru Mocionriță, Elena Lupescu, Ion Sângiorgiu, Scarlat Lambrino.

S-au redeschis grădinile de vară. La „Paris d'été” (str. Știrbei Vodă, nr. 49) cântă Gică Petrescu și Joe Reininger. La „Parcul Virgiliu” (str. Virgiliu 25, colț cu Știrbei Vodă), Ioana Radu cu orchestra Nicușor Predescu. Dorina Drăghici, Nicu Stoescu și orchestra Nicu Stănescu (la clarinet Iliuță Rudăreanu) – la „Parcul Millea” (bulevardul Filantropia 67). La restaurantul „Leul și cârnatul” (str. 11 iunie nr. 58) – Lia Crăciunescu, cu orchestra Sile Marinescu și compozitorul Petrică Sabin. În „Parc Scărișoara” (șoseaua Mihai Bravu 372) „grandioasă Kermeza”; își dau concursul I. Călinescu, Rodica Bujor, Petre Gusti, Micșunica Gheorghiu, Louis Junping, Francesca Verini, Jeny Negreanu. ■

Zâmbetul caricaturistului Ross, în *Adevărul*: „Doctore, matală ai obiceiul să ascuți la uși...”

CHESTIA ZILEI

Copiii teribili



Desen de ROSS

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

SULTANI AI IMPERIULUI OTOMAN

Sultan (1520-1566)		Mesager				Holdă		Sultan (1389-1402)
Sultan (1411-1413)		Face săbii				Om mare		
		Conducător otoman				Ritual		
				Locuitor din Arabia				
				În temă!				
Pepene verde								
Sultan (1512-1520)								
					Steag turcesc			
					Vers			
Se încurcă uneori				Asalt		În orar!		
Supărată						Sultan (1603-1617)		
							De forma și mărimea unei nuci	
În vânt!			A-i prii ceva					
În fața instanței!			Sultan (1360-1389)					
		Sultan (1730-1754)						
		Smintită						
	Zeama fructelor				Aflate în tec!			Sultan (1281-1326)
	Erau conduși de sultani				Arie goală!			
				Rămâi cu bine				
				Cetate turcească				
Vedetă						Fest!		
Felicitare						Tiranici		
Secetoasă								
					Tigan de-al nostru			
Înscriere în act!			Care provoacă răsul					
Trai					Cântec de slavă			

Prof. Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei Lăcașuri de închinăciune: C-R-M-PIN-SUCEVITA-EV-DRAGOMIRNA-TRER-SCAMA-DE-NORMA-TR-ARENDARE-B-UDARE-NE-BO-RE-ATRA-VAR-APT-A-SALE-ARU-SINAIA-GTOP-EL-UN-JENA-GOVORA-SACRA-ARIN

Soluția jocului din numărul trecut (p. 88): FARAONUL AMASIS (FĂRĂ-O-N/U-LĂ-M/A-ȘI-S)

În zilele de 19-21 iunie 1998 Fundația Academia Civică, cu sprijinul Consiliului Europei, organelor locale din județul Maramureș, al unor fundații, ministere și donatori din țară și străinătate, a organizat la Sighet simpozionul intitulat Anul 1948 – instituționalizarea comunismului. La acest al VI-lea simpozion, desfășurat ca și precedentele, începând cu 1993, anual, în luna iunie, au fost înscrise 110 comunicări. Au luat cuvântul în plenul ședințelor 85 de referenți, ceilalți au depus textele, pentru a putea fi, de asemenea, însumate în viitorul volum de comunicări, preconizat a se edita chiar în acest an.

Participanții din țară și de peste hotare (în majoritatea lor istorici, cercetători științifici, cadre didactice universitare, doctoranzi, foști deținuți politici etc.) s-au axat în expunerile lor pe o problematică bogată, abordând aspecte diverse ale zbuciumatului an 1948: valul de epurări (din armată, justiție, învățământ, cercetare, administrația centrală și locală) și arestări, evocarea gulagului românesc și arheologia terorii în închisorile comuniste, formele rezistenței anticomuniste, adoptarea Constituției din 1948, naționalizarea, alegerile pentru Marea Adunare Națională, rolul profund nefast al „Securității Poporului”, tendințele tot mai accentuate de politizare și ideologizare a nou înființatei Academii a R.P.R. și a uniunilor de creație, experimentele staliniste de deformare a istoriei României în varianta M. Roller ș.a.

Un loc aparte l-au ocupat referatele consacrate desființării abuzive a bisericii greco-catolice și calvarului prelaților ei. Este demn de remarcat tonul ponderat și echidistant al majorității vorbitorilor, deși au existat și comunicări izolate cu accente stridente și teze neargumentate de culpabilizare în bloc a ortodoxiei române și a patriarhilor

SIGHET 1998

acesteia. Moderatorii ședințelor au menționat cu eleganță, în concluziile lor, că asemenea aprecieri nu au suficientă acoperire în fapte concrete, deoarece nu Patriarhia ortodoxă a lansat prigoana împotriva bisericii surori, printre jertfele și „chiriași” groaznicilor închisori comuniste numărându-se și preoți ortodocși. Simpozionul a fost onorat și cu luările de cuvânt ale miniștrilor Ion Caramitru, Alexandru Herlea, președintelui Uniunii scriitorilor, Laurențiu Ulici, academicianului Al. Zub ș.a.

În referatele oaspeților de peste hotare – Tatiana Pokivalova și Galina Murashko (Moscova), Antonin Liehm și Pierre Vallino (Paris), Helmut Müller-Engberg (Berlin), Ladis Kristof (Portland, S.U.A.), Iosif Toma Popescu (Varșovia), Vasile Marina și Gh. Simionca (Ucraina), Anatol Petrenco (Chișinău), Marc Percival și Dennis Deletant (Londra) – au fost investigate, pe baza unor documente de arhivă, aspecte inedite ale situației politice din România și alte țări din Europa Centrală și de Est (Notă informativă, expediată de la București la Moscova, în legătură cu arestarea celor 66 lideri politici din România; Tratatul sovieto-român de la Moscova din februarie 1948 și reacția Kremlinului la actul de abdicare a regelui Mihai I; Represiunea politică în țările Europei de Est la sfârșitul anilor '40: conducerea sovietică și nomenclaturile de partid și de stat din aceste țări; Deosebiri între țările din afara U.R.S.S. (incluzând instituționalizarea comunismului – și periodizarea istoriei regimului

comunist după 1948; Instituționalizarea comunismului în spațiul ocupat de sovietici, 1948: experiența bucovineană; 1948 în Ucraina subcarpată; Românii din Ucraina subcarpată; Politica Marii Britanii față de România în primii ani ai Republicii Populare Române; Anul 1948 văzut prin optica Legației britanice).

După deschiderea simpozionului, în celularul închisorii Sighet, s-au inaugurat noile spații din Muzeul Memorialului victimelor comunismului și al rezistenței, au avut loc vernisarea expoziției Gheorghe Brătianu (adusă special de la București) și o nouă lansare a Cărții negre a comunismului. A urmat momentul comemorativ de la Cimitirul săracilor, unde regimul comunist a aruncat în gropi comune reprezentanții elitei politice și culturale românești, printre aceștia numărându-se Iuliu Maniu și Gheorghe Brătianu.

La ședința de închidere a lucrărilor simpozionului Ana Blandiana și Romulus Rusan, președintele și, respectiv, vicepreședintele Fundației Academice Civică, au apreciat nivelul științific al comunicărilor, au mulțumit tuturor participanților, organizațiilor și instituțiilor guvernamentale și nonguvernamentale care au sprijinit această manifestare de o importanță ce depășește granițele naționale, au subliniat aportul diasporei române la buna desfășurare a reuniunilor de la Sighet și și-au exprimat, în același timp, regretul că mai există impedimente care frânează terminarea lucrărilor de amenajare de la Muzeul Memorial Sighet. Meritul principal al organizării simpozionului de la Sighet, materializate ulterior în masive tomuri de referință, editate la termene scurte și cu acuratețe, revine în primul rând Fundației Academice Civică. ■

Dumitru BĂLAN

• **Andrei Pleșu – LIMBA PĂSĂRILOR.**

Editura Humanitas, 1997, 296 pp., 29 900 lei: culegere de încercări în care – cum ne spune autorul ce împlinește luna aceasta 50 de ani – e vorba de limbaje de dincolo sau de dincoace de limbă.

• **Radu R. Florescu – THE STRUGGLE AGAINST RUSSIA IN THE ROMANIAN PRINCIPALITIES 1821-1854, (A PROBLEM IN ANGLO-TURKISH DIPLOMACY).**

The Center for Romanian Studies – The Foundation for Romanian Culture and Studies, Iași, 1997, 384 pp.: lucrare în limba engleză dedicată celor doi profesori prieteni ai României, R.W. Setton-Watson și Thad Weed Riker de către unul dintre cei mai cunoscuți istorici americani de origine română. Publicată prima oară la München

în 1962, prezenta ediție reprezintă varianta finală și exhaustivă a unui capitol foarte important din istoria noastră modernă bazată pe o bibliografie de arhivă și o istoriografie completă. Autorul – consul onorific al României din 1995 la Boston – este și un colaborator permanent al revistei noastre, încă de la începuturi.

• **Silvia Kerim – VEDERE DIN PARFUMERIE.**

Editura Du Style, 1997, 159 pp., cu o prefață de Răzvan Theodorescu: dedicată mamei sale de către autoare, cartea este o sensibilă și dureroasă evocare autobiografică (și nu numai), despre pasiunea scriitoarei pentru munca radio, cinematografie, televiziune, pentru Bucureștii de acum 20-30-40 ani. Cele mai grave sunt paginile despre demolarea de cartiere, biserică, oameni din ultimii ani ai dictaturii ceaușiste.

• **SERGIU NICOLAESCU ACUZA.**

Editura Pro, 1998, 330 pp. Un punct de vedere controversat sprijinit însă pe o cercetare amplă și serioasă, pe table și hărți asupra revoluției din decembrie 1989. Bine cunoscut regizor și actor, apoi după 1989 ca senator, Sergiu Nicolaescu apare aici în ipostază de analist al unor evenimente și situații cruciale și, totodată, de memorialist și comentator al istoriei recente pe care a cunoscut-o îndeaproape.

• **Milan Varos – SOARTA COMORILOR DE AUR** (cu un cuvânt al autorului; traducere din limba slovacă de **Helliana Ianculescu**).

Editura Scripta, București, 1997, 288 pp., 12 000 lei: eterna goană după aur, de-a lungul secolelor și pe diferite continente, într-o prezentare palpitantă (vezi *Magazin istoric*, nr. 10/1987).

CONSILIUL A.T.A.

(Urmare din p. 82)

În mod special, atenția Comitetului s-a concentrat asupra pregătirii celei de-a 44 Adunări Generale a Asociației Tratatului Atlantic din noiembrie 1998, de la Lisabona. Comisia portugheză a Atlanticului a pregătit, în colaborare cu comitetul nostru, o ordine de zi, care se referă la problemele principale, între care: *Lărgirea NATO, cooperarea în cadrul Parteneriatului pentru pace; Bosnia; Cooperarea privind securitatea mediteraneană; Rusia și Ucraina și noua arhitectură de securitate; Resursele petroliere și politica de energie.*

Găzduită la sediul NATO din împrejurimile capitalei belgiene,

reuniunea noastră a luat act de Declarația domnului Theodosios Georgiu, președintele A.T.A., în legătură cu situația din Kosovo. Secretarul general A.T.A., ambasadorul Alfred Cahen, a subliniat în raportul său că secretarul general al NATO, domnul Javier Solana (*Magazin istoric*, nr. 7/1998), a comunicat conducerii A.T.A. atenția de care se vor bucura, cu ocazia aniversării Semicentenarului, toate instituțiile din sistemul Pactului Nord-Atlantic. În acest context, ambasadorul Cahen a menționat inițiativele A.T.A. în legătură cu evocarea creării Alianței în urmă cu 50 de ani, prin intermediul negociatorilor care se mai află în viață. Una dintre problemele presante care se pun în fața A.T.A. este organizarea în profunzime a unor programe pentru tineret, precum și a activității Comitetului de

Educație, care și-a ținut seminarul său de primăvară în anul acesta la Stocke Rochford Hall, în Marea Britanie.

S-a constatat cu ocazia acestei analize că menținerea Secretariatului A.T.A. la Paris, cu o antenă la Bruxelles, funcționează multumitor, ceea ce indică posibilitatea unei continuități în acest sens. Săptămâna petrecută la Bruxelles mi-a dat ocazia să constat intensă activitate a ambasadorului României din Belgia, acad. Virgiliu N. Constantinescu, în direcția diversificării și a îmbogățirii relațiilor bilaterale, precum și excelența reputație de care se bucură Ambasada României pe lângă NATO (titular Lazăr Comanescu) și grupul de lucru al ofițerilor români de la SHAPE, pe care l-am vizitat o zi întreagă.

DIALOG CU CITITORII

DE LA CHIȘINĂU

Primum din partea doamnei **CLAUDIA BALABAN**, directorul Bibliotecii Naționale pentru Copii „Ion Creangă”, din Chișinău, Republica Moldova: Vă comunicăm că am primit mesajul dvs. și cele două numere (mai și iunie, 1997) ale revistei **Magazin istoric**, care din motive necunoscute nu le primisem.

Vă transmitem toată recunoștința noastră pentru urările de bine și pentru grija pe care o purtați cititorilor din Republica Moldova.

Mulțumindu-vă încă o dată pentru sprijinul pe care-l acordați bibliotecilor și celor pasionați de istorie de la noi din Republică și în speranța unei colaborări rodnice și în continuare, vă dorim multe succese în activitatea dvs.

MONOGRAFIE

Prof. CONSTANTIN RUSU, din Ploiești, ne semnalează apariția, în Editura Conphys din Râmnicu Vâlcea, a monografiei **Fumureni de pe Valea Mamului**, de **prof. Liviu I. Ionete**.

În cele peste 350 pagini ale lucrării sunt evocate trecutul, viața socială, economică, culturală ale acestei așezări vâlcene.

PROFESOR ARĂDEAN

DI. IOAN PASCAL, jurist, din Arad, evocă personalitatea unui dascăl de odinioară: **prof. inginer Romul Cărpinișan (1896-1991)**, cu studii strălucite la Institutul politehnic din Torino, Praga și Berlin.

Între 1924 și 1926 a lucrat ca inginer la Uzina „Astra” din Arad, înființând aici prima fabrică de arcuri de vagoane în serie.

În 1929 a fost numit directorul Școlii de arte și meserii, devenită

în 1936 Liceul industrial „Aurel Vlaicu” din Arad. A condus această școală până în 1949, îngrijindu-se de dezvoltarea ei, de refacerea atelierelor, de sporirea producției, de utilarea cu mașini de rabotat, strunguri automate etc. În 1936, aici s-a construit primul planor în învățământul tehnic.

OMAGIU B. BRĂNIȘTEANU

DI. PETRE ZAHARIA, din Iași, ne trimite următoarele, în completarea celor publicate de noi în cadrul rubricii În București, acum 50 ani din nr. 2/1998.

Ziarul **Adevărul** din 3 ianuarie 1948 a publicat o relatare despre înmormântarea ziaristului **B. Brănișteanu (1874-1947)**, care a avut loc miercuri 30 decembrie 1947. Au participat, între alții, **Mihail Sadoveanu**, președintele Adunării Deputaților, **Teodor Iordăchescu**, ministrul Lucrărilor Publice, **Octav Livezeanu**, ministrul Informațiilor, **Al. Rosetti**, rectorul Universității București, **Iorgu Iordan**, decanul Facultății de litere, **Eduard Mirto**, deputat, fost ministru, **dr. N. Gh. Lupu**, decanul Facultății de medicină, **G. Ivașcu**, directorul presei din Ministerul Informațiilor, deputați, ziaști, reprezentanți ai presei străine. Serviciul religios a fost efectuat de rabinul **dr. Rosen**, locțiitorul șefului cultului mozaic din România.

Cel dispărut este evocat de **Gala Galaction**. „Amicul nostru – arată el – isprăvește după mai mult de o jumătate de veac o splendidă carieră de publicist însoțit, ca puțini alții, de prietenia noastră, a tuturor, convertită azi în adâncă tristețe.

Dascălul nostru își încheie cariera lăsându-ne model o rară activitate de luptător ziarist, de prieten al democrației și de apologet al dreptăților poporului”.

Tot în **Adevărul**, la 6 ianuarie 1948, **Mioara Cremene** scrie despre „doamna **Brănișteanu**”, soția celui dispărut, „care l-a smuls morții de repetate ori, combătând îndârjit pentru fiecare zi în plus și zbuciumându-se apoi pentru ca aceste ultime frânturi de viață să se scurgă senin, departe de realitatea greutăților materiale”.

ISTORIE ȘI FIDELITATE

DI. prof. AUREL S. FEȘILĂ, din Baia Mare, pasionat filatelist (cu o colecție de timbre din România și alte peste 70 de țări și participat la cea 30 de expoziții județene și naționale), ne scrie, la împlinirea a 140 ani de la primele emisiuni de mărci poștale românești, despre **Mărcile poștale – veritabile dovezi istorice în imagini**.

Retinem din finalul însemnărilor d-sale: În activitatea mea didactică, fiind profesor de istorie, am folosit la multe lecții mărcile poștale ca materiale intuitive și demonstrative, având satisfacția de a observa la elevi receptivitate și interes sporite în însușirea cunoștințelor predate.

Experiența ce o am mă îndeamnă să recomand dascălilor, tuturor iubitorilor de frumos și, în special, tineretului școlar să colecționeze mărcile poștale, aflate la îndemână oricui, acestea fiind mijloace vizuale eficiente pentru a cunoaște creațiile minții umane și valorile avuției naționale.

AN

În nr. 7, iulie 1998, la p. 14, coloana a treia, în rândul 6 de sus, dintr-o greșală de corectură a apărut anul 1933, în loc de 1993, cum este corect.

Rugăm cititorii să facă necesara rectificare.

COLECȚIA MAGAZIN ISTORIC

Vă lipsesc numere din colecția dumneavoastră *Magazin istoric* serie nouă, 1990-1998? Le puteți procura de la punctul de difuzare de la redacție. Prețul unui exemplar de revistă din cele tipărite în anii 1990-1997 este de 2 500 lei.

CONTENTS (Romanian History) C. Rădulescu-Motru The European Idea • V. Hossu-Longin The Romanians

from Abroad • D. Matei The Archives of the Romanian Foreign Office about Prague, 1968 • I. Mocsony Stărccea August 24th, 1944, at the Royal Palace • Al. Duțu, F. Dobre, M. Ștefan The Tragedy of Generals: Gh. Mihail • I. Lăcustă In Bucharest, 50 Years Ago • R. Bogdan 1948. Pieces of Art of the Royal House – taken over by the Communists • C. Aioanei, C. Troncotă Al. Drăghici versus Patriarch Justinian • I. Lăcustă The “Dintr-un Lemn” Monastery • P. Otu, M. Ștefan Sococ: A Reduced to the Ranks General • C. Sfîntescu, T. Gârbea, C.I. Stan Pages from WWI • C. Iordache Glimpses from the History of Aerial Observers • O. Tafrali Romanians and Byzantines • I. Cerkez Holidays in 1887 • I. Lăcustă Pages from the Petroleum History (II)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) C. Rădulescu-Motru L'idée européenne • V. Hossu-Longin Les Roumains

d'hors frontières • D. Matei Les archives du Ministère des Affaires Étrangères sur les événements de Prague (1968) • I. Mocsony Stărccea Au Palais Royal, le 24 août 1944 • Al. Duțu, F. Dobre, M. Ștefan Le drame des généraux roumains: Gh. Mihail • I. Lăcustă À Bucarest il y a 50 ans • R. Bogdan 1948. Les biens culturels de la famille royale – accaparés par les communistes • C. Aioanei, C. Troncotă Al. Drăghici versus le patriarche Justinian • I. Lăcustă Le monastère „Dintr-un Lemn” • P. Otu, M. Ștefan Sococ: un général dégradé • C. Sfîntescu, T. Gârbea, C.I. Stan Pages de l'histoire de la Première Guerre Mondiale • C. Iordache De l'histoire des observateurs aériens • O. Tafrali Roumains et Byzantins • I. Cerkez Être en congé en 1887 • I. Lăcustă Pages de l'histoire du pétrole (II)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К.Рăдулеску-Мотру Европейская мысль • И.Хоссу-Лонджин Румыны из-за

границы • Д.Матей Прага, 1968 г. в архивах МИДа • И.Мочони-Стырча В королевском дворце в день 24-го августа 1944 г. • Ал.Дуцу, Ф.Добре, М.Штефан Драма румынских генералов: Г.Михаил • И.Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад • Р.Богдан 1948 г. Предметы искусства королевского дома, взятые коммунистами • К.Аioaneи, К.Тронкотă Ал.Дрăгичи против патриарха Юстиниана • И.Лăкустă Монастырь „Dintr-un lemn” • П.Оту, М.Штефан Сокок: генерал, лишенный звания • К.Сфîнțеску, Т.Гърбеа, К.И.Стан Страницы истории первой мировой войны • К.Иордаке Из истории воздушных наблюдателей • О.Тафрăли Румыны и византийцы • И.Черкез Быть в отпуске 1887 г. • И.Лăкустă Страницы из истории нефти (II)

INHALT (Rumänische Geschichte) C. Rădulescu-Motru Das europäische Gedanke • V. Hossu-Longin Die Rumänen

des Auslandes • D. Matei Prag, 1968 in den Archiven des Aussenministeriums • I. Mocsony Stărccea In Königlichen Palast am 24 August 1944 • Al. Duțu, F. Dobre, M. Ștefan Das Drama der rumänischen Generale: Gh. Mihail • I. Lăcustă In Bukarest, vor 50 Jahren • R. Bogdan 1948: Die Kommunisten übernehmen die Kunststücke des königlichen Hauses • C. Aioanei, C. Troncotă Al. Drăghici versus den Patriarch Justinian • I. Lăcustă Der Kloster „Dintr-un Lemn” • P. Otu, M. Ștefan Sococ: ein degradierter General • C. Sfîntescu, T. Gârbea, C.I. Stan Einige Seiten über den ersten Weltkrieg • C. Iordache Aus der Geschichte der Luftaufklärer • O. Tafrali Rumänen und Byzantinen • I. Cerkez Ein Urlaub im Jahre 1887 • I. Lăcustă Aus der Geschichte des Erdöls (II)

SUMARIO (Historia rumana) C. Rădulescu-Motru La idea europea • V. Hossu-Longin Los rumanos allende las

fronteras • D. Matei Praga, 1968 en los archivos del Ministerio del Exterior • I. Mocsony Stărccea En el Palacio Real el día del 24 de agosto de 1944 • Al. Duțu, F. Dobre, M. Ștefan El drama de los generales rumanos: Gh. Mihail • I. Lăcustă En Bucarest hace 50 años • R. Bogdan 1948. Los objetos de arte de la Casa Real tomados por los comunistas • C. Aioanei, C. Troncotă Al. Drăghici contra el Patriarca Justinian • I. Lăcustă El monasterio „Dintr-un Lemn” • P. Otu, M. Ștefan Sococ: un general degradado • C. Sfîntescu, T. Gârbea, C.I. Stan Páginas sobre la primera guerra mundial • C. Iordache De la historia de los observadores aéreos • O. Tafrali Rumanos y bizantinos • I. Cerkez Unas vacaciones en 1887 • I. Lăcustă Páginas de la historia del petróleo (II)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 315.09.91

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

tel: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm.

E-mail: mistoric @ itcnet.ro



Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coreși” – București



